

Основи војног кривичног права, општи део, 1924.

Садржај

Увод

Одељак I

Војно кривично дело

Увод

Глава I

Војно кривично дело као проузроковање последице (као људско дело) од војног лица

Глава II

Војно кривично дело као противправно проузроковање последице од војног лица (као противправно дело војног лица)

Глава III

Војно кривично дело као у војном казненем закону предвиђено проузроковање последице од војног лица (као у војном казненем закону предвиђено дело војног лица)

Глава IV

Војно кривично дело као условима инкриминације одговарајуће проузроковање последице од војног лица (као условима инкриминације одговарајуће дело војног лица)

Одељак II

Војни кривац

Увод

Глава I

Војни кривац као вини извршилац

Глава II

Војни кривац као извршилац, који испуњује објективне личне услове кривичне
одговорности

Глава III

Војни кривац код покушаног војног кривичног дела

Глава IV

Војни кривац код саучешћа

Одељак III

Војна казна

Увод

Глава I

Врсте војних казни

Глава II

Одмеравање војних казни

Глава III

Основи ништења државног права на војну казну

Узето у нови инвентар бр. ~~997~~
1 јануара 1942 год.
Београд.

ОСНОВИ

ВОЈНОГ КРИВИЧНОГ ПРАВА

ОПШТИ ДЕО

од

Dr. ТОМЕ ЖИВАНОВИЋА,

РЕД. ПРОФЕСОРА КРИВИЧНОГ ПРАВА НА БЕОГРАДСКОМ УНИВЕРЗИТЕТУ.

БЕОГРАД

Графички Институт „Народна Мисао“ — Добрачина 47.
1924.

ПРЕДГОВОР.

У нашим Основима Кривичног Права, Посебни Део, 2. књига налазе се изложени извесни општи принципи Војног Кривичног Права. Од страних система ово, сумарно излагање налази се само у једноме (v. Liszt-овом). Али је тако излагање недовољно, јер је војно кривично законодавство, које је свуда кодифицирано у засебним, у војним кривичним законима, врло обимно.

Због своје обимности се у осталом војно кривично право и не може у једном систему општег, грађанског Кривичног Права излагати у оној сразмери, у којој се у њему излаже опште, грађанско кривично право. Ако се према томе хоће потпуно излагање истога, оно се мора одвојено обрађивати. Овако, одвојено излагање војног кривичног права ће ипак чинити једну целину са систематског гледишта, један систем дакле. Као што ће се видети из следећег излагања, војно кривично право је на име једно *посебно*, и то сталешко кривично право са засебним, и ако на опште кривично право наслоњеним општим делом, те и војна кривична дела сачињавају једну систематски одвојену групу кривичних дела.

Војна кривично-правна књижевност је, изузимајући једну, врло оскудна. Нашу сачињавају два, три мања чланка и Дабићево кратко објашњење Војног Казненог Законика (за које се може жалити, што не упућује на одлуке војних судова, истина необјављиване, али писцу као дугогодишњем војном судији приступачне). Потреба за једним систематским излагањем с. х. с. војног кривичног права је дакле очигледна. Такво излагање треба да представља ово дело, за које смо доста материјала били прикупили као војни следник за време прошлога рата. Оно се заснива на истоме систему као и наши Основи Кри-

вичног Права, на тродеобном систему (кривично дело, кривац, казна).

У овој књизи се налази Општи Део с. х. с. Војног Кривичног Права. Посебни Део треба да изађе у засебној књизи. Као допуна обема књигама имаће да послужи Збирка војних кривичних закона с кратким објашњењем, која треба да сачињава трећу књигу наше Збирке кривичних закона с кратким објашњењем.

Београд, 23. маја, 1924.

Dr. Т. Живановић.

ДЕЛА И ЧАСОПИСИ

СКРАЋЕНО ЦИТИРАНИ.

Домаћа књижевност:

- Арх.:** Архив за правне и друштвене науке, орган београдског Правног Факултета.
Дабих.: *Дабих* Војни Казнени Законик с објашњењем 1922.
О. Д.: *Живановић* Основи Кривичног Права, Општи Део, 2. изд., 1922.
П. Д.: *Живановић* Основи Кривичног Права, Посебни Део, 2. издање, 1923.

Страна књижевност:

- Arch.:** Archiv für Militärrecht, seit 1909 herausgegeben von Dietz.
Birkmeyer.: *Birkmeyer* Enzyklopädie der Rechtswissenschaften 2 изд., 1912.
Chauveau-Hélie: *Chauveau-Hélie* Théorie du code pénal, tome 1, 6 изд., 1887—1908.
Dangelmaier: *Dangelmaier* Die Militärverbrechen und Vergehen nach österreichischem Recht 1884.
Dietz: *Kohler's* Enzyklopädie der Rechtswissenschaft, Band 5, 7. изд., 1914.
Dietz М.: *Dietz* Militärstrafrecht 1916.
Hecker: *Hecker* Lehrbuch des deutschen Militärstrafrechts 1887.
Herz-Ernst М.: *Herz* und *Ernst* Militärstrafgesetzbuch für das deutsche Reich, 2. изд., 1908.
Herz-Ernst: М.: *Herz* und *Ernst* Strafrecht des Militärpersonen (Handbuch) 1905.
v. Liszt: v. *Liszt* Lehrbuch das deutschen Strafrechts, 22. изд., 1919.
Keller: *Keller* Militärstrafgesetzbuch f. d. Deutsche Reich, 2. изд., 1873.
М. Е. Mayer: *М. Е. Mayer* Deutsches Militärstrafrecht (Götschen) 1907.
Koppmann-Weigel: *Koppmann* Kommentar zum Militärstrafgesetzbuch für das deutsche Reich, dritte Auflage bearbeitet von *Weigel*, 1903.
RMGer. E: Entscheidungen des Reichsmilitärgerichts seit 1902.
Rotermund: *Rotermund* Kommentar zum Militärstrafgesetzbuch, 2. изд., 1911.

Romen-Rissom: *Romen-Rissom* Kommentar zum Militärstrafgesetzbuch 1912.

Sammlung: Sammlung militärrechtlicher Abhandlungen und Studien seit 1911 herausgegeben von *Dietz*.

Schlayer: *Schlayer* Heer und Kriegsflotte, II. Militärstrafrecht 1904.

Solms: *Solms* Strafrecht und Strafprozess für Heer und Marine 1892.

v. Szöllösy: *v. Szöllösy* Das Militärstrafgesetz, Wien, 1914.

Weiffenbach: *Weiffenbach* Das Militärstrafgesetzbuch für das deutsche Reich 1873.

Weisl: *Weisl* Das Heeresstrafrecht, Allg. Th. 1892, Bes. Th. 1905.

У В О Д.

§ 1. Појам војног кривичног права.

Књижевност. — О. Д. §§ 2 и 76 II 4. — За V: О. Д. § 7.

I. Војно кривично право појављује се као једна *нарочита врста*, грана кривичног права.¹⁾ Од осталог кривичног права одликује га *особеност лица*, за која оно важи, тј. против којих се оно примењује. Та лица су *војна* лица. Војно кривично право је према томе једна врста *посебног* (специјалног), и то сталешког кривичног права и војно кривично законодавство једна врста *посебног* (специјалног) кривичног законодавства.²⁾ Оно се на тај начин противставља *општем* кривичном праву. Потпуно одређење границе између њега и осталог кривичног права добиће се у осталом тек с одређењем појма *војног* кривичног дела (§ 7).

1. Војно кривично право важи истина и за *грађанска* лица, кад су она *саучесници* (подстрекачи или помагачи) у војним кривичним делима (в. 26 V). Али ово важење, које потиче од *акцесорне* природе саучешћа, секундарног је карактера, те не може бити од утицаја на карактеристику положаја војног кривичног права у систему оне гране права, која је позната под именом кривичног права.

2. У в. к. з. предвиђена су нека кривична дела, за која је у § 4 истога прописано, да ће се и *грађанска* лица казнити за њих по одредбама в. к. з. То су кривична дела из §§ 34, 52, 69, 70, 71 и 115 в. к. з. Ова се кривична дела не могу према томе сматрати као *војна* кривична дела,

1) Израз кривично право писан малим почетним словима треба да значи једну грану права, а писан великим почетним словима једну грану правне науке.

2) Уп. *Dietz* 214.

нити законске одредбе, које их предвиђају, као саставни део *војног* кривичног права. Према томе је и предвиђеност истих у самом в. к. з. без утицаја на *специјални* карактер војног кривичног права у области целокупног права. У осталом за одредбе §§ 70 и 71 то важи само, у колико је извршилац телесне повреде грађанско лице.

II. Војно кривично право је скуп државних *правних прописа*, којима се одређује за *војно кривично дело против кривца казна*. То је појам војног кривичног права у *објективном* смислу. У *субјективном* пак смислу војно кривично право је *право кажњења* (*ius puniendi*), које припада држави на основу оних прописа, кад постоје војно кривично дело и кривац.

1. Из појма војног кривичног права у *објективном* смислу излази, да има **три основна** војна кривично-правна појма: *војно кривично дело, кривац и казна*. Пошто је кривац из војног кривичног права војно лице, он се може означити као *војни кривац*. Пошто је пак казнени систем војног кривичног права самосталан, то се и казна из војног кривичног права може означити као *војна казна*. Основни војни кривично-правни појмови су дакле **војно кривично дело, војни кривац и војна казна**. Према традиционалној, погрешној доктрини кривично право има међутим само *два* основна појма, кривично дело и казну, те и војно кривично право треба да има према њој само *два* основна појма: војно кривично дело и војну казну.

2. Из појма војног кривичног права у *субјективном* смислу проистиче, да је оно једна грана *јавног* права, пошто право кажњења припада *држави*, те тако правни однос заснован постојањем кривичног дела и кривца постоји између државе и кривца, *јавно-правни* је дакле, а не приватно-правни однос. У ствари је међутим војно кривично право, као и кривично право у опште, једна *засебна* грана права поред приватног и јавног права: оно је *деликтно* право, тј. право о *неправу*, о војном кривичном неправу, а не право о *праву*, као што су то н. пр. приватно и државно право.

III. Војно кривично право има као и право у опште за *цљ заштиту одређених потреба постојања друштва у облику државе*. Потребе, које има да штити војно кривично право, су искључиво *колективне, опште*, пошто су

оне све потребе *војске*, а војска је као оруђе државне моћи (као сила, чији је задатак, како се вели у чл. 2 з. о устр. в., да брани Отаџбину и да буде потпора законитости у земљи) *јавна* установа.

Војска као једна посебна *јавна* установа има дакле свој *особени правни поредак*, и само тај поредак има да штити војно кривично право. У колико војна лица повређују опште правне норме, не постоји наравно потреба, да се она подвргну једном особеном кривичном праву. Најважнији саставни део војног правног поретка је *војна дисциплина*, јер је оружана сила спајање разноврсних и многобројних снага у једну једину, а то се спајање може постићи само чврстом дисциплином. Војна дисциплина је, како се вели у чл. 1 в. д. у., „врлина, која се састоји у добром познавању и усрдном вршењу свих војничких дужности и свих заповести наређења и прописа у војсци“.¹⁾

IV. Као у опште кривично право и војно кривично право је искључиво *законско* право. Оно се садржи у војном Казненом Законику, узгред и у једном другом војном закону, у Закону о избегавању вој. службе. Ту су одређени како казне тако и војна кривична дела и кривци код истих. То је т. зв. принцип *легалитета* кривичног дела, кривца и казне, који се појављује као самоограничење државне казнене власти.

V. Војно кривично право је у свом историјском развиту прошло кроз оне исте периоде и фазе, кроз које је прошло кривично право у опште. И оно је имало прво период *приватне* реакције с фазом прогонства из заједнице, освете и измирења средством накнаде (систем композиције или умира). Затим је прешло у период *јавне* реакције, тј. у период *јавне*, државне казне.

У периоду *јавне* реакције војно кривично право је пролазило кроз исте фазе, кроз које је прошло кривично право у опште, и то упоредо с овим. Сваки културни напредак у овом периоду у развоју кривичног права нашао је свој одјек у војном кривичном праву, било раније било,

¹⁾ Уп. Dietz 214. Он наводи са осталим немачким писцима дефиницију војне дисциплине маршала Молткеа, у којој је овај кратко и прецизно одредио суштину исте: „ауторитет одозго и послушност одозло; једном речју дисциплина је душа војске“. Уп. и M. Atschimovitsch Die militärischen Diebstähle und Unterschlagungen nach dem deutschen Militärstrafgesetzbuche (Diss. 1908) 11.

услед конзервативног инстинкта војске, касније. Некада су се на име придавали војној казни као циљ *застрашивање* и *испаштање*, те су казне биле врло сурове, састојећи се у свакојаким мучењима, осакаћивањима и унижавањима криваца. Затим се је од фазе *застрашивања* и *испаштања* прешло у *хуманитарну* фазу, у којој се кривац посматра као *апстрактно* биће и казни за циљ придаје само поправљање. Најзад трећа, *савремена научна* фаза, у којој се кривац узима у посматрање као живо биће, те се изучава по научном методу опсервације и експеримента генетичка веза између његове психичке особености и криминалитета, налази од скоро одјека и у војном кривичном праву.

VI. У савременој кривично-правној књижевности се је почело предлагати у циљу што успешнијег сузбијања криминалитета, да се поред казне уведу и т. зв. *мере безбедности*. Те мере су упућивање опасних повратника у завод за чување, упућивање неподобних за урачунљивост и смањено подобних за урачунљивост у завод за лечење, упућивање пијанаца у завод за лечење од пијанства, забрана посеђивања крчме пијанцима, упућивање у завод за рад скитница, просјака и блудника, упућивање малолетника у завод за поправку и васпитање. Ове су мере већ унете у савремене пројекте кривичног законика, па и у с. х. с. пројекат од 1922. Кад се буду радили пројекти војних кривичних законика ово обнављање кривичног права мораће на сваки начин наћи одјека и у њима.

§ 2. Обим важења Кривичног Законика Краљевине Србије за војна кривична дела и за војна лица.

I. За *војна* кривична дела важе „Уводна правила“ (§§ 1—11) и „*част прва*“. О кажњењу злочинства и преступлења у опште“ (§§ 12—82) Кривичног Законика Краљевине Србије од 29. марта, 1860, у колико се у војном Казненом Законику друкчије не прописује. Овај је принцип изрично установљен у § 2 в. к. з. Поменути Кривични Законик служи дакле као *допуна* војном Кривичном Законику.

Ова је његова улога према в. к. з. сасвим разумљива.

В. к. з. као *специјалан* закон не може чинити сам за себе једну потпуно независну целину.¹⁾ Он има садржавати само скуп модификација грађанског кривичног права, које потребе војске чине нужним, јер би било противно законодавној економији, *кад би се у њему понављале одредбе* Кривичног Законика, за које се хоће да важе и за војна кривична дела. С обзиром на поменути њихов однос каже се и обрнуто, да је в. к. з. *допунски* закон према к. з.²⁾

1. Поменуте одредбе к. з. важе дакле за *сва војна* кривична дела, а не само за она, која су предвиђена у в. к. з. То излази јасно из § 2 в. к. з.

2. За војна кривична дела важе доследно и оне законске одредбе, које се налазе *ван* к. з., али мењају или допуњују поменуте одредбе к. з.

II. Према § 2 в.к.з. имале би, придржавајући се строго његовог текста, важити за војна кривична дела *само* одредбе уводних правила и части прве к. з. Има међутим одредаба *посебног* дела, тј. части *друге* к. з., које важе за *све* злочине и преступе. Такве су одредбе н. пр. §§ 92 („која су законом за злочинства или преступлења означена“), 194 („злочинство или преступлење“). Сем тога има одредаба *посебног* дела к. з., које важе за поједине злочине и преступе, а не понављају се у в. к. з. код одговарајућих војних кривичних дела (н. пр. код крађе, утаје, увреде). То је случај н. пр. са одредбама §§ 210 ал. 3, 216, 228 и 234 к. з. Отуда се намеће питање, да ли и ове одредбе к. з. имају важити за војна кривична дела одн. за одговарајућа војна кривична дела. Ово се питање не може наравно решити на основу § 2 в. к. з., пошто се у њему имају на уму само уводна правила и част прва к. з.³⁾

1) Уп. *Birkmeyer* 1209, *Koppmann-Weigel* § 2, 1, *Hecker* 10 за § 2 нем. в. к. з.

2) Уп. *Koppmann-Weigel* § 2, 1.

3) Редакција § 2 нем. в. к. з. је знатно друкчија. „Оне одредбе, вели се ту, које према прописима немачког Казненог Законика у односу на злочине и преступе имају опште важење, налазе одговарајућу примену на војне злочине и преступе“. Узима се од претежног гледишта, да за војне злочине и преступе, сходно одредби овог §-а, важе поред одредаба општег дела и одредбе посебног дела к.з. о злочинима и преступима, и то како оне, које важе за све злочине и преступе, тако и оне (прот. за њих *Hecker* 6), које важе за поједине одговарајуће злочине и преступе, у колико

1. Што се тиче пре свега одредаба посебног дела к. з., које имају *опште* важење за злочине и преступе, јасно је, да оне обухватају и *војне* злочине и преступе, пошто се у њима не чини никакво ограничење између злочина и престапа. Тако је за принуду из § 194 к. з. довољна и претња неким *војним* злочином или преступом.

2. За одредбе *посебног* дела к. з., које важе само за поједине злочине или преступе, има се пак узети, да важе и за све одговарајуће војне злочине и преступе, у колико у в. к. з. није друкчије изрично или прећутно прописано, тј. у колико он не садржи особене одредбе. Тако појам крађе дат у § 220 к. з. важи и за војне крађе, пошто се у в. к. з. не даје дефиниција њиховог родног појма. Тако исто § 228 к. з., у коме се стварно кајање оглашује за основ ништења државног права на казну за крађу, важи и за војне крађе.

III. У в. к. з. као једном специјалном к. з., који има да заштити особене потребе војске, нарочито војне дисциплине, законодавац је при утврђивању појединих одредаба морао наравно узимати у обзир особеност тих потреба. У в. к. з. је он дакле све те обзире оценио већ и на основу њих је прописао одредбе овог з., одбацујући оне одредбе к. з., које се не слажу с потребама војске, нарочито војне дисциплине. Судија нема према томе право, да и он сам изнова оцењује, у колико се ове или оне одредбе к. з., биле оне из општег или посебног дела слажу с оним потребама и да на основу тога испитивања он сам одређује, у колико се те одредбе с обзиром на то слагање или неслагање имају примењивати на војна кривична дела.¹⁾ Тако § 54

в. к. з. не садржи особене одредбе. Тако *Koppmann-Weigel* § 2, 2, *Birkmeyer* 1210, *Herz-Ernst* § 41, *Rotermund* § 2, 2, *Dietz* 217, *M. E. Mayer* 1 60. Ово се гледиште образлаже на два начина. Једни веле, да и одредбе, које важе за поједине злочине и преступе, имају „опште важење“ у односу на поједине злочине и преступе (*Koppmann-Weigel* § 2, 2). Други, узимајући да се овим схватањем општости чини злоупотреба с тим изразом, веле, да § 2 в. к. з. не противставља опште одредбе к. з. његовим посебним одредбама, већ он противставља одредбе к. з. као *опште-важеће* одредбама в. к. з. као *посебним* одредбама, да се дакле под опште важећим одредбама к. з. има разумети опште кривично право (*M. E. Mayer* 1 60, *Dietz* 217).

1) За § 2 нем. в. к. з. је то спорно због тога, што се у њему вели за опште важеће одредбе к. з., да оне налазе „одговарајућу примену“ на војне злочине и преступе. Једни узимају (као и ми горе), да то означава примену, која одговара в. к. з. (*M. E. Mayer* 1 61, *Birkmeyer* 1210, *Dietz* 217), док други веле, да то означава

к. з. о нужној одбрани важи и за војна кривична дела, пошто у в. к. з. није друкчије прописано, те суд не може чинити ограничења овог појма с обзиром на потребе војске и војне дисциплине (в. § 13 IV а). Противно гледиште даје судији улогу законодавца и на тај начин оставља широко поље њиховој самовољи противно § 2 к. з. Једини утицај, који се има признати обзирима војне службе и дисциплине, је утицај на тумачење одредаба в. к. з., пошто из њих проистиче дух, *ratio legis* појединих одредаба овог з.

IV. У § 2 в. к. з. реч је само о одредбама к. з., које важе за *злочине* и *преступе*. Нису ту дакле поменуте и одредбе из треће части гл. 32 к. з., које важе за *иступе*. То долази отуда, што војни Казнени Законик разликује војна кривична дела само у злочине и преступе, што дакле војни иступи не постоје (в. § 8 II 1).

V. Пошто наравно и *војна* лица могу извршити, *обична* кривична дела из к. з. (као и из других закона), по себи је разумљиво, да за њих у погледу ових кривичних дела важи к. з. (као и други закони), у коме су она предвиђена. То је изрично прописано у § 3 в. к. з.¹⁾

1. У случају обичних кривичних дела војних лица имају се примењивати и одговарајуће одредбе *општег* дела в. к. з. (§§ 1—33), у колико у овима није друкчије изрично или прећутно прописано. То излази већ из самих ових одредаба (н. пр. § 15 ал. 3 в. к. з.). Иначе се имају примењивати казне прописане у законима, у којима су обична кривична дела предвиђена.²⁾

2. Једино за иступе из к. з. (и других закона) се не казни по к. з., већ по в. д. у. (в. чл. 6 исте, в. § 8 II 2). Но и ту важи к. з. (односно који други закон) у погледу појма иступа и кривца код истих (в. § 8 II 2 в).

примену, која одговара војној дисциплини (*Koppmann-Weigel* § 2, 2, *Herz-Ernst* § 2, 3, *Rotermund* § 2, 4, *RMGer.* E 1 290, 2 35). В. к. з. је, веле, само у толико асимилиран к. з., у колико се то слаже с обзиром одржања дисциплине. Овакво тумачење § 2 с. х. с. в. к. з. је немогуће већ по томе, што се у њему не налази онакав став („одговарајуће“). В. § 13 IVа.

1) То је прописано и у § 3 нем. в. к. з., где се изрично наглашавају и остали казнени закони поред к. з. („судиће се према општим казним законима“). В. *Herz-Ernst* § 3, 3.

2) Уп. *Herz-Ernst* § 3, 4 и 5.

§ 3. Историја војног кривичног законодавства, страног и домаћег.

Књижевност. — За I: *Mommsen* Römisches Strafrecht 1899 (561). *Geib* Geschichte des römischen Kriminalprozesses (502). *v. Liszt* § 204 I. *Chauveau-Hélie* 1 60. *Carcani* Dei reati e delle pene dei giudizi militari presso i Romani 1874. *Brauer* Militärstrafrecht der Römer Arch. d. Kr. R. N. F. 1853. *Damianitch* Studien über das Militärstrafrecht 1862 (Wien). *Dangelmaier* Geschichte des Militärstrafrechts 1891. *Friccius* Geschichte des deutschen, insbes. des preussischen Kriegsrechts 1848. *v. Molitor* Die Kriegsgerichte und Militärstrafen 1855 (Wien). *Birkmeyer* 1208. *Dietz* 212. — За II: О. Д. § 11.

I. 1. Војне потребе, посебице одржање војне дисциплине, нарочито за време рата морале су од увек давати повода постанку војно-казнених прописа, испрва обичајно-правних, а касније писаних. Тако је било у старој Грчкој, па тако и код Римљана, у доба краљевства, републике, а нарочито у доба царства. Овај народ с одличном војском и јако развијеним и доста научно израђеним правом осећао је, да се без гвоздене војне дисциплине не може постићи успех, и да се ова не може створити и одржавати без војног кривичног права. Такво се право налази наравно и код каснијих народа. Војно кривично право се је код њих, као код Германа н. пр., састојало не само из обичајно-правних норми, већ и из т. зв. ратних чланака, особених закона за поједини ратни поход.

2. Војно кривично право се је почело јаче развијати тек с установом стајаће војске, јер су се тада војне потребе умножиле и утврдиле, те се је установљаване нових и сталних војно-казнених прописа појавило као нужно. Но ови су прописи издавани и после тога све до 19. века па неко време и у 19. веку у облику војних уредаба, ратних чланака, у старој српској држави и у форми закона (Душанов Законик).

Међу старим војним законским споменицима помињу се у немачкој књижевности као најзначајнији Ратни чланци Максимилиана I од 1508, Максимилиана II од 1570, Густава Адолфа од 1621 (који су важили за Бранденбург и постали основа за пруско војно кривично право), Ратни чланци за подофицире и војнике у пруској војсци од 12. јула, 1713, 3. августа, 1808 и 27. јуна, 1844, баварски Ратни чланци од 1779, аустријски Ратни чланци (последњи) од 1808.

3. Кодификација општег кривичног права у Француској за време револуције и увођење опште војне обвезе дали су повода, да се осети потреба и за кодификацијом војног кривичног права, као и да се ово право јаче развије у наслону на опште кривично право. Тако су се већ у првој половини 19. века појавили војни казнени законици. Међу свим законцима на страни најстарији су виртембершки од 1818, хановерански од 1820 и пруски од 1845. Од доцнијих старијих најранији су аустријски од 1855, француски од 1857 за војску и од 1858 за морнарицу, затим саксонски од 1867, баварски од 1869.

II. 1. И у старој српској држави је на сваки начин било војно-казнених прописа и пре Душановог Законика од 1349 и 1354. У овом Законику се налазе два војно-казнена прописа. То су чл. 129, где је предвиђено војно кривично дело непослушности и установљена надлежност војводе за суђење по свим војним кривичним делима, и чл. 131, где се забрањује свађа између војника и прописује казна за оне војнике, који им притеку у помоћ.

2.а) Војно-казнених прописа је било и у обновљеној српској држави још од самог првог устанка од 1804, што је по себи разумљиво, кад се има на уму, да је народна војска била стално на окупу за борбу. Већ у првом Казненом Законику из тога времена, у Казненом Законику *Проте Матије*, који је према његовим Мемоарима имао „14, 15 ли пунктова“, налазе се између седам „пунктова“, које је Прота навео, две војно-казнене одредбе. То су т. 4 („Ко утече из војске без допуштења, да трчи шибу“) и 5 („Са страже који побегне, да се стреља“). У мало каснијем *Карађорђево* „Криминалном Законику“ од 1807, од чијих тридесет осам параграфа првих тринаест нису очувани, налазе се пет војно-казнених одредаба. То су §§ 14 („Који би се војник усудио при изгубљењу баталије за живота оружје из руке дати или бацити, без изговора да трчи шибу мртву 6 пута кроз 600 момака“), 15 („Који би се војник усудио у војсци пушку буди нашо избацити без питања старешине и допуштења, 25 штапа да трпи“), 21 („Момци, који се на стражу одреде, и ако би патрола затекла шиљбока да је заспао, шиљбок шибе кроз 300 момака 3 пута, а каплар њин, који је међу њима, по 50 штапа у два јутра, а прочим по 25. Ако би патрола затаила и прочуло се и осведо-

чило, то исто патрола да трпи и они“), 22 (где је инкриминисано пуштање војника кући за мито од старешине, капетана и каплара) и 25 (где је предвиђена крађа стоке од војника на служби).

б) Од другог устанка, од 1815 извесна војна кривична дела била су предвиђена у височајшим наредбама, уредбама и решењима, а друга су спадала у област обичајног права. Но већ је године 1839 била довршена кодификација војног кривичног права. 31 октобра те године издат је на име „Закон Војени“ и „Извод Закона Војеног“ (в. 36 1 132). Овај законик је подељен у четрнајест глава са сто двадесет чланова („Извод“ са двадесет и девет чланова). Био је у важности до 1864. године.

Године 1864, 28. априла издат је нов војни кривични законик као саставни део „Војно судског Законика“ (в. 36. 17 120). Овај законик је подељен у две „части“. Част прва садржи „Устројство и поступак војени судова“. Подељена је у две главе (§§ 1—74). Част друга садржи пак „Војено Казнителни Законик“. Ова част има два „дела“. У првом је општи део Војног Казненог Законика (глава I—V, §§ 75—104) с насловом „О казнењу злочинства и преступења у опште“; у другом је посебни део (гл. VI—XXI, §§ 105—235) с насловом „О казнењу поједини злочинства и преступења“. Овај војни казнени законик је знатно обимнији и технички знатно боље израђен од ранијег од 1839. Он је важио све до 1901, т. ј. до издања садашњег Војног Казненог Законика.

§ 4. Извори с. х. с. војног кривичног права. Страни војни кривични законици.

I. Главни извор с.х.с. војног кривичног права је Војни Казнени Законик од 31. јануара, 1901. Овај Законик Краљевине Србије проширен је на све области Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца Указом од 19. августа, 1919.

Он важи како за војску тако и за морнарицу.

II. Служе као допуна Војном Казненом Законику (допунски извори војног кривичног права):

1. Уредба о војној дисциплини од 9. јула, 1923.

2. Законик о поступку војних судова у кривичним делима од 15. фебруара, 1901.

3. Закон о устројству војске и морнарице од 9. августа, 1923.

4. Правила службе I, III и IV део од 15. марта, 1919.

5. Ратна служба од 26. марта, 1911.

6. Уредба о употреби оружане војничке силе од 14. августа, 1900 (36.55 312, ушла у правила службе I део т. 391—401).

7. Закон о жандармерији од 18. фебруара, 1922.

8. Уредба о Граничној Трупи од 17. априла, 1923 (Сл. В. Л. 42 883).

9. Уредба о поступању у случају нереда, штрајка и побуне на железницама у Краљевини од 15. децембра, 1920 (Сл. Н. 1920. Бр. 290).

10. Уредба о поступању у случају нереда, штрајка и побуне на рудницима у Краљевини од 24. децембра, 1920 (Сл. Н. 1920. Бр. 291).

11. Уредба о ослобођавању војних обвезника од позива на војну дужност у миру и рату од 5. маја, 1924 (Сл. В. Л. 43 1105).

12. Уредба о ослобођавању од вежбања обвезника редовне и народне војске по приватним потребама од 17. марта, 1922 (Сл. В. Л. 41 452).

13. Уредба у служби у позадини војске од 12. фебруара, 1923.

14. Закон о војном дисциплинском суду од 12. јануара, 1899.

15. Уредба о одећи сувоземне војске од 24. фебруара, 1924 (Сл. В. Л. 43 329).

16. Уредба о положајима, надлежностима и властима старешина у војсци од 26. марта, 1923 (Сл. В. Л. 42 729).

17. Уредба о команди Београда од 15. октобра, 1923. (Сл. В. Л. 42 2011, 2128).

18. Уредба о команди морнарице од 17. септембра, 1923 (Сл. В. Л. 42 1799).

19. Закон о утврђењима од 16. децембра, 1895 (36. 50 516 и Сл. В. Л. 41 452).

III. Служе као допуне Војном Казненом Законику (допунски извори војног кривичног права) и:

1. Кривични (Казнени) Законик Краљевине Србије од 29. марта, 1860 са свима његовим допунским изворима (в. П. Д. § 3 I 2 а).

2. Устав Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца од 28. јуна, 1921.

IV. Узгредни извор с.х.с. војног кривичног права је само Закон о поступању са лицима, која избегавају војну обавезу и службу у рату отпочетом 1914. године; и о изменама и допунама у закону о поступку војних судова у кривичним делима од 26. октобра, 1916.

V. Страни војни кривични законици:¹⁾

1. Француски в. к. з. за сувоземну војску од 1857, за морину од 1858.

2. Немачки в. к. з. од 1872.

3. Руски в. к. з. од 1869.

4. Румунски в. к. з. од 1894.

5. Аустријски в. к. з. од 1855.

6. Белгијски в. к. з. од 1899.

7. Италијански в. к. з. од 1869.

9. Шпански в. к. з. од 1884.

9. Холандски в. к. з. од 1903.

10. Дански в. к. з. од 1881.

11. Шведски в. к. з. од 1881.

12. Норвешки в. к. з. од 1902.

13. Фински в. к. з. од 1886.

14. Јапански в. к. з. од 1908.

§ 5. Постанак и систематика Војног Казненог Законика.

Књижевност. — Г. Павловић Мисли о реформи нашег војно-кривичног законодавства Арх. 4 (1908) 219.

I. 1. Нужност једног *засебног* законика за војна кривична дела правда се пре свега великим бројем дела, која се мора да инкриминишу у савременим стајаћим војскама. Она се правда сем тога и особеношћу карактера војних кривичних дела (в. о истоме § 7) према осталим кривичним делима, пошто она сачињавају на основу истога једну засебну групу у систему кривичних дела, и то такву засебну групу, да се сва остала кривична дела имају њима *скупа* противставити као *грађанска* кривична дела. Ова особеност налаже према томе као и она обим-

¹⁾ В. о страном војном кривичном законодавству *Seuffert* у *Strafgesetzbuch der Gegenwart in rechtsvergleichender Darstellung*, 1894, 1 69—83.

ност, да се војна кривична дела издвоје у засебан законик, у *војни* казнени законик, који се има противставити законнику за обична, грађанска кривична дела као *грађанском* казненом законнику.

2. Војно кривично право и поред наслона (в. § 2) на општи део грађанског кривичног права мора имати и звесне особене *опште* одредбе због особености службених и сталешких односа војних лица и због особених захтева војне службе и дисциплине. Ово право мора дакле ипак имати свој *особени општи* део. Оно представља према томе један *потпун посебан* кривично-правни систем, те као и сваки други самосталан систем мора из техничких законодавних разлога, ради прегледности бити кодифицирано у засебном законнику. Ово је дакле такође један разлог нужности засебног законика за војна кривична дела.

II. 1. Као што се је видело, потреба једног засебног законика за војна кривична дела осетила се је у Србији још у првим деценијама по њеном другом обновљењу, пошто је већ 1839. године био издан „Закон војени“. Овај закон је садржавао измешано поред материјалног и формално војно кривично право. Исто је то био случај, и ако у савршенијој систематској форми, и са „Војно судским Закоником“ од 1864.

2. Но већ после десетак година по издању Војно судског Законика осетила се је потреба, да се изради савршеније војно кривично законодавство. Уједно се је осетила и потреба, да се војни казнени законик издвоји као засебан законик од закона о поступку војних судова у кривичним делима и од закона о уређењу војних судова.

Овога ради је 1875. године била одређена једна комисија. Од те године па до 1894. измењале су се на томе послу петнаест комисија. Тек се је међутим 1904. године почело с више полета радити на пројектима. Те године била је образована једна нова комисија за израду пројекта з. о устројству војних судова, пројекта војног казненог законика и пројекта законика о поступку војних судова у кривичним делима. Она је радила до 1900. године. Али је тек искључиво правничка комисија, образована 1900. године довршила рад претходних израдивши сва три поменута пројекта, који су већ 1901. године узакоњени под називом „Закон о устројству војних судова“ од 27. јануара,

1901, „Војни Казнени Законик“ од 31. јануара, 1901 и „Законик о поступку војних судова у кривичним делима“ од 15. фебруара, 1901.

III. 1. У Војном Казненом Законику налазе се пре свега изложене „„Опште одредбе“ (§§ 1—11). Остала му је садржина подељена у два дела. Део први носи наслов „Први Део. О кажњењу злочина и преступу у опште.“ Подељен је у четири главе (§§ 12—33). Део други носи наслов: „Други Део. О кажњењу појединих злочина и преступа.“ Подељен је у двадесет и четири главе (V—XXIV, §§ 34—154).

2. За *општи* део Војног Казненог Законика усвојен је (в. горе § 2) принцип, да за кривична дела из овог законика важе опште одредбе о злочинима и преступима Казненог Законика Србије од 29. марта, 1860, у колико се у в. к. з. друкчије не прописује. Било би наравно противно, као што је већ (§ 2 I) напоменуто, основним, нарочито економским захтевима законске технике, кад би се опште одредбе к. з., које по својој суштини мора да важе и за кривична дела из в. к. з., понављале у општем делу в. к. з.

3. а) Као основа за израду Војног Казненог Законика од 1901 служио је Војени Казнителни Закон, тј. друга част Војно Судског Законика од 1864. То се види нарочито у глави о казнама, јер је ова врло слична и по казненом систему и иначе с главом о казнама в. к. з. од 1864, као и по осталим одредбама општег дела и по посебном делу.

У општем делу Војног Казненог Законика је особито одступљено од в. к. з. од 1864 тиме, што су у њему изнете само одредбе, којима се одступа од општег дела к. з. Србије 1860, док се је у в. к. з. од 1864 хтело да да цео општи део, без упућивања дакле на одредбе к. з. (изузимајући § 104, где се за застарелост пресуде и за прекид застарелости упућује на к. з.). Отуда су одредбе општег дела в. к. з. од 1864 општег карактера (н. пр. о покушају, саучешћу, застарелости, неподобности за урачунљивост) без икакве потребе знатно различне по својој садржини од одговарајућих одредаба општег дела к. з. од 1860, а сем тога су и непотпуне.

б) Од страних војних казnenих законика срп. Војном

Казненом Законику од 1891 служио је за углед немачки в. к. з. од 20. јуна, 1872, који је опет израђен на основу пруског в. к. з. од 3. априла, 1845. Тако се §§ 1—3 срп. в. к. з. подударају по својој садржини и реду потпуно с §§ 1—3 немачког в. к. з., § 5 се подудара с § 4, § 7 с § 7, § 9 с § 12, § 27 с § 47, § 29 с § 50, § 31 т. 1 с § 55 т. 1. Зато је за излагање с. х. с. војног кривичног права од особитог значаја немачка војна кривично-правна књижевност, која је у осталом једина обимнија.

§ 6. Појам и систематика Науке војног кривичног права (Војног Кривичног Права).

Књижевност. — О. Д. § 5.

I. Наука војног кривичног права или краће Војно Кривично Право је *систем војних кривично-правних појмова*, тј. појмова о војним кривичним делима, војним кривцима и војним казнама. Она је дакле систематско излагање, средством координирања и субординирања, војних кривично-правних појмова, као и излагање сваке друге науке у осталом, пошто иначе њено излагање не би имало научни карактер.

II. Систем војног Кривичног Права има као и систем општег Кривичног Права два дела: *општи* и *посебни*. Први садржи излагање *основних* војних кривично-правних појмова, тј. излагање о војном кривичном делу, о војном кривцу и о војној казни. Други пак садржи излагање *појединих* војних кривичних дела, криваца код истих и казни за њих приписаних.

1. *Општи* Део војног Кривичног Права се заснива на одредбама општег дела војног Кривичног Законика. ОвOME пак срп. Казнени Законик служи као *допуњујући* Законик (в. о томе § 2). Отуда с једне стране Општи Део Војног Кривичног Права има да садржи излагање свију оних појмова, који су одређени у општем делу *Војног* Казненог Законика. С друге стране пак при томе мора наравно одржавати везу између одређења тих појмова у в. к. з. и одређења истих у к. з., а тако исто мора се наслањати и на остале опште кривично-правне појмове, који су одређени у к. з., а нису у в. к. з., пошто ова одређења

важе и за војно кривично право, у колико није друкчије прописано. На тај начин се Општи Део *општег* (грађанског) Кривичног Права појављује као *допуњујуће* Кривично Право за Војно Кривично Право.

2. *Посебни* Део Војног Кривичног Права се заснива на одредбама посебног дела Војног Казненог Законика. Но с обзиром на под § 2 речено према њему се, и ако у малом обиму, појављује Посебни Део *општег* (грађанског) Кривичног Права такође као *допуњујуће* Кривично Право. Отуда се и излагање Посебног Дела Војног Кривичног Права има да наслања на излагање Посебног Дела општег Кривичног Права. Оно се у осталом мора на исто да наслања, и то особито, и у колико има доста војних кривичних дела, која су сродна или се чак појављују као нарочите врсте извесних обичних кривичних дела.

=====

ОДЕЉАК I.

ВОЈНО КРИВИЧНО ДЕЛО.

УВОД.

§ 7. Појам војног кривичног дела.

Књижевност. — О. Д. § 16, П. Д. § 141.

1. *Кривично дело* (вулгарно звано „кривица“, а често тако и у судској пракси и законодавству), према томе и *војно кривично дело* је према нама *противправно*, у *казненом закону предвиђено* и *условима инкриминације одговарајуће проузроковање извесне последице људском радњом* (в. О. Д. § 16). Обележја (елементи) кривичног дела су дакле:

1. Кривично дело је *проузроковање* (scil. *извесне последице*) *људском радњом* или краће *људско дело*. Радња се може састајати у *чињењу* или *нечињењу*.

2. Кривично дело је *противправно* проузроковање *људском радњом*.

3. Кривично дело је у *казненом закону предвиђено* проузроковање *људском радњом*.

4. Кривично дело је *условима инкриминације одговарајуће* проузроковање *људском радњом*.

II. 1. Скуп четири наведена елемента појма кривичног дела означава се као *биће* (састав, Tatbestand, corpus delicti) кривичног дела. То је опште биће кривичног дела за разлику од *посебног* бића. Ово сачињава скуп обележја, којима се одликују *поједина* кривична дела једна од других, н.пр. крађа од убиства. Наведени елементи кривичног дела у опште (т. ј. као родног појма) се на име *конкретизирају* код појединих кривичних дела, што нарочито важи за први, основни елеменат (scil. проузроковање *људском радњом*), и они тако конкретизирани сачињавају *посебно биће* овог или оног кривичног дела.

2. Разликује се још између *објективног* и *субјектив-*

ног бића (општег као и посебног) кривичног дела. Но ово разликовање је у нашем, троеобном систему немогуће, пошто субјективни елементи, потребни за кажњивост спадају у појам не кривичног дела, већ *кривца*.

III. 1. Да би војна кривична дела сачињавала засебну групу у систему кривичних дела, потребно је, да имају *исти заштитни објекат* (т. ј. *исто добро*, које се од њих штити), који је *различан* од заштитног објекта осталих група кривичних дела, јер се класификација систематска кривичних дела заснива на особености њиховог заштитног објекта (в. § 11 III).

Кад се проучи суштина разних војних кривичних дела, види се, да нека од њих имају за заштитни објекат искључиво војну *дужност*, т. ј. дужност, које извесно лице има као *војно* лице, док друга имају за објекат на први поглед само неко друго *добро*, које је заштићено и од неких *невојних*, обичних кривичних дела. Прво је случај н. пр. с бегством, а друго с увредом претпостављеног. Овде је заштитни објекат част, а она је заштићена и од невојних кривичних дела увреде и клевете из к. з. У ствари међутим и код ових других војних кривичних дела разлог за нарочиту инкриминацију тих дела у в. к. з. је то, што су она управљена против *војне службене дужности*. Према томе сва војна кривична дела имају за непосредни заштитни објекат једно *опште* добро, а то је *војна службена дужност*. На основу тога она се појављују као засебна група у систему Посебног Дела Кривичног Права, другим речима у систему кривичних дела.

2. Војна кривична дела имају према томе за заједнички род појам *војно кривично дело*. Ово се одликује према реченом од невојног, обичног кривичног дела особенешћу свог *заштитног* објекта. Из ове пак особености проистиче, да се војно кривично дело одликује *особеношћу* свог *извршиоца*, јер само *војно* лице може повредити војну дужност. Војно се кривично дело може према томе дефинисати не само као кривично дело *против војне службене дужности*, већ и (scil. са гледишта *извршиоца*) као оно кривично дело, *које има за обележје својство војног лица свог извршиоца*.

IV. Војна кривична дела се могу поделити у две групе: у *права* или тачније *чиста* и у *неправа* или тачније

мешовита. Ова се деоба заснива на кривично-правном значају извршиоцевог својства *војног* лица код тих кривичних дела.¹⁾ Она има како систематски и појамни тако и правни значај.²⁾

1. *Чиста* или *права* (delicta militaria propria) су она војна кривична дела, код којих је извршиочево својство *војног* лица околност, која *заснива* кажњивост, т. ј. без које се дело не појављује у *опште* као кривично дело. То су другим речима кривична дела, чији *извршилац* може бити само *војно* лице.³⁾ Таква су већина војних кривичних дела, н. пр. самовољно удаљење и бегство из војске (§§ 57 и сл. в. к. з.). Но овде спадају и она војна кривична дела, која се састоје из дела, која нису инкриминисана сама за себе, као засебна кривична дела дакле, већ се само могу подвести под извесна *обична* кривична дела. Овде истина својство војног лица не заснива кажњивост у *опште*, али оно заснива *самосталну* (независну) кажњивост. Ово је случај н. пр. с кривичним делом из § 139 в. к. з., које се може подвести, апстрахујући извршиочево својство војног лица, под § 251 к. з. као врста преваре или под које друго обично кривично дело. Према томе се чиста војна кривична дела имају ради веће јасноће одредити као она кривична дела, код којих је извршиочево својство војног лица околност, која *заснива* *кажњивост* у *опште* или *самосталну*.

2. *Мешовита* или *неправа* (delicta militaria impropria) војна кривична дела или *војно-квалифицирана*⁴⁾ кривична дела су она, код којих је својство *војног* лица код извршиоца околност, која *само повећава* или у опште заснива *особену* (scil. по особеном казненом закону) кажњивост за дело, које је *иначе* инкриминисано као *обично* кривично дело и као *овакво* може од *сваког* бити извршено. Другим речима то су она војна кривична дела, код којих се извршиочево својство војног лица појављује као *специ-*

1) Ова се је деоба чинила још у римском праву (Militum delicta sive admissa aut propria sunt militibus aut cum ceteris communia. Proprium militare est, quod quis uti miles admittit, l. 2. D. 49, 163).

2) Уп. Dietz 217.

3) Уп. v. Liszt § 204 II, Dietz 217, Birkmeyer 1211, Koppmann-Weigel § 1, 16, 1.

4) Тако v. Liszt § 204 II, Birkmeyer 1211, Koppmann-Weigel § 1, 16, 2, v. Szöllösy 7.

јална *отежавна* или у опште као *особена појамна* околност додата једном *обичном* кривичном делу, и као таква је њихов елеменат. Таква су војна кривична дела н. пр. богохуљење (§ 102 в. к. з.), које је иначе предвиђено у §§ 207 и 365 к. з., службена утаја (§ 113 в. к. з.), која је предвиђена у § 113 к. з.

Међу мешовитим војним кривичним делима има само неколико њих, која су конструисана простим додавањем својства *војног* лица код извршиоца бићу ког *обичног* кривичног дела. Такво је војно кривично дело, поред мало час поменутих, н. пр. крађа извршена према домаћину из § 145 в. к. з., које је дело иначе предвиђено у § 222 т. 12 к. з. Сва остала међутим постала су не само додавањем својства војног лица код извршиоца једном *обичном* кривичном делу, већ и *неком другом* изменом бића овог кривичног дела, и ако се иначе могу под исто подвести. Апстрахујући својство војног лица код извршиоца, ова су војна кривична дела дакле само *слична* бићу ког *обичног* кривичног дела, али *не идентична*. Она се према томе могу сматрати и као *чиста* војна кривична дела. Али она ипак сачињавају, кад се тако сматрају, једну одвојену групу, коју називамо *релативно* чистим војним кривичним делима за разлику од осталих, која се појављују као *апсолутно* чиста војна кривична дела.

V. Као мешовита и извесна од *чистих* војних кривичних дела имају за непосредни заштитни објекат поред војне дужности и неко *друго*, по својој природи *невојно* добро. Тако н. пр. чисто војно кривично дело из § 90 в. к. з. има за непосредни објекат и *здравље*. Чиста се војна кривична дела имају с обзиром на ово поделити према томе у две групе, од којих једну сачињавају поменута, а другу она, чији је *искључиви непосредни* заштитни објекат *војна дужност* (н. пр. непослушност из § 41 в. к. з.). Ова деоба је од *законског* значаја у два случаја (в. за њих § 9 II 4 и § 36 II 1а 2).

VI. И *војни дисциплински* иступи имају за заштитни објекат *војну дужност*. Разлика појамна између њих и војних кривичних дела лежи ипак баш у особености њиховог *заштитног* објекта. На име док војна кривична дела имају за објекте војне дужности *одређене* садржине и то с карактером *непосредно општег* добра, војни дисциплински

плински иступи имају за објекте по правилу војне дужности у *опште*, т.ј. дужности, које се могу у закону само у *општим* цртама одредити, и то с карактером само *посредно* општег добра, а непосредно добра ове или оне гране војне службе.¹⁾ Из тога потиче и разлика између војног *дисциплинског* казненог права и војног *кривичног* права, између војне *дисциплинске* и војне *кривичне* казне. Војна дисциплинска казна је зло, које се изриче *непосредно* у интересу *војне службе*, а тек посредно у *општем* интересу, док се војна кривична казна изриче *непосредно* у општем интересу.²⁾

VII. Као *војна* кривична дела у *ширем* смислу (*lato sensu*) могла би се сматрати *сва обична* кривична дела извршена од *војног* лица у *вршењу његове војне дужности*, н. пр. убиство, лишење слободе извршено од стражара. У колико је овакав извршилац официр (активни или резервни), војни чиновник или службеник грађанског реда у опште или војни свештеник, она му околност има служити као *отежавајућа* околност при одмеравању казне сходно § 131 к. з., *облигаторна* је дакле *отежавна* околност (§ 2 в. к. з.). У погледу пак осталих војних лица она се има сматрати као *факултативна* *отежавна* околност (в. О. Д. § 94 II 3).

VIII. 1. *Обична* кривична дела не постају *војним* кривичним делима тиме, што би се против кривца стекла (*општа*) *пооштравна* околност из § 31 т. 1 в. к. з. (својство претпостављенога код суделовача и бегство „ван отаџбине“), пошто су ово опште пооштравне околности, те као такве не могу имати утицаја на квалификацију дела.³⁾

2. *Подржавање* (§§ 50, 250а—250г к. з.) је *обично* кривично дело и онда, кад је *претходно* дело, т.ј. дело, у коме се је подржавало, какво војно кривично дело, пошто је оно *самостално* кривично дело, а у в. к. з. није посебице инкриминисано.⁴⁾

¹⁾ Уп. о томе П. Д. § 141 I 3.

²⁾ В. о томе и О. Д. § 84 I 7.

³⁾ Уп. *Birkmeyer* 1211 (јер принципијелно, вели, одлучује о карактеру кривичног дела *редовна* прописана казна), *Koppmann-Weigel* § 1, 17в, *Hecker* 5 и 110, *Oppenhoff* § 6, 4, *Fleck* 94, *Weiffenbach* 1 50, *Keller* 19, *Solms* § 53, *Herz-Ernst* § 1, 3, § 55, 1. Прот. *M. E. Mayer* 1 154, *Dietz* 218 и 225, *Romen-Rissom* § 55, 1.

⁴⁾ Уп. *Koppmann-Weigel* § 1, 23, *Hecker* 5, *Herz-Ernst* § 3, 2а, *Dietz* 218.

3. *Обично* кривично дело, за које је прописана само *новчана* казна, не постаје војним кривичним делом тиме, што се за војна лица према § 22 в. к. з. ова казна има замењивати затвором, пошто одредба § 22 има *општи* карактер.¹⁾ То исто важи наравно и за случајеве, кад се за обично кривично дело губи поред грађанске и *војничка* част по § 21 в. к. з.²⁾

4. *Војно* кривично дело остаје наравно то, било оно свршено или *покушано*, пошто је покушај само један облик кривичног дела (в. О. Д. § 56 II).³⁾

5. Кад се у в. к. з. упућује за казну за извесно кривично дело на к. з. или који други *невојни* закон, ово ће дело бити *војно*, а не обично кривично дело само онда, ако се и поред оног упућивања на невојни закон инкриминација тога дела појављује као *самостална* инкриминација в. к. з.⁴⁾ У в. к. з. нема случајева оваког упућивања на к. з. сем једног. То је § 144 ал. 3. Ту је прописано, да се за крађе, које нису овим законом предвиђене, и за опасне крађе кривац има казнити „по Казненом Законику.“ Овде се очигледно упућује и за саму инкриминацију поменутих врста крађа, а не само за казну на к. з., те ове крађе остају обична кривична дела и онда, кад су извршене од војних лица.

IX. Разликовање *војних* кривичних дела од *обичних* значајно је не само у погледу *судске надлежности* и у погледу постојања извесних *особених општих* одредаба за војна кривична дела, превидених у општем делу в. к. з., већ и:

1) Уп. Dietz 218.

2) Уп. Koppmann-Weigel § 1, 17 а, Herz-Ernst § 3, 2а.

3) Уп. Hecker 5, Dietz 218.

4) Ово је гледиште заступљено и у немачкој књижевности, али се иста идеја изражава формулама, које у ствари не погађају суштину исте. Према претежном гледишту на име оно дело ће бити војно кривично дело, ако се и поред оног упућивања може говорити о самосталном казненом угрожењу в. к. з. Тако н. пр. Birkmeyer 1211. В. и Dietz 217 за ово гледиште, које он исказује другим речима (дело је војно кривично дело, ако је седиште казненог угрожења в. к. з.). Према другој формули, тачној и приближној нашој, дело је војно кривично дело, ако је оно са целокупним својим бићем, објективним и субјективним примљено у в. к. з. Тако Ph. O. Mayer Erörterungen aus dem allgemeinen und dem Militärstrafrecht (Diss.) 1912 (под в.). — У нем. в. к. з. онаквих упућивања има неколико, али је спорно за извесне (н. пр. за § 145), да ли постоји обично или војно кривично дело.

1. У погледу *помиловања*. Према чл. 50 Устава на име *амнестија*, једна врста помиловања у ширем смислу, допуштена је само за политичка и *војна* кривична дела,

2. У погледу *издавања (екстрадиције)*. У међународним уговорима се предвиђа на име често, да се издавање не допушта поред политичких ни за чисто *војна* кривична дела. *Војни* кривци по тим уговорима имају дакле т. зв. право *уточишта* (азила). Тако је то предвиђено у чл. 6 уговора закљученог између Србије и Швајцарске од 8. априла, 1888.

§ 8. Двојна деоба војних кривичних дела.

Књижевност. — О. Д. § 18.

I. У § 1 в. к. з. разликују се војна кривична дела у *злочине* и *преступе*. За ову деобу је меродавна, као и у § 1 к. з., казна, која је у закону *прописана*, а не казна *заслужена*, и то *врста* оне казне (в. О. Д. § 18 II 1—4).

1. Војни *злочин* је, као и злочин у опште према § 1 к. з., оно дело, за које се у в. к. з. прописује („*одређује*“) *заточење*, *робија* или *смртна казна* (§ 1 в. к. з.).

2. Војни *преступ* је оно дело, за које се у в. к. з. прописује *затвор* дужи од једног месеца или губитак чина или звања (§ 1 в. к. з.). У § 16 в. к. з. се међутим предвиђа могућност, да је „*наређен*“ краћи затвор. Од овог прећутног самоовлашћења на изузетке учињена је употреба у § 42 в. к. з. Ту је за недолазак на вежбу и у опште на позив војне власти прописан затвор *до* месец дана, *иступан* затвор дакле према к. з, али је дело ипак *преступно* с обзиром на § 16.¹⁾

Према Birkmeyer-у постоји војно кривично дело н. пр. у §§ 115 („Ко је злоупотребом своје службене власти или свог службеног положаја умишљајно навео потчињеног на извесно од њега извршено казном угрожено дело, казниће се као извршилац или као подстрекач повишеном казном“) и 143 („Ко као заповедник војне страже, једне команде или једног одељења или ко као стражар свесно пусти да се изврши какво кривично дело, које је он могао спречити или је службено био обавезан да спречи, казниће се тако исто, као да је он извршио дело“), а обично н. пр. у §§ 56 („На лице војног сталеза, које се учини кривим за велеиздају или издају, примењује се прописи немачког Казненог Законика“), 136 и 145. В. о овим случајевима и Koppmann-Weigel § 1, 17а—22.

1) Прот. неосновано Дабих § 1, 3.

II. 1. За разлику од к. з., који дели кривична дела према казни у злочине, преступе и иступе (т. зв. трихотомија или тројна деоба), в. к. з. дели дакле војна кривична дела према казни само у две групе, у злочине и преступе. *Војни иступи* не постоје према томе.²⁾ Од војних преступа лакше повреде војних службених дужности оглашене су у војном законодавству за војне *дисциплинске* иступе (в. чл. 5 в. д. у.).

2. За *иступе* из к. з. надлежне су *исте претпостављене* власти као и за *дисциплинске* иступе и имају кажњавати кривце не по к. з., већ по в. д. у. (чл. 6 в. д. у.), т. ј. *дисциплинским* казнама. То исто мора важити и за иступе из *других* закона сходно духу одредбе чл. 6 в. д. у., и ако се услед омашке ту помињу само иступи „у Казненом Законику.“ У осталом та је омашка исправљена, и ако несвесно, већ у самој в. д. у., у чл. 83 ал. 3 („на иступе из Казненог Законика и из *других* невојних прописа.“).

а) За казну *затвора*, која је у к. з. прописана за иступе, вели се у чл. 6. ал. 2 в. д. у., да ће се место ње изрицати дисциплинска казна одузимања плате, и то: „активним официрима један дан плате у место два дана затвора, а активним вођама, подофицирима, капларима и морнарима прве класе сувоземне војске и морнарице на копну један дан плате у место једног дана затвора“, у колико се с обзиром на тежину случаја не би имала изрећи која тежа казна из з. о в. д. суду за офицере или из в. д. у. за вође, подофицере, капларе и морнаре I класе. Ова је одредба у противречности с принципом постављеним у ал. 1 наведеног члана в. д. у., јер се према истоме иступници не кажњавају по к. з., већ по в. д. у., те се о казнама прописаним у к. з. нема ни у колико водити рачуна. Сем тога требало је онда ради доследности у контрадикцији прописати, које ће се дисциплинске казне истицати место новчане и споредних казни из к. з., док се у ал. 2 остаје у погледу истих доследан принципу из ал. 1.

б) И поред дисциплинског кажњења, услед чега се

1) Исто тако и према руском као и према немачком в. к. з. војна се кривична дела разликују у злочине и преступе, а иступа војних нема. В. *v. Liszt* § 204 II, *Birkmeyer* 1211, *Herz-Ernst* § 1, 1.

имају применити одредбе в. д. у. о застарелости казне, иступ војног лица ипак остаје *кривично* дело, те је и за дисциплинско кажњење потребно, да се утврди постојање свих његових елемената као и елемената кривца код истога, нарочито виности. Уп. § 9 IV 1, 2а и б.

1° В. § 9 IV 5а.

2° В. § 9 IV 5б.

3° У погледу застарелости дисциплинске казне за иступ изречене одредба чл. 83 в. д. у. изузетно не важи за иступе (чл. 83 ал. 3 в. д. у.).

в) За иступе, које војна лица изврше заједно с *грађанским* (као извршиоци или у случају § 391 к. з. и као саучесници), војна лица ће казнити надлежна *војна* власт, а грађанска грађанска власт (чл. 56 в. д. у.). В. §§ 15 и 297 в. к. с. п.

§ 9. Дисциплинско кажњавање за војне преступе.

I. За војна кривична дела се пресуђује одлуком војног суда донетој по в. к. с. п. Има међутим случајева, где је у интересу војне службе, да казна следује одмах, без одлагања кривичном делу, па ма она морала бити услед тога блажија.¹⁾ То се пак може постићи једино на тај начин, што би се кривац у тим случајевима казнио *дисциплински* од свога претпостављенога, пошто извођење војног кривичног поступка захтева увек доста времена, ма како било иначе незнатно војно кривично дело. Зато је у чл. 46 в. д. у. прописано, да се кривац може за војно кривично дело казнити *дисциплинском* казном по в. д. у. место кривичном, ако постоје услови, који су ту одређени.²⁾ Преступи, за које би се тако казнило дисциплински, називају се *дисциплинским* преступима (но в. IV 2).³⁾

II. Да би се кривац могао казнити војном *дисциплин-*

1) Уп. *Koppmann-Weigel* 20 пр. 1, *Hecker* 11.

2) Исто је то предвиђено са извесним одступањима у § 3 уводног з. за немачки в. к. з. В. *v. Liszt* § 204 II, *Koppmann-Weigel* 19. У аустријском војном кривичном праву је ово такође предвиђено за преступе, и то у § 2 в. к. с. п. В. *Dangelmaier* 6, *v. Szöllösy* 4.

3) В. *M. E. Mayer* 1 18, *Dietz* 62.

ском казном за кривично дело место кривичном, потребно је према чл. 46 в. д. у.:

1. Да је кривац *војно* лице.

2. Да је од њега извршено кривично дело једно *војно* кривично дело. Интерес војне службе за брзо кажњавање не може наравно постојати у погледу обичних кривичних дела као ни у погледу грађанских лица, која би одговарала за какво војно кривично дело и спадала под надлежност војних судова.

3. Да је војно кривично дело *преступ*. За злочине није дакле допуштено дисциплинско кажњавање место судског. Услед њихове тежине и већих казни, које су због тога за њих прописане, општи интерес, да се кривац казни кривичном казном у закону прописаном, претеже над евентуалним војним интересом, да казна следује одмах делу.

4. Да је војни преступ управљен „*против чисто војничких дужности*“. То су они (чисти) војни преступи, чији је *непосредни* објекат (в. П. Д. § 141 I 1) *искључиво* каква војна дужност (в. о њима § 7 V).¹⁾ Такви су н. пр. преступи из § § 41 (неизвршење заповести), 42 (недолазак на вежбу), 57—67 (самовољно удаљење и бегство) в. к. з.

5. Да *дисциплинска* казна „*по својој врсти и величини приближно одговара судској казни*“.

а) Упоређење се има извршити између судске казне *заслужене*, т. ј. на коју би кривац имао бити осуђен, у колико се то унапред може да оцени од претпостављеног, и дисциплинске казне, која му се има одмерити. Иначе кад би се упоређење имало извршити између казне у в. к. з. прописане и дисциплинске казне, ретко би код ког кривичног дела из в. к. з. поред оног из § 42 био испуњен овај услов за дисциплинско кажњавање, јер дисциплинске казне затвора и притвора не могу бити дуже од тридесет

1) У § 3 уводног зак. са немачки в. к. з. предвиђени су изрично преступи, за које се кривац може дисциплински казнити. Међу њима има и преступа, који нису управљени против чисто војничких дужности, н. пр. увреда претпостављеног (§ 91 ст. 1). Дисциплинско кажњавање место судског допушта се само у „лакшим случајевима“ поменутих преступа. При оцени, да ли постоји „лакши случај“, има се узети у обзир како врста и начин извршења дотичног кривичног дела, тако и личност извршиоцева (владање, кајање, дуже или краће време службе, претходна казна). В. о томе *Koppmann-Weigel* 20 пр. 3.

дана, а дисциплинска казна лишења чина допуштена је само против подофицира безизузетно (в. § 10 III 3).

б) Да ли је заслужена судска казна „*приближно*“ равна дисциплинској, питање је, чије је решење остављено нахођењу претпостављеног.

6. Да је дисциплинско кажњавање место судског за војни преступ у питању „*корисно за дисциплину*“. Да ли је брзо, дисциплинско кажњавање место судског, пуног формалности корисно за дисциплину, фактичко је питање, чије је решење остављено нахођењу надлежног претпостављеног.

7. Да на основу *дотадањег доброг владања и вршења службе окривљени заслужује дисциплинско кажњавање место судског*, другим речима да је се окривљени дотле добро владао и тачно вршио службу.

III. За решење, да ли се за извесан преступ против чисто војничких дужности окривљени треба да казни на основу чл. 46 в. д. у. дисциплински место судски, надлежан је „онај“ *претпостављени*, који је надлежан, „да кривца преда суду“ (чл. 46 ал. 2 в. д. у.). То је пак онај претпостављени, који је надлежан да решава о стављању под *редовну* истрагу (§ 76 в. к. с. п.). Ово се с правног гледишта умесно образлаже тиме, што дисциплинско кажњавање место судског претпоставља, да се је онај, који има право да отпочне судску истрагу (т. зв. судски господар), *одрекао* овог права.¹⁾ Против тога се од неких писаца чини умесна примедба с гледишта целисходности, да се тиме може промашити циљ дисциплинског кажњавања место судског, јер се услед немогућности, да дисциплинску казну место судске изрекче онај претпостављени, који је надлежан за дисциплинско кажњавање, али не и за отпочињање редовне кривичне истраге, одуговлачи изрицање казне.²⁾

1) Тако *Koppmann* Kommentar 2. изд. 20 пр. 6.

2) Тако *Hecker* 12, *Brauer* 10, *Keller* 23. У Немачкој је ово спorno питање решено у новом в. к. с. п. У § 157 истог вели се, да је надлежан *дисциплински претпостављени*, т. ј. онај, који има право дисциплинског кажњавања, без обзира на то, да ли он има право, да отвори редовну истрагу. У мотивима овог Законика наводи се као разлог за ово решење (114): „У интересу је дисциплине, да најближи дисциплински претпостављени, који је за одржање дисциплине у првој линији одговоран, доноси одлуку у случајевима за то подобним и у границама њему припадајуће дисциплинске казнене власти.“ В. *Koppmann-Weigel* 22 пр. 4.

1. Онај претпостављени, који је надлежан само за отварање *претходне* истраге, нема дакле право, да кривца казни дисциплински место судски за какав преступ против чисто војних дужности. Према § 66 в. к. с. п. за отварање претходне, али не и редовне истраге, надлежни су команданти пукова и старешине равнога положаја.

2. О томе, ко је надлежан за отварање редовне истраге за време мира, говори се у §§ 76 и 77 в. к. с. п., а о надлежности за то за време *мобилнога или ратнога стања* у § 315 в. к. с. п.

3. Војни суд према томе не би могао себе огласити за ненадлежног на основу тога, што би налазио, да се кривац за војни преступ, који му је послат на надлежност, треба да казни дисциплински по чл. 46 в. д. у.¹⁾

4. И ако постоје сви услови за примену чл. 46 в. д. у., надлежни претпостављени га не мора применити, јер се у овом члану вели: „*може* се кривац казнити дисциплински“, а не: „*казниће* се.“ Сем тога он може у тежим случајевима (§ 2 т. 1 з. о в. д. с.) упутити предмет Министру војном за Војни Дисциплински Суд (§§ 12 и 13 з. о в. д. с.).

IV. 1. Пошто је казна, коју би претпостављени изрекао на основу чл. 46 в. д. у. за војни преступ, *дисциплинска*, за *застарелост* исте и *прекидање* ове застарелости важе опште одредбе о застарелости и прекидању застарелости *дисциплинске* казне. Ове се одредбе садрже у чл. 80—84 в. д. у. Према томе по наступу оне застарелости по в. д. у. немогуће је судско кажњавање за преступ.

2. Кад се кривац за извесан преступ против чисто војних дужности казни дисциплински на основу чл. 46 в. д. у., преступ у питању остаје ипак војни *преступ*, не постаје дакле услед дисциплинског кажњења место *судског дисциплински* иступ.²⁾ Хтео се је само други *облик* кажњења, *дисциплински* место *судског*, у случају предвиђеном у чл. 46 в. д. у., а не и материјална промена законских одредаба, у којима су предвиђени преступи у питању.³⁾ Ово се види у осталом из начина изражавања

1) Уп. *Koppmann-Weigel* 21 пр. 6.

2) Уп. *Koppmann-Weigel* 22 пр. 9, *Hecker* 11, *M. E. Mayer* 1 65, *Herz-Ernst* § 1, 7.

3) Према § 3 уводног зак. за немачки в. к. з. против кривца се чак не могу изрицати дисциплинске казне, већ *само кривичне*, што се умесно од неких сматра као нео-

у чл. 46 в. д. у. („за *преступе* против чисто војних дужности, који се судски казне, може се кривац...“). Отуда је називање дотичних преступа *дисциплинским* преступима (в. I) погрешно.

а) Претпостављени, који је надлежан, да кривца казни дисциплински место судски за преступ против чисто војних дужности, дужан је према томе, да се придржава *појма тог преступа одређеног у в. к. з.* Он дакле мора претходно да утврди постојање свих елемената у појму овог преступа.

б) За примену чл. 46. в. д. у. није у погледу *виности* учињен никакав изузетак код поменутих преступа, те се има узети, да се овај члан в. д. у. *не може* применити, кад није утврђено постојање *виности*, која је потребна за појам кривца код преступа у питању.¹⁾ Извршилац овог преступа би се тада имао ставити под редовну судску истрагу.

3. Издржана дисциплинска казна пре решења вишег претпостављеног о поништају дисциплинске осуде не може се *урачунати* у касније изречену судску казну по аналогiji § 64 к. з., пошто је она по својој суштини различна од ове. Али се она има узети у обзир при одмеравању судске казне за дотични преступ.²⁾ Овако се има узети на основу чл. 61 в. д. у., пошто је овде прописано за кривична дела у опште, за која је била погрешно изречена дисциплинска казна, да се при одређивању судске

правдано (в. *M. E. Mayer* 1 66 пр. 1). Не само дакле преступ остаје кривично дело, већ је и кажњавање кривично, и ако се врши дисциплинским путем. *B. Koppmann-Weigel* § 3, 9.

Надлежни претпостављени је дакле по нем. в. к. з. везан за казну у в. к. з. прописану. Али су ипак учињена извесна ограничења. Пре свега у погледу казни лишења слободе претпостављени не може изрећи затвор или заточење, већ само притвор (арест), и ако ова казна није у в. к. з. прописана за дотично кривично дело. И уз то трајање притвора „не сме прећи четири недеље благог или собног притвора, три недеље средњег или четрнаест дана строгог“. Сем тога се не може изрећи никаква казна против части, јер ако кривац, вели се, заслужује оваку казну, по нахођењу претпостављеног, онда не постоји „лакши случај“ (в. *Koppmann-Weigel* 24 пр. 11).

1) В. у том смислу за чл. 3 уводног зак. за немачки в. к. з. *Koppmann-Weigel* 22 пр. 9, *Hecker* 11.

2) Тако *Koppmann-Weigel* 25 пр. 14, *Hecker* 13, *Herz-Ernst* § 1, 7.

казне дисциплинска казна „има при расправи узети у обзир, у колико је извршена.“

4. Дисциплинске су казне укор, притвор, строги затвор, затвор, лишење чина и одузимање плате. С обзиром на то, што се чл. 46 в. д. у. може применити само онда, кад је дисциплинска казна по својој врсти и мери приближно равна судској, изашло би, да се укор не би могао изрицати као дисциплинска казна за чисто војне преступе, пошто се он тешко може упоређивати с кривичним казнама за преступе прописаним. Али је упоређење ипак могуће, пошто је према чл. 46 довољна *приближна* равномерност, и то између дисциплинске казне и заслужене судске казне (в. II 5а), а у њему није изузета ни једна врста дисциплинске казне као неупоредљива.

5. Дисциплинска казна, која би била изречена за извесно дело, не искључује по правилу судску, кривичну казну за то исто дело, пошто су те две казне по својој суштини различне једна од друге (но в. § 10 I 1). Судско кажњење за дело, за које је кривац већ кажњен дисциплински, није дакле противно принципу *ne bis in idem*. Ово међутим не важи за случај из чл. 46 в. д. у. Овде је прописано, да под наведеним условима дисциплинска казна има да *замени* судску, кривичну казну. У случају из овог члана дисциплинско казнено право надлежног претпостављеног прелази дакле у област кривичног права.¹⁾ Према томе кад је кривац за преступ против чисто војних дужности кажњен дисциплински на основу чл. 46 в. д. у., он више не може, без повреде принципа *ne bis in idem*, бити кажњен за тај преступ кривичном казном.

а) Пошто преступ, за који је кривац кажњен дисциплински, остаје кривично дело (в. 2), а дисциплинска казна за њ' изречена замењује судску, то тај преступ може сачињавати основицу за *поврат*.

б) Дисциплинска казна замењује судску наравно тек онда, кад је пресуда постала извршном. Према томе о застарелости *истраге* и о *прекиду* застарелости *истраге* (за казну в. горе 1) за преступ, за који је кривац кажњен дисциплински, важе одредбе к. з., а не одредбе в. д. у. Док год дакле не наступи застарелост истраге по к. з., дисциплинско кажњење место судског је могуће.

¹⁾ Уп. *Koppmann-Weigel* 24 пр. 13.

§ 10. Војни дисциплински иступи.

Књижевност. — *M. E. Mayer* Das Disziplinar- und Beschwerderecht für Heer und Marine 1910. *Fieliz* Kommentar zur Disziplinarstrafordnung für die Marine 1903. *Keller* Erläuterungen zu der Disziplinarstrafordnung für das Heer und die Marine 1878. *Dietz* Die Disziplinarstrafordnung 1922.

I. Све *повреде војних службених дужности*, које нису у в. к. з. ни у ком другом закону оглашене за војне преступе, сачињавају *војне дисциплинске* иступе. В. § 7 V за појам војног дисциплинског иступа и казне.

Војни дисциплински иступи и поступак по њима одређени су у Уредби о војној дисциплини од 9. јула, 1923, издатој на основу чл. 6 з. о устр. в. од 1901 (а задржатој у важности по чл. 345 з. о устр. в.). Принцип *nullum crimen sine lege* не налази међутим одговарајућу примену у дисциплинском казном праву с обзиром на особени карактер дисциплинских иступа.¹⁾ Али је ипак доста велики део војних дисциплинских иступа предвиђен у в. д. у., у њеном чл. 5 т. 1—21. Сви су пак остали обухваћени у чл. 4 т. 22.

1. Свако војно *кривично* дело (као и обично од војног лица извршено) је уједно војни *дисциплински* иступ, као што је уједно, ако је тиме некоме штета нанета, приватно-правни деликат. Према томе би сваки војни кривац могао поред кривичне казне изречене од војног суда бити кажњен и дисциплинском казном по в. д. у. од свог претпостављеног (в. О. Д. § 84 I 7). Ова консеквенца природе дисциплинских иступа и дисциплинских казни није међутим примљена у в. д. у., јер је у чл. 5 т. 22 исте прописано, да се по в. д. у. казни само за погрешке против издатих прописа, наредба и заповести, „у колико оне нису *судски* кажњиве“. Сем тога се и у чл. 5 т. 11, 13, 14, 17, 20 и 21, где су предвиђени извесни дисциплински иступи, који се могу појавити према својој тежини и као кривична дела, вели, да ће се за њих казнити по в. д. у. само онда, ако дело није „*судски* кажњиво“. ²⁾ Кривична

¹⁾ Уп. *M. E. Mayer* 1 35.

²⁾ В. и чл. 61 в. д. у., из којег излази, да *дисциплинска* казна погрешно изречена место судске *не може* опстати поред судске, која се накнадно изрече („у колико је извршена“). У немачкој књижевности је ово спорно. *Dietz* 72 узима, да кривична казна не искључује дисциплинску, али само као допунску (н. пр. уз казну затвора дисциплински затвор или притвор).

дела су дакле уједно војни дисциплински иступи, али се за њих не може казнити и по в. д. у.

2. За кривична дела се војна лица имају казнити дисциплински место судски:¹⁾

а) Кад недостаје каква процесуална претпоставка, н. пр. кад је извршилац народни посланик, а није дато одобрење од Народне Скупштине за кривичну истрагу, нарочито тужба повређеног код кривичних дела по тужби, одобрење и заповест (н. пр. за увреду владоца из § 91б к. з.).

б) Кад је кривично дело само покушано, али се за покушај истога не казни (н. пр. увреда).

в) Кад је оптужени, и ако је утврђено постојање кривичног дела, пуштен испод суђења или ослобођен из недостатка доказа (в. чл. 2 т. 3 з. о в. д. с.).

г) Кад извршилац није кривац. То пак може бити случај, било што није вин (делао је н. пр. нехатно, а захтева се умишљај за казну), било што не испуњује који објективни лични услов кривичне одговорности (н. пр. предак је покраденоме).

3. Општи појам војног дисциплинског иступа дат је у чл. 5 т. 22 в. д. у. То су „погрешке против сваког службеног наређења, заповести, наредбе, забране или прописа у опште, у колико нису кажњиве судски.“ Оваке погрешке се често појављују као неизвршење заповести претпостављеног, која се тиче службене дужности, те ће се кривац казнити дисциплински само онда, ако се кривично не може казнити, н. пр. због одсуства умишљаја.

4. За кривична дела, која се појављују као *иступи* (§ 1 к. з.), кривац се кажњава само дисциплински (в. § 8 II 2).

5. За разлику од *војних преступа*, за које је кривац кажњен *дисциплинском* место кривичном казном на основу чл. 46 в. д. у., т. зв. дисциплинских преступа, називају неки војне *дисциплинске* иступе *чисто* дисциплинским војним иступима.²⁾ Но овај назив, на основу кога они разликују између *чисто* дисциплинског и *изведеног* дисциплинског казненог права, је неумесан, пошто по-

¹⁾ Уп. Ditz 65.

²⁾ Тако Hecker 15, Dietz 47, 62.

менути војни преступи и поред дисциплинског кажњења њиховог извршиоца остају *кривична* дела (в. § 9 IV 2).

6. За дисциплинске иступе важе исти основи искључења противправности као и за кривична дела. В. о њима § 14.

II. Елементи *дисциплинског кривца* су исти као и елементи *кривца*: 1° извршиштво, 2° виност, 3° испуњавање објективних личних услова кривичне одговорности (в. § 20 I).¹⁾

1. *Подобан* је за *урачунљивост*, т.ј. за виност и овде само онај, чија је воља била слободна у време радње (§ 53 к. з.), тачније, који је био у то време способан за свест о свом делу. Душевно болесно лице н. пр. не може бити дисциплински кривац (в. о основима искључења подобности за урачунљивост § 21 III).

2. Виност у погледу на *радњу*, т.ј. *хотење* телесног покрета или пропуштања телесног покрета, је и овде наравно потребно. Иначе постоји *случајни*, не вини извршилац дисциплинског иступа (н. пр. онај, који се је оклизнуо и у паду оборио ког претпостављеног).

3. Виност у погледу на *последицу* је и овде потребна. Али је довољан *нехат*. *Умишљај* има да служи наравно као отежавна околност. Извршилац у *заблуди*, т.ј. у одсуству и нехата, не казни се.

4. *Општи* објективни лични услови кривичне одговорности важе и за дисциплинског кривца. Они су: (1) одсуство личних својстава, због којих казнени закони не важе за извесно лице, н. пр. својства владоца, члана страног војног одреда, (2) одсуство заповести претпостављеног (в. § 23). Затим је у погледу извесних кривичних дела потребно одсуство својства народног посланика, на име у погледу кривичних дела извршљивих службеним посланичким поступцима (чл. 87 уст.). Нема међутим ниједног *посебног* услова кривичне одговорности код дисциплинских криваца.

III. За војно дисциплинско казнено право преовлађује гледиште, да војник треба да буде задржан у војсци и васпитаван и онда, кад не изгледа да показује подобност и склоност за савесно испуњавање војних дужности. Зато

¹⁾ Уп. Dietz 95.

се не допуштају дисциплинске казне удаљења из војске. Претпостављени треба на тај начин да су надлежни само за т. зв. *поправну* (корективну) дисциплину, не дакле и за т. зв. *чистећу* дисциплину, т. ј. за употребу средстава, којима се штетни елементи избацују из војске.

Ограничење дисциплинског права кажњавања на корективну дисциплину је међутим, вели се, у извесним случајевима неумесно. Има тако тешких дисциплинских иступа, да би у интересу војске требало кривца у првом или бар другом поврату казнити одстрањењем из војске, био он редов, подофицир или официр. По некад је у таким случајевима чак потребно, да се кривац казни *судски*, т. ј. да се његов дисциплински иступ огласи за војно кривично дело.¹⁾ Потреби, да се у извесним случајевима код неких *лакших* војних *кривичних* дела употреби брзо, и ако *блажије дисциплинско* кажњавање (в. § 9) место судског, одговара дакле обрнута потреба, да се у извесним случајевима извршилац *тешких дисциплинских* иступа подвргне *строжијем*, и ако споријем *судском* кажњавању. За ово се наводе као примери опијање, коцкање и лабаво вршење службе, у колико се не појављују као војна кривична дела.

1. Ради задовољења потребе, да се кривац може и за дисциплинске иступе у тежим случајевима одстранити из војске, поступа се двојако у страним законодавствима. Једна прописују за извесне дисциплинске иступе, да се у случају поврата сматрају као војна *кривична* дела.²⁾ Друга пак изрично допуштају у каквом растегљивом параграфу, да се повреде службених дужности, за које в. к. з. не прописује казну, могу под извесним условима сматрати као војни злочини или преступи.³⁾

2. У немачком в. к. з. не налазе се такође такве од-

1) Уп. *Hecker* 16 и сл. као и његове радове *Über die Grenzen des Kriminal- und Disciplinarstrafrechts* у G. S. 31 507 и *Zivil- und Militärstrafrecht* 32.

2) Тако је н. пр. у § 189 некадањег пруског в. к. з. било прописано.

3) Тако аустријски в. к. з. од 1855 допушта изрично под извесним околностима за већи број дисциплинских иступа, да се у трећем поврату могу сматрати као војни преступи одн. злочини (§§ 269 и 270). Исто је тако за дисциплинске иступе у опште то допуштено под извесним претпоставкама (§ 2 аустр. в. к. с. п.). Према некадашњем баварском в. к. з. од 29. априла, 1869. многи дисциплински иступи у поврату сматрали су се као војни преступи под називом „рђава кондуита“.

редбе, али се тамо помажу ради попуњавања празнине тумачењем § 92 овог в. к. з., коме одговара § 41 с.х.с. в. к. з. „За непослушност према *заповести* у службеним стварима неследењем истој или самовољном изменом или прекорачењем исте казни се, вели се у § 92 нем. в. к. з., притвором (арестом)“. Овај се параграф тумачи тако, да се има сматрати као војни преступ ове врсте и непослушност према *општим* службеним наредбама и (писменим или усменим) инструкцијама.¹⁾ На тај начин овим тумачењем остављено је нахођењу војне власти, да ли ће се извешан чисто дисциплински иступ сматрати као такав или као војни преступ, и према томе да ли ће се применити против кривца које средство корективне или напротив које средство чистеће дисциплине. Тако пијанац из навике може се казнити по нахођењу војне власти за војни преступ из § 92 в. к. з., јер он тиме не следује једној општој војној наредби, да се нико не одаје појанчењу.

Према неким писцима ово широко тумачење није основано. Њиме се, како се умесно примећује, губи више то што је потребно граница између војног кривичног и дисциплинског казног права. Да би се, веле, могао применити § 92 в. к. з., потребно је, да постоји каква *специјална* службена заповест.²⁾ Пошто пак н. пр. пијанчење ван службе није противно таквој једној заповести, оно се не може подвести под § 92. Да би се подвело под овај §, потребно би било, да су неком војнику одатом пијанству забрањене, ради регулисања његовог држања, одређене радње (н. пр. посећивање крчме).³⁾ Овако се има протумачити и § 41 с.х.с. в. к. з.

3. а) У с. х. с. в. д. у. су у погледу редова, сходно ономе принципу, допуштена само средства поправне дисциплине. Ако би се држање истих у војсци појавило због њихових тежих дисциплинских иступа као опасно за војну дисциплину, једино казно средство за избацавање из војске је употреба § 41 в. к. з. по претходном издавању какве одређене наредбе дотичноме.

1) Тако *Hecker* 18.

2) Тако *Koppmann-Weigel* § 92, 5, *Herz-Ernst* § 47, 2, § 92, 4, *M. E. Mayer* 1 68, *Dietz* 39.

3) В. о овом спорном питању подробније В. К. П., П. Д.

б) У погледу подофицира допуштена је међутим у опште дисциплинска казна лишења чина, дакле једно средство чистеће дисциплине (чл. 13 в. д. у.). Сходно духу в. д. у. ова се казна има примењивати само у тежим случајевима, или тачније само онда, кад се избацивање из војске појављује као заиста потребно за војну дисциплину и службу.

в) У погледу официра и војних чиновника *претпостављени* немају права на дисциплинске казне лишења чина одн. звања. Али је потреби одстрањења из војске елемената штетних за војну дисциплину и службу дато задовољење у з. о в. д. суду од 1899. Према чл. 15 т. 2 овога закона за дисциплинске иступе „тежега значаја“ *Војни Дисциплински Суд* може изрицати противу официра и војних чиновника дисциплинску казну лишења чина одн. звања.

IV. Дисциплинске (административне) казне се изричу од претпостављеног старешине одн. од Војног Дисциплинског Суда по поступку одређеном у чл. 47 и сл. в. д. у., одн. у §§ 18 и сл. з. о в. д. суду. То је т. зв. *дисциплински поступак*, који далеко изостаје иза *судског* поступка у погледу мера предохране за заштиту окривљеног од самовоље државног органа. Као такве мере, уз развијен правни осећај и савесност претпостављеног, служе према в. д. у. само право жалбе (чл. 73 и сл. в. д. у.), која се у осталом за извесне казне може изјавити тек по издржању истих, и надзор над нижим претпостављеним војним старешинама од стране виших (чл. 78 в. д. у.). У з. о в. д. суду није међутим допуштена ни жалба против пресуде. Примена дисциплинског казног права појављује се према томе као *администрација*, а не као *правосуђе*, за разлику од примене кривичног права.¹⁾ Отуда се у в. д. у. (н. пр. чл. 5) кривична казна назива „*судском*“ казном ради разликовања од дисциплинске казне.²⁾

1) Уп. М. Е. Mayer 1 36, Hecker G. S. 31 507.

2) Уп. М. Е. Mayer 1 35.

Г Л А В А I.

Војно кривично дело као **проузроковање последице** (као људско дело) од **војног** лица.

§ 11. Војно кривично дело као проузроковање последице људском радњом.

Књижевност. — О. Д. §§ 21—32.

I. **Људска радња**, т. ј. *људско телесно држање* може бити наравно и код војних кривичних дела било *чињење* било *нечињење*.

1. И војна се кривична дела дакле имају разликовати у кривична дела *чињењем* (као н. пр. увреда претпостављеног из § 39 в. к. з.) и у кривична дела *нечињењем* (као н. пр. неизвршење заповести претпостављеног из § 41 в. к. з.).

2. Као и у опште кривична дела *чињењем* и војна кривична дела *чињењем* се могу некад извршити *нечињењем* и онда постоји војно кривично дело *чињењем извршено нечињењем* или *неправо, нечисто* кривично дело *нечињењем* за разлику од оног, чија се радња извршења састоји искључиво у *нечињењу*, т. зв. *правог* или *чистог* кривичног дела *нечињењем*. Тако право је кривично дело *нечињењем* неизвршење заповести претпостављеног из § 41 в. к. з., док је увреда претпостављеног из § 39 в. к. з. *неправо* кривично дело *нечињењем* онда, кад је извршена неукazujeвањем поштовања претпостављеном.

II. Разликују се три врсте људске радње: *радња извршења*, *подстрекавање* и *помагање*.

1. *Радња извршења* је она радња, која је у закону наведена као елеменат овог или оног кривичног дела. Тако код крађе та је радња узимање туђе покретне ствари.

Радња извршења се једина сматра у позитивном кривичном праву као *узрок* последице, те је према томе она једина довољна, да заснује *самосталну* кривичну одговорност.

2. *Подстрекавање* и *помагање* се у позитивном кривичном праву сматрају само као *услови* последице. Подстрекачи и помагачи одговарају према томе за *туђе* дело, т.ј. *подређени* (*акцесорни*) су извршиоштву (в. § 26 III 1). Отуда се они сматрају као *саучесници* и њихове радње као врсте *саучешћа* у кривичном делу.

III. **Објекат** (предмет) војног кривичног дела је наравно као и објекат кривичног дела у опште извесно *људско добро* (или интерес). То је т. зв. *заштитни* објекат војног кривичног дела, т.ј. објекат, који се заштићује од војног кривичног дела.

1. Поред заштитног треба разликовати још и *нападни* и *граматички* објекат војног кривичног дела као и кривичног дела у опште.

а) *Нападни* објекат је предмет, према коме се радња појављује као *напад* на њега, као радња *нападног* карактера дакле, другим речима као радња, која је на њега *непријатељски* управљена. Тако је код увреде стражара из § 81 в. к. з. *нападни* објекат стражар.

б) *Грамматички* објекат је предмет, на коме се радња извршује. Тако је код позивања војника на непокорност из § 52 в. к. з. *граматички* објекат војник.

2. Заштитног објекта или краће објекта мора бити код сваког војног кривичног дела. *Нападног* и *граматичног* објекта међутим нема код великог броја војних кривичних дела. Тако н. пр. код *изазивања* незадовољства из § 49 в. к. з. нема ни једног ни другог објекта, а код позивања на непокорност из § 52 в. к. з. има поред заштитног само *граматичког*, а не и *нападног* објекта. Код извесних војних кривичних дела *нападни* објекат је *војно* лице (н. пр. увреда претпостављеног или старијег из § 39 в. к. з.).

3. Као што се је видело (§ 7 III) *заштитни објекти* свију војних кривичних дела имају за *родни* појам *војну дужност*. Ово је дакле *општи заштитни* објекат војних кривичних дела и он их одликује од обичних кривичних дела. Свако пак војно кривично дело има *свој* засебан заштитни објекат. Овај је уједно заштитни објекат веће

или мање групе војних кривичних дела, и на основу тога се војна кривична дела имају поделити у неколико група. Те групе имају служити као основ система Посебног Дела Науке војног кривичног права.

IV. **Последица** је *промена у спољњем свету произведена на објекту кривичног дела* (т.ј. на људском добру), која се може чулима приметити.

1. Свако војно кривично дело има своју последицу, која је само код неких више, а код неких мање видљива, т.ј. теже издвојљива од радње извршења. Нетачно је дакле разликовање војних кривичних дела, као и кривичних дела у опште, у *материјална*, т.ј. војна кривична дела с *последницом* и *формална*, т.ј. војна кривична дела без последице (н. пр. тобож увреда).

2. Код војних кривичних дела последица се састоји по правилу у *повреди* или другим речима у смањењу или уништењу једног добра. То важи за највећи број војних кривичних дела. Тако н. пр. кривично дело злоупотребе при изради војног оружја из § 116 в. к. з. има за последицу неисправност оружја. Има међутим и војних кривичних дела, код којих се последица састоји у *угрожености* извесног добра, т.ј. у *опасности* по исто. Таква су н. пр. кривична дела из §§ 88, 128 и 133 ал. 2 в. к. з. И војна кривична дела се могу према томе поделити с овог гледишта у војна кривична дела *повреде* и војна кривична дела *угрожавања* или *опасности*.

V. И у војном кривичном праву има се наравно сматрати као *узрок* онај услов последице, који у свом узрочном низу нема за непосредну или посредну последицу један узрочни однос или, ако има, који је истовремен са конкретним дејством услова, чији је узрочни однос његова последица. Сваки други услов последице је само *услов*, а не и *узрок* исте. Но позитивно војно кривично право чини овде исто ограничење као и у опште у погледу узрочног карактера *саучешћа* (в. II). В. О. Д. §§ 24—26.

VI. Војно кривично дело је као и кривично дело у опште, извршено онде и онда, где и када је последица проузрокована. Мерадавно је дакле *место* и *време* проузроковане последице (в. О. Д. § 32).

§ 12. Војно кривично дело као проузроковање последице од војног лица (важење в. к. з. у погледу лица).

1. Из појма *војног* кривичног дела (§ 7 III) проистиче, да *извршилац* истог може, за разлику од обичних кривичних дела, бити само *војно* лице, другим речима да в. к. з. важи само за *војна* лица, у колико је у питању *извршиштво*. Потребно је према томе, да се одреде лица, која се сматрају као *војна* лица, као и то, кад једно лице *постаје*, а кад *престаје* да буде војно лице, од кад и докле према томе важе за њ' војни казнени закони. О важењу в. к. з. у погледу лица говори се у §§ 3, 4, 5, 6 и 8 в. к. з.

1. У § 3 в. к. з. је прећутно прописано, да в. к. з. важи за војна лица.

2. У § 4 в. к. з. наводе се кривична дела из в. к. з., чији *извршиоци* могу бити и *грађанска* лица, а која се због тога појављују као *обична* (в. § 1 I 2) кривична дела и у погледу којих се према томе в. к. з. појављује као *обичан* к. з.

3. У § 5 в. к. з. наводе се лица, која се имају сматрати као „*војна*“ лица, која према томе могу бити извршиоци војних кривичних дела. Али је одредба §-а 5 двојако непотпуна. Пре свега нису наведена сва лица, која се у ствари у војном законодавству сматрају као *војна* лица. С друге стране није одређено, кад једно лице *постаје*, а кад *престаје* бити *војно* лице. Ове се две празнине попуњују доста неодређеним одредбама §§-а 11—14, 16, 18, 20, 296—298 в. к. с. п. као и извесним (в. ниже) одредбама з. о устр. в. од 1923 и других закона. Служе као допуна §-у 5 и §§ 6 и 8 в. к. з. У интересу јасности и прегледности било је наравно потребно, да је све ово подробно одређено у самом в. к. з.¹⁾

1) И у §§ 4—6 нем. в. к. з., где се одређују војна лица, пропуштено је исцрпно одређење истих и времена, за које важи за њих овај к. з. На основу § 5 додат је Законику један „списак“ лица, која припадају војсци и морнарици, али је и он непотпун. У мотивима се наводи као разлог за то пропуштање околност, што су ова питања решена у разним другим нормама. В. против овога гледишта мотива *M. E. Mayer* 1 41, *Rotermund* § 4, 1, *Koppmann-Weigel* §§ 4 и 5, 25, Доста подробно су одређена војна лица и време, за које важи в. к. з. за њих, у гл. I шведског к. з., чији је наслов: „Лица, која подлеже казним прописима овога Закона“, и у §§ 1 и сл. јапанског в. к. з.

II. Из наведених одредаба в. к. з. и в. к. с. п. излази, да *војна* лица, т. ј. лица, за која важи в. к. з., сачињавају:

1. **Активна војна лица.** На ову групу војних лица има в. к. з. своје редовно (нормално), од даљих услова независно важење.¹⁾ Овде спадају:

а) *Официри* (§ 5 в. к. з.). За њих важи в. к. з. као за активна војна лица од дана њиховог постављења па до тренутка, кад су то престали да буду пензионисањем, оставком или губитком чина.²⁾

1° Без значаја је, у коме је *роду* (главном или споредном) војске (пешадија, артилерија, саобраћајне трупе ит.д.) извршилац активни официр и у којој *струци* (ђенералштабна, техничка, санитетска ит.д.) војске (чл. 17 з. о устр. в.), одн. у којој *струци* (војно-поморској, економској, техничкој или санитетској) морнарице (чл. 149 з. о устр. в.).³⁾

2° Активан официр то остаје наравно и за оно време, које му се по чл. 113 и 182 з. о устр. в. не рачуна у „активну службу“, на име за време извршења затвора по *судској* осуди, те и за то време за њ' важи в. к. з.⁴⁾

3° Официрима на *расположењу* се време, за које су на *расположењу* (а које може бити највише три месеца), рачуна у „активну службу“ према чл. 110 и 182 з. о устр. в., те и за то време важи за њих в. к. з.

4° Официр је у *пензији*, не од дана указа, већ од тренутка, кад је разрешен од активне службе у војсци (чл. 118 и 187 з. о устр. в.), дакле од дана *личног* отпуштања.⁵⁾

5° Официр је у *оставци*, не од дана указа, већ од тренутка, кад је разрешен од сваке активне службе у војсци (чл. 124 и 189 з. о устрој. в.), дакле од дана *личног* отпуштања.

6° Официр *губи чин* било по пресуди војног суда или (чл. 15 т. 2 з. о в. д. суду) Војног Дисциплинског Суда било по решењу Министра Војске и Морнарице због не-

1) Уп. *M. E. Mayer* 1 42.

2) Тако (по § 39 нем. з. устр. в.) *Herz-Ernst* § 4, 4, *Koppmann-Weigel* §§ 4 и 4, 6, *M. E. Mayer* 1 43.

3) Уп. *Herz-Ernst* § 4, 4 (исто тако по нем. в. к. з.).

4) Тако *Herz-Ernst* § 4, 4, § 6, 2.

5) Уп. *Herz-Ernst* § 4, 4, RMGer. E 7 114.

допуштеног напуштања службе за најмање петнаест дана (чл. 127 и 190 з. о устр. в.). Има се узети, да се губи чин од тренутка извршности пресуде, одн. решења Министровог.¹⁾

7° За офицере важи в. к. з. и по пензионисању за кривична дела, која су извршили за време службе, а која се односе на „повреду службених војних дужности“ (§ 13 в. к. с. п.). Под тиме се имају разумети сва војна (права и неправна) кривична дела, али наравно као по себи разумљиво и обична кривична дела из в. к. з. (н. пр. § 34), пошто би иначе остали за њих некажњени. За сва је ова кривична дела надлежан војни суд (§ 13 в. к. с. п.).

Исто ово мора да важи и за офицере у оставци и за оне, који су изгубили чин, јер нема разлога, да се у том погледу чини разлика између њих и пензионисаних. Сем тога би друкчије тумачење било противно општим интересима, те би било потребно, да је закон тај узузетак изрично учинио.²⁾ У осталом за офицере, који губе чин, наглашено је у чл. 127 ал. 2 з. о устр. в., да подлеже и даље „кривичној одговорности“, и ту се несумњиво може мислити само на одговорност за војна кривична дела, пошто се по себи разуме, да ће одговарати за обична кривична дела.

8° В. в. 10°.

б) Особље грађанског реда на служби у војсци и морнарици (чл. 220 з. о устр. в., § 14 в. к. с. п.). За њих важи в. к. з. као за активна војна лица од дана њиховог постављења па до тренутка, кад су то престали бити пензионисањем, оставком, отпуштањем или лишењем звања извршном пресудом војног или Војног Дисциплинског Суда (в. а). В. и чл. 4 т. 3 и 4 в. д. у.

1° Особље грађанског реда се дели на указно и неуканско (чл. 216 з. о устр. в.).

(1) Указно особље сачињавају војни чиновници и чиновници грађанског реда. Они могу бити и контрактални, према томе и страни држављани (чл. 217 ал. 3 з. о устр. в.). Војни су чиновници: „капелници, војни контролори, лекарски, апотекарски и ветеринарски помоћници

1) Тако Herz-Ernst § 4, 5, Rotermund § 4, 3а.

2) Тако и К. С. нач. о. о. с. 1894. Бр. 481.

и војни писари, техничке пословође у морнарици и ваздухопловству, као и надзорници и пословође војно-техничких завода и барутана са свршеном војно-занатлијском школом у Крагујевцу или равном њој“ (чл. 216 ал. 3 з. о устр. в.).¹⁾ Чиновници грађанског реда, другим речима цивилни чиновници војне управе су н. пр. стални професори и стални професорски помоћници Војне Академије и осталих војних школа (чл. 218 з. о устр. в.).

(2) И војни свештеници спадају у ствари особље у грађанског реда, али они сачињавају засебну струку војске, свештеничку струку (чл. 17. з. о устр. в.), једну засебну групу активних војних лица дакле. Они се разликују у сталне и хонорарне (чл. 36 з. о устр. в.).

(3) Неуказно особље грађанског реда на служби у војсци и морнарици сачињавају државни мајстори, занатлије, званичници и служитељи (чл. 216 з. о устр. в.). Ово особље може бити и хонорарно (в. чл. 218 т. е з. о устр. в.).

2° Важење в. к. з. за особље грађанског реда и за војне свештенике проистиче и из § 5 в. к. з. (као и из § 296 в. к. с. п. у погледу мобилног и ратног стања), јер су према овоме §-у војна лица и она, „која служе у с. х. с. војсци или припадају истој, њеним установама и заводима“.

Посебице за војне чиновнике и војне свештенике то је прописано у § 6 в. к. з. Према овоме §-у где год се у в. к. з. говори о „официрима“, ту се разумеју и „војни чиновници и војни свештеници“, те према томе одредбе прописане за офицере вреде у свему и за њих, „у колико овај Законик друкчије не наређује.“

(1) Под „војним чиновницима“ из § 6 в. к. з. се имају разумети не сва указна лица грађанског реда на служби

1) Према § 153 нем. в. к. з. за „војне чиновнике“ важи овај к. з. само за време рата и то само за нека кривична дела, а у погледу осталих повреда војних дужности подлеже (§ 154) општем кривичном праву. Та су кривична дела велеиздаја, издаја, угрожавање ратне силе, бегство, самовољно удаљење, повреда старешинства и кривична дела против лица и својине, предвиђена у гл. 1—3, 6—8 првог одељка посебног дела (§ 153). „Цивилни чиновници војне управе“, т. ј. особље грађанског реда (у смислу с. х. с. з. о устр. в.) „без ранга у војсци“, не сматрају се међутим као „војна лица“ (у колико не постоји један изузетак предвиђен за ратно стање у чл. 38 нем. з. о устр. в.), те за њих не важи в. к. з. В. Koppmann-Weigel §§ 153 и 154, Herz-Ernst §§ 4, 4 и 153—154, Rotermund § 4, 5.

у војсци и морнарици, већ само она, која з. о устр. в. од 9. августа, 1923 сматра у чл. 216 (в. 1°) као „војне чиновнике.“

(2) Под „војним свештеницима“ из § 6 в. к. з. се имају разумети само стални, не и хонорарни војни свештеници, пошто ови нису указна лица.

(3) Војни чиновници и свештеници могу дакле бити према § 6 в. к. з. не само извршиоци свих војних кривичних дела, чији извршиоци могу бити официри, већ за њих важе одредбе в. к. з. и у сваком другом погледу, у коме важе за официре. Тако за њих важе н. пр. § 15 ал. 2, где је прописано, да се на казну заточења осуђују „официри“, § 86, где је предвиђена увреда „дежурног официра“, ит.д. Има се узети противно наравно, не само у колико је у в. к. з. друкчије прописано изрично, већ и у колико је то прећутно прописано. Тако је у § 20 изрично прописано, да ће се војни чиновници (а то мора важити и за свештенике) осуђивати на губитак звања, где је за официре прописан губитак чина, као што опет има војних кривичних дела, која се већ по свом појму не могу извршити од војних свештеника (н. пр. § 35 в. к. з.).

3° Према § 14 в. к. с. п. „војни чиновници, војни свештеници, сва неуказна лица, стални мајстори, занатлије и радници и служитељи при војсци,“ т.ј. сходно з. о устр. в. од 1923 сва лица грађанског реда на служби у војсци и марици „потпадају под војне судове за све кривице учињене у дужности.“ Из овога би изашло, као да в. к. з. важи у погледу поменутих лица само за кривична дела извршена у *службеној дужности*. Но израз „дужност“ нема у ствари нити може имати с обзиром на дух закона онај смисао. Он је омашком употребљен, као што је израз „кривица“ употребљен омашком место (као у § 11 в. к. с. п.) израза „злочини и преступи“. Прави смисао § 14 в. к. с. п. је, да су војни судови у погледу поменутих лица надлежни за све злочине и преступе, које она изврше, *док су на војној дужности* (у војној служби), т.ј. као *војна лица*. То излази у осталом и из § 20 в. к. с. п., где се вели, да је суд за официре надлежан у опште за *све* злочине и преступе („кривице“), „које учине официри, *војни чиновници и војни свештеници*.“ То у осталом излази из §§ 3, 5 и 6 в. к. з., јер се ту не чини никаква разлика међу

војним кривичним делима у погледу важења в. к. з. за војна лица.

4° И за особље грађанског реда на служби у војсци и морнарици важи в. к. з. и по пензионисању, отпуштању, оставци и у опште промени положаја за сва дела из овог з., која су извршена за време службе (в. а 7°). Ово је изрично прописано у § 14 ал. 2 в. к. с. п. (но в. 3°). За кривична дела из в. к. з. извршена за ово време надлежни су и по том војни судови, док су за кривична дела из других закона надлежни грађански судови.

5° В. в 10°.

в) *Редови кадрова, жандарми, подофицири и питомци војних установа* (§ 5 в. к. з. и § 11 в. к. с. п.).

1° Према чл. 42 и 146 з. о устр. в. служба у кадру војске и марице рачуна се „од дана, када регрут ступи у команду сталног кадра.“ Према томе за редове кадрова почиње да важи в. к. з. од тренутка, кад су ступили у своју команду.¹⁾ Престаје пак да важи за њих као за активне војнике од тренутка, кад су пуштени из команде, а не од истека дана, кад су отпуштени.²⁾

2° За *рекруте* важи в. к. з. „од дана, кад их регрутна комисија као способне у спискове уврсти“: за неодржавање позиву војне власти ради одслужења свога рока и за осакћавање у циљу неслужења у војсци, т.ј. за кривична дела из §§ 44 и 70—72 в. к. з. (§ 11 в. к. с. п.). За ова дела је надлежан војни суд (§ 11 ал. 2 в. к. с. п.).

3° Као *редови сталног кадра* сматрају се и младићи од навршене осамнаесте до навршене двадесете године, који су у мобилно или ратно доба позвани на службу у војсци и марици од Министра Војске и Морнарице по одлуци Министарског Савета, пошто им се време на служби проведено рачуна у рок службе у *сталном* кадру (чл. 10 и 146 з. о устр. в.). И они спадају према томе у *активна* војна лица. То су и младићи од пуних осамнаест година, који су као способни за службу у војсци *добровољно* раније ступили у кадар по допуштењу родитеља или старатеља, пошто

¹⁾ Уп. *Herz-Ernst* § 4, 4, *Koppmann-Weigel* §§ 4 и 5, 6, *Rotermund* § 4, 3с (од тренутка, кад војна управа предузме исхрану истих).

²⁾ Прот. § 38 нем. з. о устр. в. В. *Koppmann-Weigel* § 6, 8 (до истека овога дана они су још, вели, активни војници), *Herz-Ernst* § 4, 4.

они могу тако ступити у кадар само на пун рок (чл. 43 и 146 з. о устр. в.).

4° Редову сталног кадра се време, које проведе у затвору по *судској* осуди, као и време, које проведе у *притвору* „за време редовне кривичне истраге и под судом“, ако буде осуђен или ослобођен из недостатка доказа, не рачуна „у службу сталног кадра, те се има дослужити“ (чл. 46 ал. 2 з. о устр. в.). Но они не само за време истражног притвора већ и за време извршења затвора у војним казним заводима или затворима остају активна војна лица и већ као таква подложна су в.к.з. (в. за притвор и т. 89 прав. сл. I део, в. § 24 II 1 б 1° (4)). Тако се има узети, пошто друкчије није прописано, а вели се само, да им се оно време не рачуна, а не и да за то време престају бити војна лица. Ово исто мора да важи и за дисциплински затвор, који се издржава за иступе учињене у грађанству (чл. 58 ал. 2 в. д. у.).

5° Редови сталног кадра, који би се при истеку рока службе затекли у дисциплинском затвору или притвору или у болници, постају *резервна* војна лица, чим је овај рок протекао.¹⁾ То исто има да важи сходно чл. 46 ал. 2 з. о устр. в. (в. 4°) и за редове, који би се затекли у истражном притвору при истеку рока службе, па би били пуштени испод суђења или ослобођени као невини.

6° И *жандарми* су дакле *војна* лица, те и за њих важи в. к. з. (§ 11 в. к. с. п.). То је наглашено и у з. о жанд. од 18. фебруара, 1922, у чијем се чл. 1 вели, да је жандармерија „саставни део војске сталног кадра“, и у чијем је чл. 2 прописано, да је жандармерија потчињена „у погледу снабдевања, дисциплине, личних односа и војничке наставе Министру Војном и Морнарице.“ Жандарми се дакле сматрају као *редови сталног кадра*.²⁾ То исто важи и за Граничну Трупу (чл. 67 з. о устр. в.). У чл. 1 у. о гран. тр. од 17. априла, 1923 наглашено је такође, да је гранична трупа „саставни део војске сталног кадра“,

1) Тако *Koppmann-Weigel* § 6, 9, *Rotermund* § 4, 3с, *Herz-Ernst* § 6, 1.

2) Према нем. законодавству жандарми су војна лица, и ако не у свим покрајинским законодавствима, већ само у неким, н. пр. у пруском и баденском. Жандармеријски официри подлеже међутим свуда в. к. з. В. *Herz-Ernst* § 4, 4 I D, *Koppmann-Weigel* §§ 4 и 5, 6 A 4.

да је Гранична Трупа „орган Министра Војног и Морнарице“ и да за њу важе одредбе Закона о устројству војске, уредбе и прописи као и за стални кадар.¹⁾

7° (1) *Подофицири* у *војсци* у каплар, поднаредник, наредник, наредник-водник, у ваздухопловству место чина наредник-водник вођа III, II и I класе (чл. 58 з. о устр. в.). У чл. 59 з. о устр. в. се међутим услед омашке издвајају капларски чиновници у струкама од подофицирских („капларски и подофицирски“).

(2) *Подофицирски* чиновници у *марини* су морнарички поднаредник, морнарички наредник, морнарички вођа III, II и I класе (чл. 154 з. о устр. в.). Чин морнара I класе, који у војсци одговара чину каплара, издваја се међутим необјашњиво од подофицирских чиновника и сматра само као први од *старешинских* чиновника у морнарици (чл. 154 з. о устр. в.). Но по себи се разуме, да се и морнари I класе као војна лица имају подвести под § 5 в. к. з., ако не као подофицири, а оно бар као лица, „која служе“ у с. х. с. војсци и марини.

8° Под *питомцима војних установа* имају се разумети питомци Војне Академије, Поморске Војне Академије и осталих официрских школа (чл. 206 з. о устр. в.), подофицирских школа (чл. 207 з. о устр. в.), Војно-техничког Завода у Крагујевцу, санитетских и осталих стручних школа (чл. 205 з. о устр. в.).²⁾ За питомце подофицирских школа је изрично речено у чл. 27 у. о. п. шк. од 31. децембра, 1923, да подлеже в. к. з., а у чл. 59 у. о. в. акад. од 21. јануара, 1824 је то исто прописано за питомце Војне Академије.

(1) Питомци Министарства Војног и Морнарице у школама на страни као и у грађанским школама у земљи не могу се према томе сматрати као војна лица, у колико нису активна војна лица (в. у. о питомц. од 5. маја, 1924).

(2) Странци на школовању у домаћим војним школама

1) Шумски жандарми не спадају међутим у војна лица. Њихови претпостављени су шумске управе (з. о шум. жанд. од 28. фебруара, 1922. С. Н. Д. 1922. Бр. 258.). За њих не важи према томе в. к. з. као ни в. д. у. (в. чл. 12).

2) По нем. в. к. з. кадети и још неки ученици војних школа не спадају у војна лица. В. *Rotermund* § 4, 4 (за неке су војни судови ипак надлежни).

активна су војна лица и као такви подлеже с. х. с. в. к. з. В. и 3 б 4° (4).

(3) За питомце у војним школама важи в. к. з. за кривична дела извршена од тренутка ступања до тренутка изласка из школе.

9° (1) За сва горе наведена војна лица важи в. к. з. и по иступању из војске (ма на који начин) за сва дела из овог з., која су она извршила за време службе (в. а 7°). За та су кривична дела надлежни војни судови (§ 13 в. к. с. п.).

(2) В. а 8°.

10° За „војнике“ на привременом отпуста или одсуству важи и гл. V в. к. з. („О повреди старешинства“), и то само у погледу кривичних дела из §§ 38—40, 45, 46, 50, 52 и 55 (§ 56 в. к. з.).

(1) Под активним војницима се имају разумети редови кадрова, жандарми и питомци војних установа, не дакле и официри и подофицири.

(2) Важи за њих дакле § 45 в. к. з., где је предвиђена непокорност, а не и § 41, где је реч о простој непослушности. Но има се узети, да за њих важе и § 47, пошто је он допуна §§ 45 и 46, и § 51, пошто је он допуна § 50.

(3) За време привременог отпуста или одсуства активни војници се дакле изједначају са резервним лицима, пошто в. к. з. важи за њих тада само изузетно, у случајевима предвиђеним у § 56 в. к. з., а овај § важи и за резервна војна лица. Према томе има за њих да важе и остале одредбе о изузетном важењу в. к. з. за резервна војна лица (в. 2а 4° (1)). Они се претварају у активна војна лица у тренутку поновног ступања у команду.¹⁾ Но ако су позвани у команду и позиву се нису одазвали, они не остају ипак резервна војна лица.

1. Резервна војна лица.²⁾ Ту спадају:

а) Резервни официри, подофицири и редови војске и морине (§ 5 в. к. з., § 12 в. к. с. п. и чл. 146 з. о устр. в.).

1° Као резервни редови се имају сматрати и лица од навршене педесете до навешене педесетпете године ста-

¹⁾ Тако *Koppmann-Weigel* § 6, 4, *Rotermund* § 6, 3а (од тренутка, кад војна управа предузме исхрану истих, али се као тај тренутак не сматра и давање путног трошка).

²⁾ В. *Herz-Ernst* § 4, 2, *Koppmann-Weigel* §§ 4 и 5, 6 за нем. в. к. з.

рости, која су у мобилно или ратно доба позвана на службу у војсци или морнарици по одлуци Министра Војске и Морнарице за дужности у позадини, кад су за исту способна, пошто и она имају у војсци положај редова (чл. 10 и 146 з. о устр. в.).

2° Као резервна, а не као активна војна лица се имају сматрати и редови сталног кадра, који су на основу чл. 254 з. о устр. в. по одслужењу рока у случају хитне потребе задржати на служби, пошто је законски рок службе у сталном кадру за њих протекао. То излази и из самог чл. 254, јер се ту вели изрично, да се могу задржати по истеку рока „на вежбању“, т.ј. да им се време активне службе по истеку рока рачуна у вежбу.¹⁾

3° Без значаја је, да ли су ова лица употребљена у војсци и морини као борци или као неборци и у опште у каквој војној или маринској служби.

4° Пошто су резервисти војна лица само за време, док су на војној служби, њихов грађански живот мора се оставити ван домаћа в. к. з. Отуда за резервна војна по свима законодавствима, па и према домаћем, важи в. к. з. по правилу само за време, док су на служби. Али потребе војске, посебице војне дисциплине налажу, да изузетно в. к. з. важи за резервна војна лица и за време њиховог грађанског живота.²⁾ В. чл. 4 т. 2 ст. а—д в. д. у.

(1) Изузетно важи в. к. з. за резервна војна лица.³⁾

х) У погледу кривичних дела „избегавања војне службе осакаћењем, повредом тела или обманом“ из §§ 70—72 в. к. з.

у) У погледу кривичних дела повреде старешинства и у погледу „злочина и престапа уз пут учињених“ и за пет дана пре времена одређеног за предстанак на зборно место вежбе или сазива, а и по распусту за толико дана (§ 12 т. б в. к. с. п.). Кривична дела повреде старешинства су кривична дела из §§ 38—41 и 45—55 в. к. з.

¹⁾ Тако је прописано изрично и у нем. з. од 1905 („могу се задржати и по истеку рока у активној служби, али им се то време рачуна у вежбу“). В. *Rotermund* § 4, 3 с.

²⁾ В. *Koppmann-Weigel* § 6, 1, *Rotermund* § 6, 1 (у томе се смислу изражавају мотиви за нем. в. к. з.).

³⁾ Уп. за исте изузетке у нем. в. законодавству *Koppmann-Weigel* § 6, 1.

z) У погледу кривичних дела повреде *старешинства* из §§ 38—40, 45, 48, 50, 52 и 55 (но в. 1в 10° (2)) в. к. з.: 1° кад су у *униформи* или дођу у *службени* одношај с претпостављеним, а нису позвана на службу, и 2° кад су на *привременом отпусту* или *одсутству* (§ 56 в. к. з., § 12 т. в. в. к. с. п.).¹⁾

(1°) За „*војну униформу*“ је довољна војничка блуза с чакширама и капом. Сама војничка капа се дакле не може сматрати као војничка униформа, али није потребно, да је униформа потпуна, да је н. пр. опасан тесак или сабља.²⁾ Није потребно, да се униформа носи у присуству претпостављеног, нити се захтева, да се носи овлашћено.³⁾

(2°) „*Службени однос*“ (саобраћај) с претпостављеним је онај однос, који наступа због какве службене ствари, али не (в. (2)) због вршења службе од стране резерviste (§ 56 в. к. з.: „и ако нису позвани на службу“).⁴⁾ Према томе однос, који наступа између ког потчињеног и ког претпостављеног резерviste усменом или писменом изменом мисли о каквој службеној ствари, не спада овде.⁵⁾ Без значаја је међутим, да ли је службени однос настао по усменом или писменом саобраћају, да ли је настао драговољно или по заповести претпостављеног (ако је ова законита), као већ и то, да ли је потчињени тада у униформи или цивилу.⁶⁾ Тако службени однос може наступити услед какве усмено или писмено поднете молбе, жалбе, рапорта или пријаве или услед заповести предстанка претпостављеноме ради саслушања. Чим је службени однос престао, важи само опште кривично право за дела потчињеног, која би потом извршио.⁷⁾

1) Ова законска одредба је истоветна с § 113 нем. в. к. з.

2) Тако *Koppmann-Weigel* § 113, 11, *Rotermund* § 113, 7, *Herz-Ernst* § 113, 4, *Schlayer* § 113, 436.

3) Уп. *Rotermund* § 113, 7 *Koppmann-Weigel* § 113, 11.

4) Уп. за § 113 нем. в. к. з. (службени саобраћај с претпостављеним) *Koppmann-Weigel* § 113, 8, *Rotermund* § 113, 4, *Herz-Ernst* § 113, 3, *Schlayer* § 113, 435, *Solms* § 113, 4.

5) Уп. *Koppmann-Weigel* § 113, 8.

6) Уп. *Koppmann-Weigel* § 113, 8, *Rotermund* § 113, 4, *Herz-Ernst* § 113, 3.

7) Уп. *Herz-Ernst* § 113, 3, *Rotermund* § 113, 4, *Koppmann-Weigel* § 113, 9.

ван службе. Не могу му дакле бити претпостављени у овом смислу сви они, који би му били у служби претпостављени.¹⁾ Претпостављени резервиста као таквих су команданти војних округа (чл. 53 и 54 у. о полож. у в.). Они могу према томе извршити кривична дела из § 56 в. к. з. само према овим претпостављеним.²⁾ Ови пак могу извршити према њима кривична дела из гл. XIII в. к. з.³⁾

v) У погледу кривичних дела *недоласка „по позиву на службу или вежбу“* (или тачније у *опште на војну службу* или посао, н. пр. на вежбу, преглед, смотру, ознаку) и то „од времена одређеног за предстанак на зборно место“ (§ 12 т. а. в. к. с. п.) (в. ниже (2), где спада у ствари у овај случај). То су кривична дела из §§ 42 и 43 в. к. з. Она су извршена дакле у тренутку, кад се је имало предстати на зборно место. Ова кривична дела не могу наравно извршити лица, која су ослобођена војне службе или вежбе, пошто њихов недолазак није противправан.⁴⁾

(2) Кривична су дела извршена у *служби* или, како се у закону вели, „за време *вежбе* или *сазива*“, превиђајући остале врсте војних служби и послова (који такође морају спадати овде), ако су извршена „од времена одређеног за предстанак на зборно место, па до времена, док се не распусте“ (§ 12 т. б в. к. с. п.).⁵⁾ Резервисти престају дакле бити војна лица с тренутком отпуштања из команде (не с протеком тог дана, в. 1в 1°).

x) Као што се види, под *војном службом* се има у смислу § 12 т. б в. к. с. п. разумети само она на остварење војних циљева управљена делатност резерviste, на коју је он *позван* од надлежне војне власти, и на основу које

1) Тако *Schlayer* § 113, 435, *Koppmann-Weigel* § 113, 10, *Rotermund* § 113, 5. Прот. (с обзиром на з. од 1906) *Herz-Ernst* § 113, 3а.

2) Уп. *Rotermund* § 113, 4, *Herz-Ernst* § 113, 3, *RMGer.* 8 87.

3) Уп. *Herz-Ernst* § 113, 3а, *RMGer.* 4 284.

4) Тако и К. С. нач. о. о. с. 1901. Бр. 9978.

5) В. међутим чл. 54 ал. 5 у. о полож. у в., према којој је командант војног округа резервисту претпостављени од тренутка саопштења позива па за 48 часова по отпусту из команде војног округа, што је у несагласности с § 12 т. б в. к. с. п.

Под *претпостављеним* се овде имају разумети само они, који могу резервисту бити претпостављени као резервисту, јер само с њима може доћи у службени одношај он улази у саставни део *активне* војске.¹⁾ То је случај н. пр. с вежбама, војним скуповима, смотрама и прегледима (в. чл. 4 т. 2 ст. а в. д. у.). У случају сваке друге делатности, на коју би био *позван*, резервиста може извршити само кривична дела непослушности наведена у § 56 в. к. з., дакле као резервиста, који је дошао у „службени однос“ с претпостављеним (в. горе (1) з (2°)). Ово би био случај н. пр. онда, ако би био позван од окружне команде ради каквог саслушања.

у) Без значаја је, колико времена има трајати служба, на коју је резервист позван. То може бити вежба, која ће трајати неколико недеља или каква служба, која се има обавити за неколико часова или минута. У овом другом случају се дакле поклапају дан предстанка и дан отпуста. Али и тада се има узети сходно § 12 т.б в. к. с. п., да је резервист на служби и према томе подложен в. к. з. од времена одређеног за предстанак па до тренутка отпуста, не дакле до истека дана.²⁾

з) Обвезницима народне војске, т.ј. резервним редовима, који су позвати на вежбу, не рачуна се у службу време проведено на издржавању дисциплинске казне, те имају одслужити неиздржани број дана, а издржавају ову казну за време вежбе само онда, ако је то у интересу реда и дисциплине (т. 606 ст. г прав. сл. I део). Но и за време таког издржавања дисциплинске казне они су лица у војној служби, те подлеже в. к. з.

Има се узети према томе, да им се урачунава у вежбу време проведено у истражном притвору или на издржавању затвора за какво кривично дело. Али се за то време имају сматрати, да су на вежби и према томе подложни в. к. з. само онда, ако су у војном истражном притвору или у војном казненом заводу или затвору.

¹ Тако *Koppmann-Weigel* § 113, 4, *Rotermund* § 6, 3, *M. E. Mayer* 44. Прот. *Herz-Ernst* § 6, 2 (према коме није потребно, кад је позван, да припада активної војсци услед тога).

² Прот. и овде (али сходно § 38 нем. з. о устр. в.) *Herz-Ernst* § 6, 2, *M. E. Mayer* 1 44, *Koppmann-Weigel* § 113, 5, *Rotermund* § 6, 3с, 4.

Обвезници народне војске на вежби, који издржавају дисциплински затвор или притвор по вежби, издржавају га код *војних* власти (т. 606 ст. г прав. сл. I део). Према томе и за то време они подлеже потпуно в. к. з.

в) (1°) Резервна лица, која су од војних власти стављена у истражни притвор или издржавају казну у војном казненом заводу по осуди војних власти или војну дисциплинску казну, имају се сматрати, као да су на *служби*, те подлеже за то време в. к. з.¹⁾

(2°) В. к. з. важи за резервисте и онда, ако позиву на службу нису следовали, јер их невршење дужности одазивања позиву не може наравно ослободити од правних обавеза, које им се као војним обвезницима намећу од дана одређеног за предстанак.²⁾

5° Војни обвезници, који су у мобилном и ратном стању задржани на свом стручном послу или у Главном Одбору Црвеног Крста С. Х. С. као чланови овога ради обезбеђења рада своје установе (чл. 15 ал. 1 з. о устр. в.), потпадају „под војну дисциплину, немају право да напусте свој посао и сматрају се у свему, као да су на *војној* дужности“ (чл. 15 ал. 2 з. о устр. в.). Према томе за сва ова лица важи в. к. з. и за време, док се на оном послу имају налазити.

6° У погледу дела из в. к. з., била она војна (права или мешовита) или обична (н. пр. § 34), која су резервна војна лица извршила *за време службе*, важи в. к. з. и по отпусту из војне службе, и за сва је ова кривична дела надлежан војни суд (§ 13 в. к. с. п.). В. 1 а 7°.

б) *Резервно особље грађанског реда на служби у војсци и марини*, имало или не неки *старешински* положај у војсци и марини (§ 5 в. к. з.: „која служе у с. х. с. војсци или припадају истој, њеним установама и заводима“, § 12 в. к. с. п.: „остала лица са старешинским положајем“, § 296 в. к. с. п.). Ту спадају н. пр. старешине и особље војних станица. В. о важењу в. к. з. за ова лица а 4°. Нека се

¹ Тако *Rotermund* § 6, 4, *Herz-Ernst* § 6, 2, R M Ger. E 9 179 (прот. раније E 3 73, 4 284). Прот. *Koppmann-Weigel* § 6, 9 (позивајући се на стару одлуку RMGer. E 3 73).

² Тако и К. С. нач. о. о. с. 1901. Бр. 9978. Тако *Herz-Ernst* § 6, 2, *M. E. Mayer* 1 44.

појављују као *резервни* чиновници грађанског реда на служби у војсци и марини. То су они, који заузимају положаје *активних* чиновника грађанског реда или војних чиновника. Овде спадају и *резервни* војни *свештеници* (чл. 36 з. о устр. в.).

в) 1° *Железнички* службеници, служитељи и радници, запослени или незапослени на железницама од навршене осамнаесте до навршене педесете године, који су у случају *побуне*, *штрајка* или ма каквог *нереда* или на случај констатовања припреме за ово међу особљем запосленим на железницама позвани на *војну* вежбу (чл. 1 ур. о железн. штр. од 15. децембра, 1920) такође су *резервна* војна лица (чл. 2 поменуте ур.).

2° *Резервна* су војна лица и *рударски* службеници и радници, запослени или незапослени у рудницама, од навршене осамнаесте до навршене педесете године, који су у случају *побуне*, *штрајка* или ма каквог *нереда* или на случај констатовања припреме за ово међу особљем, које је запослено на рудницама, позвани на *војну* вежбу (чл. 1 и 2 ур. о рудар. штр. од 24. децембра, 1920).

3° Сва ова лица сачињавају *засебну* групу *резервних* војних лица наравно само у толико, у колико она *иначе* нису резервни војни обвезници, пошто само тада њима даје карактер *војних* лица *тек* позив на војну вежбу. Таквих пак лица може бити, пошто се позив на оне војне вежбе може управљати и на лица, која нису служила у сталном кадру, и ова тако позвана лица се такође *сматрају* као обвезници Војне Железничке од. Рударске Команде (чл. 2 т. а).

4° Поменута лица „од дана позива па 48 сати после отпуштања са војне вежбе потпадају под војно-дисциплинско и војно-судско кажњавање за грешке, преступе и злочине учињене на вежби“ (чл. 2 т. б), т. ј. за то су време војна лица и према томе за то време важи за њих в. к. з. За *то* време наравно важи в. к. з. и за оне, који су и *иначе* војни обвезници (не дакле § 12 т. б в. к. с. п., в. горе а 4° (1) и 2)).

5° *Сматрају* се као *војна* лица и *добровољци*, грађани, за време њиховог рада на железницама одн. у рудницама у случајевима *побуна*, *штрајка* или ма каквих *нереда* или

припреме за ово (чл. 5 ур. о железн. штр. и ур. о рударском штрајку).

6° Позив за војну вежбу врши Министар Војске и Морнарице, и то у случају железничке војне вежбе на предлог Министра Саобраћаја и Министра Унутрашњих Дела, а у случају рударске војне вежбе на предлог Министра Шума и Рудника и Министра Унутрашњих Дела (чл. 1).

3. *Сва друга лица, која служе у с.х.с. војсци* (scil. и *морнарици*) или *припадају* истој, њеним установама или заводима“, а нису ни активна (в. 1) ни резервна (в. 2) војна лица (§ 5 в. к. з.).

а) И особље грађанског реда на служби у војсци и морнарици, може се подвести, као што је примећено (16 2°, 2б), под овај став § 5 в. к. з., али оно сачињава засебну групу *активних* и *резервних* војних лица. Но имају се овде подвести (квалификовани и неквалификовани) радници (§ 14 в. к. с. п.). Истина је, да се они наводе у чл. 219 з. о устр. в. уз особље грађанског реда на служби у војсци и марини, и на њих се такође односи чл. 220 з. о устр. в., према коме за ово особље важи в. к. з. (и в. д. у.). Но они нису стављени ни у једну категорију особља грађанског реда у чл. 218 з. о устр. в. као н. пр. служитељи, те се имају сматрати као саставни део ове, треће групе војних лица.

б) У § 296 ал. 2 в. к. с. п. наведена су лица, која се у *мобилном* и *ратном* стању имају сматрати као лица, „која *припадају* војсци.“ Али се ту у општој формули т. 1 прећутно набрајају и лица, која спадају у *активна* и *резервна* војна лица, набрајање којих је према томе било излишно.

Има четири врсте лица, која се у овом §-у *сматрају* као лица, која *припадају* војсци и морнарици. За њих важи в. к. з. од оглашења мобилног или ратног стања, одн. од стварног отпочињања ратних операција до престанка истих.¹⁾ Спадају у ову групу војних лица према одредби § 296 (но в. в):

1° Особље *грађанског* реда на служби у војсци, које *иначе* не спада у *резервна* војна лица, а узето је на ону

¹⁾ Тако и по §§ 155 и 157 нем. в. к. з. В. *Koppmann-Weigel* § 155, 1.

службу у мобилном и ратном стању (н. пр. државни службеници узети за цензоре) (т. 1).

2° *Добровољци* на служби при разним војним установама и у *опште* у војсци (или морнарици), као неборци или (што се превиђа у т. 3) као борци (т. 3).¹⁾ Они припадају војсци од дана ступања у исту до тренутка иступања.²⁾

3° „*Страни* официри, који се налазе при *војсци* (scil. или *марини*)“ (т. 2). Пошто се и они сматрају као *војна* лица у Краљевини, то за њих важи као за такве не само в. к. з., већ и остали казнени закони сходно §-у 3 в. к. з.³⁾ Но могуће би било, да се у споразумима с дотичним државама учине извесна одступања од овога.⁴⁾

(1) С обзиром на однос страних официра према с.х.с. војсци, они се не могу казнити губитком чина.⁵⁾ На губитак војничке части могу бити осуђени, али она не повлачи с обзиром на речено губитак чина (в. међутим за губитак војничке части 5б).

(2) У § 296 в. к. с. п. не говори се ништа о *ванобласности* (*екстратериторијалитету*), из чега излази, да је он одржан за лица, у корист којих постоји. Према томе страни официри, који су у исто време дипломатски заступници своје државе (н. пр. војни аташеи), екстратериторијални су и код с.х.с. војске.⁶⁾ За њих дакле не важи с.х.с. в. к. з. В. О. Д. § 70.

(3) *Пратња* страних официра при с.х.с. војсци није изрично споменута међу лицима, која припадају с.х.с. војсци. Чланови ове пратње се имају према томе подвести под § 296 ал. 2 т. 4 (в. 4°).⁷⁾

(4) Не спадају у ову групу војних лица, већ у активна војна лица (официре) они официри страних, савезничких

1) Уп. *Koppmann-Weigel* §§ 4 и 5, 3 (засебна су категорија војних лица по нем. в. к. з.).

2) Прот. *Koppmann-Weigel* §§ 4 и 5, 3 (и овде до истека дана иступања).

3) Уп. *Koppmann-Weigel* § 157, 1, *Hecker* 37, *Herz-Ernst* § 157, 1, *Rotermund* 157, 9.

4) Уп. *Rotermund* § 157, 4.

5) Уп. *Koppmann-Weigel* § 157,

6) *Koppmann-Weigel* § 157 2, *Herz-Ernst* § 157, 3, *Rotermund* § 157, 3.

7) Тако и по § 157 нем. в. к. з. (спадају под § 156). В. *Rotermund* § 157, 8,

Koppmann-Weigel § 157, 4.

војсака, који се у току заједничког рата одликују нарочитим заслугама за домаћу војску и за државу и на основу тога добију према чл. 106 з. о устр. в. чин активног официра с правом ношења униформе.¹⁾ Потребно је наравно, да се налазе при с.х.с. војсци у мобилном или ратном стању или иначе у служби исте.

(5) За стране официре важи наравно в. к. з. само, у колико су кривично дело извршили као лица, која припадају с.х.с. војсци.

4° „*Сва лица, која по дозволи војних власти иду за војском*, као: дописници, лиферанти, трговци, баракери, радници, вође ит.д.“ (т. 4). Према чл. 4 т. 13 в. д. у. подлеже овој у. и у *мирно* време продавци и прерађивачи намирница или других предмета при војсци.

(1) Без значаја је дакле, да ли се ова лица налазе у каквом службеном или уговорном односу према војсци и марини или су се њој добровољно придружили без икакве обавезе (н. пр. дописници, болничари, продавци).²⁾

(2) Разлог за распрострањавање важења в. к. з. и надлежности војних судова на ова лица је просторни однос, у коме се она налазе према војсци и марини ради саобраћања с њом, а у следству којег се појављују и она као саставни део војске одн. марине.³⁾

(3) Без значаја је, да ли она лица иду за операционим или за неборацким трупима, на бојишту или у позадини, пошто је довољно, да иду за „војском“.⁴⁾

(4) Ова лица не морају дакле бити непосредно при војсци, већ је довољно, да иду за њом.⁵⁾

(5) Однос налажења или праћења војске може бити и привремен, н. пр. за један део рата, за поједину битку или логоворовање ит.д.⁶⁾

(6) Овде спадају и лица, која су службено укрцана

1) Тако *Rotermund* § 157, 3 (за све време службе су немачки поданици).

2) Тако и по § 155 нем. в. к. з. В. М. Е. *Mayer* 147 (т. зв. *Armeetross* § 155 нем. в. к. з.), *Koppmann-Weigel* § 155, 4.

3) Уп. М. Е. *Mayer* 1 47.

4) Тако и по § 155 нем. в. к. з. („при ратној војсци“). В. *Rotermund* § 155, 2, *Koppmann-Weigel* § 155, 2.

5) Уп. *Rotermund* § 155, 5.

6) Уп. *Rotermund* § 155, 5.

на какву лађу, док је она у ратном стању.¹⁾ Према чл. 4 т. 12 в. д. у. подлеже овој у. и у мирно доба сва лица, „која се у ма ком својству налазе на државном (ратном) броду“, од укрцања до искрцања.

(7) Не вели се у закону ништа о томе, које се казне из в. к. з. могу према поменутим лицима применити. То је остављено нахођењу суда, који при томе треба ипак да води рачуна о грађанским односима дотичног лица.²⁾

в) Пензионисани официри, који нису резервни официри, али су у току рата из пензије употребљени у војсци на основу чл. 118 з. о устр. в., имају се наравно такође сматрати као лица, која *припадају* војсци, у мобилном и ратном стању, као војна лица треће групе дакле.

г) За сва војна лица треће групе важи в. к. з. и по *иступању* из војске за она дела, која су пре тога извршила (в. 1а 7°). За сва су ова кривична дела надлежни војни судови и тада (§ 296 ал. 3 и у вези с § 13 в. к. с. п.).

4. Пензионисани официри (§ 20 ал. 2 в. к. с. п.). За њих важи в. к. з. као за *пензионисане* официре, према томе као за *засебну* групу војних лица за кривична дела из §§ 38, 39, 40, 45, 46, 48, 50, 52 и 55 в. к. с. п., ако су дело извршили у *униформи* или онда, кад дођу у *службени* однос с претпостављеним (в. 2а 4° (1) з). Овако се има узети и поред става ал. 2 §-а 20 в. к. с. п., у коме се помиње само случај извршења дела у униформи („за официре у пензији, као и за резервне и почасне официре, кад су у *униформи* и учине кривицу“), јер је овде услед омашке пропуштено, да се каже оно, што је за *резервне* официре већ прописано у § 12 в. к. с. п. у вези с § 56 в. к. з.³⁾ В. и чл. 4 т. 6 в. д. у.

а) Пензионисани официр има право на ношење униформе онда, „ако се то нарочито нагласи у указу о пензи-

1) Уп. *Koppmann-Weigel* § 155, 5.

2) У § 155 прој. нем. в. к. з. је ово било наглашено, али је испало при дефинитивној редакцији. Узима се ипак, да судији треба да служи као критеријум грађански односи дотичног лица. В. *Rotermund* § 155, 8 (и некадашњи војни ранг извршиоцев), *Koppmann-Weigel* § 155, 9.

3) Према нем. в. к. з. пензионисани официри нису ни у колико подложни в. к. з., изузимајући примену казни из §§ 33 и 36. В. *Koppmann-Weigel* §§ 4 и 5, 6 В 2 и §§ 33 и 36.

онисању“ и то му се право може указом одузети (чл. 118 ал. 2 з. о устр. в.).

б) Ако је пензионисани официр преведен при стављању у пензију у резерву (чл. 118 ал. 3 з. о устр. в.), он се наравно у погледу важења в. к. з. не појављује као официр у пензији, већ као *резервни* официр.

в) Исто ово важи и за „*почасне*“ официре. Но ово почасно звање није предвиђено у з. о устр. в. од 1923.

г) Пензионисани *подофицири* преведе се у резерву (чл. 78 з. о устр. в.), те в. к. з. важи за њих само као за *резервна* војна лица. Ако због неспособности нису преведени у резерву, за њих не важи в. к. з., у колико нису употребљени у војсци као пензионисани подофицири.

5. Ратни заробљеници.

а) За *ратне заробљенике* важи в. к. з. у погледу кривичних дела у њему предвиђених, која изврше *за време ратног стања*, док су у ропству (§ 8 в. к. з., §§ 16 и 296 ал. 3 в. к. с. п.). За њих су надлежни војни судови. Но има доста војних кривичних дела, која заробљеници с обзиром на појам тих дела не могу извршити (н. пр. избегавање војне службе, гл. 8 в. к. з.).¹⁾

б) При кажњавању заробљеника, т.ј. при одређивању војне казне треба да се води рачуна о чину, тако да се н. пр. против официра има изрицати место робије заточење (§ 15 ал. 2 в. к. з.).²⁾ По себи се пак разуме, да се они не могу осуђивати на губитак чина и војничке части.³⁾

в) У односу ратних заробљеника *једног према другоме* чин не може међутим бити од значаја у кривично-правном смислу, пошто се они један према другоме не налазе у односу потчињеног одн. млађег и претпостављеног, одн. старијег.⁴⁾ Тако официр у ропству, који је био командир чете, није претпостављени заробљеним војницима из своје чете или онемо од њих, који му је доведен за послугу.

1) Уп. *Rotermund* § 158, 8, *Koppmann-Weigel* § 158, 1.

2) Уп. *M. E. Mayer* 1 47, *Hecker* 38, *Koppmann-Weigel* § 158, 1, *Rotermund* § 158, 6.

3) Уп. *Koppmann-Weigel* § 158, 1, *Rotermund* § 158, 9.

4) Уп. *Hecker* 38, *M. E. Mayer* 1 47, *Koppmann-Weigel* § 158, 1, *Rotermund* § 158, 6.

1° Према томе заробљени војник не може извршити н. пр. кривична дела из §§ 38, 39, 40, 41 и 45 против свог ранијег претпостављеног или старијег. Одговараће кривично само онда, кад се његово дело појављује као какво *обично* кривично дело. То исто важи и за војна кривична дела претпостављених или старијих против потчињених или млађих из гл. XIII в. к. з.¹⁾

2° Ово не важи у случају, кад је од с. х. с. надлежне војне власти дата каква власт заповедања коме заробљенику према осталим заробљеницима.²⁾

г) Заробљени официр или подофицир није наравно претпостављени ни с. х. с. војним лицима, каквима би он био претпостављен у војсци своје отаџбине, нити се има сматрати као старији од њих. Напротив заробљеници с већим чином или старији од с. х. с. војних лица могу се ставити у однос потчињених према овима. То ће бити случај н. пр. онда, кад им је које од ових лица одређено за стражара или за команданта.³⁾

д) За заробљенике важи и Уредба о војној дисциплини (чл. 4 т. 10) као и к. з. и остало кривично законодавство (§ 3 в. к. з.).⁴⁾

е) Као заробљеници се имају сматрати не само непријатељска војна лица, већ и његова цивилна лица, која се по међународном праву као таква сматрају или изједначају с ратним заробљеницима (н. пр. таоци).⁵⁾ Која се пак непријатељска лица имају сматрати као *војна* лица и према томе као заробљеници, меродавно је домаће законодавство, у колико не би био учињен изузетак у међународном ратном праву.

ђ) За заробљенике важи в. к. з. (и в. д. у.) због опасности, која од њих прети за јавни мир и становништво, а та опасност потиче од нужности, да се обично држе заједно у већем броју. Ова опасност налаже дакле, да се

1) Уп. *Koppmann-Weigel* § 158, 1.

2) Тако *Hecker* 39, *Koppmann-Weigel* § 158, 1, *Rotermund* § 158, 6. Прот. *M. E. Mayer* 1 47,

3) Уп. *M. E. Mayer* 1 47, *Koppmann-Weigel* § 158, 1.

4) Уп. *Rotermund* § 158, 7.

5) Уп. *Rotermund* § 158, 2, *Koppmann-Weigel* § 158, 2.

подвргну закону, који има за циљ одржање војне дисциплине.¹⁾

III. *Војни инвалиди* су активна или резервна војна лица онда, ако су употребљени на ма коју службу у војсци. У колико су пак смештени у инвалидске домове (чл. 25 з. о в. инв.), они спадају у лица, која припадају заводима с.х.с. војске. Ако није случај ни једно ни друго, за њих важи само в. д. у., и то само онда, „кад у војном оделу греше против правила потчињености и војничког реда, и у опште против прописа о употреби војног одела“ (чл. 4 т. 8 в. д. у.).²⁾

IV. В. к. з. важи у неколико и за *грађанска лица*. В. к. з. важи на име:

1. За *сва* грађанска лица у погледу кривичних дела из §§ 34, 52, 69, 70, 71 и 115 в. к. з. (§ 4 в. к. з.), која се због тога, као што је већ изложено (§ 1 I 2), појављују као *обична*, а не као војна кривична дела, и ако су предвиђена у в. к. з.

2. За грађанска лица на земљишту, које је постављено у *мобилно* или *ратно стање*, у погледу кривичних дела, која су *указом* означена (§ 297 в. к. с. п.). У колико су војна кривична дела (н. пр. §§ 146—152 в. к. з.), указом означена *извршена* од ових лица, она се појављују као *обична* кривична дела. Без значаја је, да ли су грађанска лица домаћи или страни држављани. Надлежни су војни судови.

3. За *становнике непријатељских* области, које је војска заузела, у погледу кривичних дела, која својом *наредбом* одреди Врховни Командант Војске (§ 298 т. 2 в. к. с. п.), т. ј. Краљ (чл. 49 уст., чл. 3 з. о устр. в.).

а) У наредби могу бити предвиђена и овде (в. 2) како обична тако и војна кривична дела. О природи војних кривичних дела овако извршених важи исто што и за претходна (в. 2).

б) Без значаја је, да ли је дотични становник стран или домаћи држављанин. Ако је странац, није потребно, да је држављанин непријатељске силе.

1) Тај је разлог наведен и у мотивима за нем. в. к. з. В. *Rotermund* § 158, 1, *Koppmann-Weigel* § 158, 1.

2) Уп. за нем. војно законодавство *Koppmann-Weigel* § 4, 6 A 1 е.

в) Област непријатељска, на којој је извршено кривично дело у наредби одређено, треба да је у време извршења истога била већ *заузета од с.х.с. војске* (или *марине*).¹⁾ Једна се пак област има сматрати као *заузета* (окупирана) онда, ако се она стварно налази под влашћу непријатељске војске; а окупација се протеже само на области, где је она власт васпостављена и може бити вршена (одс. 3 чл. 42 аранжмана хашке мировне конференције од 26. јула, 1899). Не могу се према томе казнити на основу § 298 т. 2 в. к. с. п. становници још неокупирани области, који би се одупрли продирању с.х.с. војске.²⁾

г) За примену § 298 т. 2 в. к. с. п. без значаја је, да ли рат још траје. На становништво окупиране непријатељске области проширени домаћи закони важе дакле, док год траје окупација те области од домаће војске.³⁾

д) За поменута кривична дела надлежни су с.х.с. војни судови (§ 298 в. к. с. п.).

е) Одредба § 298 т. 2 в. к. с. п. појављује се као проширење одредаба §§ 5, 7 и 8 к. з. о месном важењу домаћих казних закона.⁴⁾

4. За грађанска лица у *утврђењу* у погледу кривичних дела против *војног реда* и *сигурности* утврђења (чл. 7 з. о утврђ.).

а) И за ова је кривична дела као и у горњим случајевима надлежан војни суд.

б) В. к. з. важи за она лица и по изласку из утврђења у погледу наведених кривичних дела у утврђењу извршених.

в) Под утврђењима се разуму „сви грађевински построји, подигнути за одбрану отаџбине, како зидани тако и мешовити и земљани“ (чл. 2 з. о. о утврђ.).

V. 1. Онај, који је *незаконито* узет у војну службу,

1) Уп. *Koppmann-Weigel* § 161, 4, *Herz-Ernst* § 161, 2, *Rotermund* § 161, 3.

2) Уп. *Koppmann-Weigel* § 161, 5.

3) Уп. *Koppmann-Weigel* § 161, 7, *Rotermund* § 161, 3, *Rotermund* § 161, 2.

4) § 161 нем. в. к. з. садржи исту одредбу. Само су у њему одређена, и ако само у општим цртама, кривична дела, на која се односи. В. *Koppmann-Weigel* § 161, *Rotermund* § 161. *Schlayer* § 161, 614 узима, да се у § 161 подразумевају само обична, не и војна кривична дела, јер војни казнени закони не важе за поменута лица ни у земљи. В. против овога разлога *Rotermund* § 161, 5 (у § 161 се баш циља на ове законе, а то се види и из тога, што је одредба § 161 унета у в. к. з.).

има се ипак сматрати као *војно* лице све до тренутка, кад се је *жалио* против тога, или ако се није жалио, све до уредног отпуштања из војске, пошто све до овог тренутка постоји његов пређутан *пристанак*.¹⁾ То би био случај н. пр. са странцем или с оним, који је изгубио грађанску и војничку част, па би био узет у војну службу противно § 7 ал. 4 з. о устр. в.

2. Бегством се наравно не губи својство војног лица, пошто се тиме не може прекинута војна обавеза.²⁾

3. Својство војног лица независно је од претходног полагања заклетве (чл. 5 з. о устр. в.), пошто полагање исте има само моралан значај.³⁾

4. Војна лица, која су официри, војни свештеници или особље грађанског реда на служби у војсци или морнарици, могу наравно извршити *службена* кривична дела из к. з. (гл. 11) и других закона, пошто су и они чиновници или у опште (§ 132 к. з.) јавни службеници.⁴⁾ То важи и за редове и подофицире, којима је поверено *самостално* отправљање извесних послова војне или моринске администрације на *сопствену одговорност*.⁵⁾

VI. Круг лица, која потпадају под војну *дисциплинску* казну, т. ј. круг *војних* лица из в. д. у. као и време, за које она потпадају под исту, су у неколико друкчије одређени у в. д. у. То је одређено у чл. 4 исте (в. т. 2, 6, 10, 12).

1) Тако без ограничења (т. ј. све до отпуштања) у погледу робијаша *Herz-Ernst* § 4, 5, *Keller* К. А. 30, *Hecker* 169, RMGer. Е 7 271. Исто тако и *Koppmann-Weigel* § 5, 13, *Rotermund* § 4, 9, али бегство не могу они, веле, извршити, пошто за њих не постоји законска обвеза на службу. Прот. за странце у опште *Rotermund* § 4, 8, *Herz-Ernst* § 4, 5 (не узима да подлеже војним судовима), RMGer. Е 2 53, 6 78, пошто странац у опште није обавезан на службу). *Koppmann-Weigel* § 5, 13 има на уму само бегство, те изгледа, да према њему странац може извршити остала војна кривична дела. За неспособне узимају сви, да су војна лица све до отпуштања.

2) Уп. *Koppmann-Weigel* § 5, 13, *Herz-Ernst* § 4, 5, RMGer. 27 143.

3) Уп. *Koppmann-Weigel* § 5, 11, *Herz-Ernst* § 4, 5, *Rotermund* § 4, 7, RMGer. Е 2 222, 8 235, v. *Szöllösy* 6.

4) Уп. *М. Е. Mayer* 1 62. — То важи наравно и за контрактуралне војне службенике (в. Сл. В. Л. 43 433 за о. о. с. Гл. Контр. у томе смислу).

5) У § 145 нем. в. к. з. то је изрично прописано, обухватајући ту сва војна лица, која нису иначе војни чиновници. Спорно је отуда, да ли су тиме у § 145 службена кривична дела извршена од војних лица војна или обична кривична дела. В. *М. Е. Mayer* 1 62, *Koppmann-Weigel* § 145, 6, *Rotermund* § 145, 5.

ГЛАВА II.

Војно кривично дело као **противправно** проузроковање последице од војног лица (као противправно дело војног лица).

§ 13. Појам противправности.

Књижевност. — О. Д. §§ 33—34

I. *Противправност* је у војном кривичном праву *противност извесној државној норми у облику напада на извесно војно кривично-правно добро*.

Као и у осталом казеном законодавству противправност се не помиње ни у в. к. з. при одређењу појма овог или оног војног кривичног дела, пошто се по себи разуме, да дело мора бити противправно, да би било војно кривично дело. Тако се у § 66 в. к. з. вели само: „Ко побегне са бојишта...“, а не: „Ко *противправно* побегне са бојишта...“ Но док у осталом казеном законодавству има доста кривичних дела, где се противправност *изузетно* изрично помиње, у в. к. з. такви случајеви су ретки (н.п р. § 104 в. к. з.). Разлог за оно изузетно истицање противправности је околност, што је код извесних кривичних дела проузроковање последице људском радњом често пута правно допуштено, док код осталих важе само општи основи искључења противправности.

II. За један део иступа је спорно, да ли су они кривична неправа, према томе кривична дела, или напротив сачињавају једну нарочиту врсту или род (генус) направа, т. зв. *полицијско* неправо, и према томе једну нарочиту групу деликата, *полицијске* деликте. Видело се је међутим

(§ 6), да војних иступа нема, те се према томе овај спор не може појавити у Војном Кривичном Праву.

III. Да би код војних кривичних дела *нечињењем*, правих и неправих, нечињење (било оно радња извршења или саучешће) било *противправно* и према томе сачињавало кривично дело, потребно је наравно као и у опште код кривичних дела нечињењем, да постоји *правна* дужност на чињење. Извори ове правне дужности су као и у опште или сам в. к. з. или који други закон или какав уговор или каква делатност субјектова, која је претходила нечињењу, а у узрочној је вези са последицом. В. О. Д. § 34.

IV. Основи, који *искључују противправност* код кривичних дела у опште, *искључују* и противправност код војних кривичних дела у истом обиму. В. О. Д. § 35 и сл.

1. У к. з. *изрично* наведен *општи* основ искључења противправности је само *нужна одбрана* (§ 54 к. з.). Овај основ важи и за војна кривична дела у истом обиму сходно § 2 в. к. з. Но он је допуњен у § 26 т. 7 в. к. з., према коме и напад на војничку част официра даје право на *нужну одбрану* (в. § 14 II 7).

а) *Нужна одбрана* је према § 54 к. з. допуштена без обзира на то, ко је нападач. То исто мора да важи и у погледу војних лица. Она имају дакле право на *нужну одбрану* према сваком војном лицу, па ма нападач био њихов старији или чак *претпостављени*. Тако се исто мора узети, да имају право на *нужну одбрану* и према *нападима претпостављених извршених у служби*.

Овако неограничено право на *нужну одбрану* према претпостављеним је очигледно у противности с принципом субординације, према томе с војном дисциплином. Али се ипак тако мора узети, пошто у в. к. з. нису учињени никакви изузеци од § 54 к. з.¹⁾ При свем том је јасно за случаје напада претпостављених, нарочито напада, који се догоде у служби, да је обим њихових могућих *противправних* напада према потчињеним ужи, пошто се многе радње претпостављеног, које су према равнима или ван службе забрањене, појављују према потчињенима као

1) Тако и Birkmeyer 1211, M. E. Mayer 1 108, Hergt 220.

допуштене (н. пр. укор претпостављеног из § 214 к. з. или радње из § 94 в. к. з.).¹⁾

Да би отклонили рђаве последице, које прете војној дисциплини од неограниченог права нужне одбране према претпостављеним, покушали су неки, да учине извесна ограничења на разне начине. Тако вели се, да је потчињени дужан своје право да очува на првом месту средством жалбе, па се тек потом, дакле субсидијерно може да послужи нужном одбраном. Неки опет тумаче § 2 нем. в. к. з. (који одговара § 2 с. х. с. в. к. з.) у том смислу, да опште одредбе к. з. важе и за војне злочине и преступе само у толико, у колико то није противно потребама војске, нарочито војној дисциплини, што они изводе из става, да опште одредбе к. з. имају на војне злочине и преступе „одговарајућу“ примену (в. § 2 III). На основу оваког, произвољног тумачења § 2 нем. в. к. з. они свуда, па и овде чине ограничења у примени појединих општих одредаба к. з. на војна кривична дела. Неки чак изводе из оног принципа, да не постоји право нужне одбране према претпостављеним.²⁾ Овако тумачење § 2 с. х. с. в. к. з. је у осталом немогуће већ по томе, што се у њему вели, да опште одредбе к. з. „важе и за војне преступе и злочине“, а не да оне имају „одговарајуће“ важење за за војне преступе и злочине.

б) Прекорачење нужне одбране из препасти, страха и плашње искључује према § 54 к. з. кривичну одговорност. Али прекорачење неће имати ово дејство, ако је војно лице прекорачењем нужне одбране из страха од личне опасности повредило какву службену дужност, а било је правно обвезно да издржи личну опасност, која му прети од нападача (в. § 21 VI).³⁾ Тако ако је какав опасан осуђеник имао да буде предан по сваку цену жив, спроводник се неће моћи позвати на § 54 ал. 2 к. з., ако је при незнатном нападу пуцао на њега и убио га само из страха од личне опасности, а не н. пр. да би осујетио његов покушај бегства.

2. Стање нужде се и код војних кривичних дела има

¹⁾ Уп. *Birkmeyer* 1211, *Dangelmaier* 14.

²⁾ В. *М. Е. Mayer* I 108, *Dietz* 220, *Romen-Rissom* § 49.

³⁾ Уп. *Birkmeyer* 1212, *Hecker* 103.

подвести под § 53 к. з., пошто ни у в. к. з. није изрично предвиђено (§ 2 в. к. з.). Оно је дакле основ искључења подобности за урачунљивост, према томе *виности*, а не противправности. Но неки се основи искључења *противправности* из § 26 в. к. з. (в. 3) појављују као случајеви изричне законске примене принципа *стања нужде*. То су основи из т. 2—5 и, у случају бежања или противљења, из т. 6 (в. § 14 I 1), пошто ту није потребан напад. У толико је дакле у в. к. з. стање нужде основ искључења *противправности*.

3. У § 26 в. к. з. предвиђени су неколико *нарочитих* основа искључења *противправности* у корист ту наведених војних лица. Исто су тако неки предвиђени у чл. 32 з. о жанд. Изузимајући горе (1) наведени основ из § 26 т. 7 в. к. з. они се сви појављују као случајеви изричног *особеног законског овлашћења*. Неки од њих су у ствари само случајеви изричне законске примене принципа нужне одбране из § 54 к. з., али с извесним проширењем појма исте, на име они из т. 1 и, у случају напада на стражара или на спроводника, из т. 6 (в. н. пр. § 14 III 1 б 3°). Неки су пак, као што је речено (в. 2), случајеви изричне законске примене принципа стања нужде.

4. *Прећутни* основи искључења противправности, т. ј. они, који се изводе закључивањем из разних законских одредаба, кривично-правних или ванкривично-правних, или који одговарају општим правним принципима о правно допуштеним радњама, су по к. з. *пристанак повређеног, самоповреда, општа појединцу наметнута правна дужност* (н. пр. сведочење), *службена дужност* (н. пр. стављање у притвор) и *особено законско овлашћење* (право дисциплинског кажњавања и самопомоћ). У колико пристанак повређеног искључује противправност, зависи (в. О. Д. § 37 II 9) код обичних кривичних дела од природе објекта, т. ј. добра, против којега је дотично кривично дело управљено. Објекат треба да је какво *приватно* добро, па и у том случају ће пристанак искључивати противправност једино код оних обичних кривичних дела, код којих државни интерес на репресију постоји само онда, ако је појединац противан повреди дотичног добра (н. пр. код кривичних дела про

тив имовине, као што су војне крађе, или против части). Код војних кривичних дела пристанак, за разлику од осталих основа, не искључује према томе противправност (в. § 7 III 1).

5. Код кривичног дела из § 98 в. к. з. предвиђен је у ал. 2 један *специјалан* основ искључења противправности.

§ 14. Основи искључења противправности из § 26 в. к. з.

Књижевност. — О. Д. §§ 35—39. *v. Calker* Das Recht des Militärs zum administrativen Waffengebrauch 1888. *Endres* Der militärische Waffengebrauch 1903. *Rissom* Notwehr und Waffengebrauch des Militärs 1906. *Grützmaker* Waffengebrauch, administrativer y Dietz's Handwörterbuch des Militärrechts 1912. *Kaegi* Der Waffengebrauch des Militärs in der Schweiz 1913.

I. Основи искључења противправности из § 26 в. к. з. односе се сви сем оног из т. 7 на *убиство* и *телесну повреду*. Но по себи се разуме, да они у толико пре искључују противправност и *покушаја* убиства као и противправност телесне повреде, повреде ствари или ког другог противправног дела у опште, које би било извршено употребом оружја сходно § 27. Њих има *седам*.

1. Према реченоме у претходном §-у последњи основ из § 26 в. к. з. појављује се као допуна установи нужне одбране предвиђене у § 54 в. к. з., а првих шест као случајеви *особеног законског овлашћења*.

2. У § 26 в. к. з. вели се, да у случају постојања кога основа искључења противправности у њему наведеног нема „злочина ни престапа“. Али се има наравно узети, да у толико пре (arg. a. m. ad m.) неће у тим случајевима постојати *иступна* телесна повреда из § 357 т. 1 в. к. з. или које друго иступно кривично дело употребом оружја извршено.

II. О праву употребе оружја од стране војних лица у *рату* важе одредбе међународног ратног права. Право употребе оружја од њих пак за време *мира* одређено је у § 26 в. к. з., а овај се § допуњује неким другим законима и уредбама, који ће ниже бити наведени (III). Такве се одредбе међутим не налазе н. пр. у нем. в. к. з.¹⁾ Оне се налазе у пруском з. од 20. марта, 1837 (§§ 1—7), репро-

¹⁾ В. М. Е. Mayer 1 112 против тога. В. Schlayer 195 за овај закон, 198 и 199 за уредбе.

дукованом у прописима о гарнизонској служби (т. 134 и 135, у Баварској 133 и 134) од 15. марта, 1902 и допуњеном у погледу нереда и побуне Уредбом од 17. августа, 1835 (која се допуњује Уредбом од 30. децембра, 1798).

III. У § 26 в. к. з. предвиђени су следећи случајеви, у којима је искључена противправност:

1. *Телесна повреда или убиство нападача од стране стражара, страже или патроле* (§ 26 т. 1 в. к. з. и чл. 76 прав. сл. IV. део). Овај је случај предвиђен и у чл. 32 т. 1 з. о жанд. од 18. фебруара, 1922, где се вели, да жандарм при вршењу дужности може употребити своје оружје, кад је потребно, „да одбије од себе или другог лица управљени удар“. Тај је случај предвиђен и у чл. 19 ал. 2 у. о гран. тр. од 17. априла, 1923, где се вели, да граничар у вршењу својих дужности може употребити оружје „у одбрани живота“.

Да би постојао основ искључења противправности из § 26 т. 1 в. к. з., потребно је према томе:

а) Да су телесна повреда или убиство извршени од *стражара, страже или патроле* (одн. од *жандарма* или *граничара*). Без значаја је међутим, којим је средством извршена телесна повреда или убиство, оружјем или којим другим начином (н. пр. каменом или руком). У чл. 32 з. о жанд. и чл. 19 у. о гран. тр. се помиње истина само оружје, али би било противно духу закона узети, да употребљено средство мора бити баш оружје.

б) Да је убијено или повређено лице *нападач*. Оно ће бити нападач, кад је извршилац *противправног садашњег напада на стражара, стражу или патролу*.

1° *Напад* треба дакле као и код нужне одбране да је *противправан* и *садашњи*. Напад, т. ј. *позитивна делатност* (чињење) *управљена* против извесног *добра* је *противправан*, кад га нападути није дужан да трпи. Он је пак *садашњи*, кад непосредно предстоји (А се маши н. пр. за револвер) или, ако је већ отпочео, све док траје.

2° Напад треба да је *управљен* против *самог* стражара страже или патроле, т. ј. на њихово тело, живот или слободу. Но довољан је и *напад против објекта*, који они *чувају* (н. пр. оружни магацин), пошто је и то у ствари, посредно *напад на њих*. То одговара у осталом и духу закона с обзиром на циљ стражарске службе. Према томе

кад је напад био управљен против ког другог лица или ствари, могао би се применити само § 54 к. з., ако постоје услови за нужну одбрану или тачније за нужну помоћ (нарочиту врсту нужне одбране).

(1) Ако је напад био управљен само против једног или неколико чланова страже или патроле или против објекта додељеног на чување само једном или неколицини од њих, има се применити § 26 т. 1 в. к. з. и онда, кад је неки други члан те страже или патроле убио или повредио нападача, пошто је тада напад у ствари управљен против целе страже или патроле, одн. пошто је објект у ствари ипак поверен целој стражи одн. патроли на чување. Зато се у § 26 т. 2 в. к. з. и наводи поред стражара и „стража или патрола“.

(2) Према чл. 32 т. 2 з. о жанд. није потребно, да је напад управљен против самог жандарма, који је употребио оружје, већ је довољан и напад против ма ког другог лица („од себе или другог лица“). Али није довољан напад на имовину и слободу („да одбије... удар“).

3° Стражар, стража или патрола, одн. жандарми имају право на повреду и убиство нападача, чим напад *постоји* или *непосредно предстоји*.

(1) Није дакле потребно, да ради одбијања напада нису нанели већу повреду, но што је било нужно, т. ј. да нису *прекорачили* границе нужне одбране. Кад би се и ово захтевало, т. 1 § 26 в. к. з. била би излишна, пошто би тада био довољан § 54 к. з. (нужна одбрана). Они могу према томе употребити ватрено оружје, и ако се је напад могао одбити којим другим, мање опасним средством.¹⁾ У осталом је и у т. 76 прав. сл. IV део изрично прописано, да стражар одбија нападача „са оружјем“, не чинећи разлику између ватреног и осталог. У чл. 32 ал. 3 з. о жанд. се вели (за све случајеве употребе оружја ту предвиђене) међутим, да при употреби оружја жандарм „мора чувати људски живот, у колико је год то могуће, а где му прилике допуштају, служиће се мање опасним оружјем (ножем или сабљом)“, пазећи уједно и на то, „да не трпе штету невина лица“. Овај се пропис има схватити тако, да

¹⁾ У § 7 нем. з. од 1837 је прописано, да са ватрено оружје може употребити само онда, ако је „друго оружје“ недовољно. В. М. Е. Mayer 1 113.

жандарми, изузетно, не смеју прекорачити границе нужне одбране *само*, у колико је у питању *убиство*, а не и телесна повреда нападача.

(2) Још мање је потребно, да се напад није могао избећи без телесне повреде или убиства, *на неки други начин* дакле, н. пр. призивањем другог стражара или жандарма у помоћ или бегством (т. зв. субсидиаритет радње, т. ј. употребе оружја), јер се то не захтева чак ни код нужне одбране.

в) Да је нападач убијен или телесно повређен од стражара, страже или патроле (одн. од жандарма или граничара) *у вршењу њихове службе*. За ово је потребно, да је напад био управљен против њих или против објекта, који они чувају, *за време*, док су били на служби *у својству* стражара, страже или патроле (одн. жандарма и граничара).

Било би противно духу закону, кад би се захтевало још и то, да постоји *узрочна* веза између вршења службе од њихове стране и напада и према томе убиства или телесне повреде нападача. Постојаће дакле овај основ искључења противправности и онда, кад би стражар био нападнут од убијеног, и да није био у то време на служби.

2. *Телесна повреда или убиство у вршењу службе од стране стражара лица* „које ни на трећи позив и на опомену његову да ће употребити оружје не стане или није хтело послушати“ (§ 26 т. 2 в. к. з.). Да би постојао овај основ искључења противправности, потребно је према томе:

а) Да су телесна повреда или убиство извршени од *стражара*. Без значаја је међутим, којим су средством извршени, и ако се помиње у закону само оружје, пошто би противно тумачење било противно духу истога, т. ј. циљу заштите правилног испуњења стражарске функције.¹⁾

б) Да је стражар извршио телесну повреду или убиство *у вршењу службе*, т. ј. (в. 1 в) *за време*, док је на служби *у својству* стражара.

в) Да је од стражара повређено или убијено лице, „које ни на трећи позив и на опомену његову да ће употребити оружје не стане или није хтело послушати.“ Овај

¹⁾ Уп. Дабић § 26, 5.

је услов из ближе одређен у чл. 73 и 74 прав. сл. IV део и у т. 802 и 808 рат. сл. (важе и за граничаре, чл. 18 у. о. гран тр.).

1° Стражар треба дакле да је *трипут* позвао дотично лице да стане с напоменом, да ће иначе пуцати. Према чл. 73 прав. сл. IV. део тај позив треба да гласи први пут „стој“, други пут „стој пуцаћу“, трећи пут такође „стој пуцаћу“. Из § 26 т. 2 в. к. з. не види се, да ли се већ при *првом* позиву да се стане има учинити напомена, да ће се употребити оружје, те је одредба чл. 73 прав. сл., да се то има учинити тек при другом позиву, обавезна. У т. 802 прав. рат. сл. је међутим прописано, да стражар дању има да узвикне само *два* пут „стој“ и то без „пуцаћу“, а ноћу први пут „стој — ко иде“, други и трећи пут „стој“, такође без „пуцаћу“. Ова је одредба дакле очигледно у противности с § 26 т. 2 в. к. з.

2° Према § 26 т. 2 в. к. з. довољно је за употребу оружја, да повређени или убијени није „послушао“ и извесну другу наредбу стражареву, и ако је стао („не стане или није хтело послушати“). Ова наредба треба наравно да буде таква, да се њоме заповеда извесна радња (чињење или нечињење), чије неизвршење доводи у опасност испуњење стражарске функције (н. пр. наредба да се баци пушка или да му се преда бомба).¹⁾ И ова наредба треба да је трипут поновљена с додатком други и трећи пут „пуцаћу“.

3° Према § 26 т. 2 в. к. з. стражар може да пуца, кад дотично лице, које је позвао да стане, не стане, т. ј. кад оно продужи да се приближава у правцу стражара или кад почне да бежи.²⁾ Случај бежања је изрично напоменут у т. 802 ал. 2 прав. рат. сл.

4° Могу се зауставити и оружје се може употребити само према лицима, која су дошла на место, где је забрањен „пролаз или прилаз“ (чл. 73 ал. 1 прав. сл. IV део), одн. која су прешла кроз „стражарски низ“ (т. 802 ал. 1 прав. рат. сл.). У чл. 73 и 74 прав. сл. IV део и т. 802 рат. сл. прописано је, која лица не могу бити заустављена од

1) Уп. *Дабих* § 26, 7. — Према т. 75. прав. сл. IV. део сумњиво лице, које се има да задржи у стражарници, мора се претходно разоружати, те се и у случају противљења разоружању може употребити оружје.

2) Уп. *Дабих* § 26, 6.

стражара. Ту се чини разлика између дневног и ноћног стражарења.

5° Ако стражар притвори у стражарници извесно сумњиво лице, а то може учинити онда, кад не може да извести командира страже (чл. 75 прав. сл. IV. део), па ово лице покуша да бежи, он може употребити оружје под истим условом као и иначе. У чл. 76 прав. сл. IV. део прописано је, да га само два пута има позвати речима „стој пуцаћу“, али се по себи разуме, да га сходно одредби § 26 т. 2 три пута има позвати и то први пут речју „стој“.

6° У т. 808 рат. сл. прописано је за пешадиску патролу, да сва сумњива лица, на која наиђе, хвата и предаје мртвој стражи или *убија*, ако их не може ухватити. И овде се има узети сходно § 26 т. 2 в. к. з., да је употреба оружја допуштена само под условом троструког позива с напоменом, да ће се пуцати.

7° Ако би стражар употребио оружје без позива или без троструког позива с напоменом, да ће пуцати, он би се могао позвати само на нужну одбрану или на стање нужде.¹⁾

3. *Телесна повреда или убиство лица, које се противи ономе, који је послан да га затвори с писменим овлашћењем, да га у недостатку других средстава за отклањање отпора убије* (чл. 26 т. 3 в. к. з.).

а) Да би постајао овај основ искључења противправности, потребно је дакле:

1° Да су телесна повреда или убиство извршени од лица, које је *од власти послато, да затвори некога*.

(1) Без значаја је овде, којим је средством дело извршено, употребом оружја или на који други начин.

(2) Власт треба наравно да је надлежна, да издаје заповести за лишење слободе. Но довољна је апстрактна (стварна и месна) надлежност. Није дакле потребно, да је заповест њена *in concreto* законита.

(3) Потребно је дакле, да је извршилац добио заповест да некога лиши слободе, а не само да га доведе (н. пр. сведока, § 149 в. к. с. п.) или позове (н. пр. позвани сведок одбија, да потпише позив).

2° Да је убијен или повређен *онај, који се је имао за-*

1) Уп. *Дабих* § 26, 5.

творити. Не би се према томе могао применити овај основ искључења противправности, кад би био убијен неко трећи, за време противстајања онога, који се је имао затворити, н. пр. који је овоме помагао у отпору. Ту би могло постојати стање нужде (§ 53 к. з.).

3° Да је оно лице убијено или повређено *због противстајања лишавању слободе*, да је дакле његово противљење било управљено на спречавање, да буде лишено слободе (н. пр. да му се метну лисице или оков).¹⁾ Но без значаја је, да ли се је оно противило у тренутку лишавања слободе или доцније у путу до затвора или до стављања у затвор. Довољно је дакле за постојање овог основа, да је у путу покушало, да се ослободи.

4° Да није било *другог средства за отклањање отпора* у лишавању слободе. Да ли није било другог средства, фактичко је питање. Потребан је дакле *субсидиаритет* радње, којом се отпор сузбија, а којом је проузрокована телесна повреда или смрт (в. О. Д. § 36 III 4 б).

5° Да је извршилац *писмено* овлашћен од власти на убиство у недостатку другог средства за отклањање отпора.

(1) Власт треба наравно да је надлежна за овако овлашћење. Но довољна је и овде апстрактна надлежност. (в. 1° (2)).

(2) *Усмено* овлашћење не би било према томе довољно ни онда, кад је дато пред сведоцима.

б) Овај случај искључења противправности предвиђен је и у чл. 32 т. 2 з. о жанд. Жандарм може употребити оружје „при вршењу дужности“, да би савладао „отпор, који се на други начин не може савладати“.

1° У оба случаја није дакле потребно нарочито одобрење за употребу оружја.

2° У оба је случаја без значаја дакле, да ли је жандарму учињен отпор при притварању или при вршењу које друге дужности.

3° И у случају из чл. 32 т. 2 з. о жанд. наглашено, је дакле, да се оружје може употребити једино онда, ако се на други начин не може отпор савладати.

4. Телесна повреда или убиство ког побуњеника од

¹⁾ Уп. *Дабих* § 20, 10.

стране војске за време побуне или нереда у недостатку других средстава за умирење (чл. 26 т. 4 в. к. з.).¹⁾

Да би постојао овај основ искључења противправности, потребно је дакле:

а) Да је неко повређен или убијен од *војске* одређене за угушење *побуне* или *нереда*.

1° Према чл. 123 уст. војска се може употребити „за одржање унутрашњег реда“ *само* „на захтев надлежне грађанске власти“. Према чл. 3 з. о з. ј. б. и п. „државна политичка власт“ тражиће од најближег команданта војску ради одржања јавне безбедности онда, кад у конкретном случају нису за то довољни њени органи личне и имовне безбедности. Ту међутим није одређено, које политичке власти могу тражити војску, да ли на име само Влада (по предлогу Министра Унутрашњих Дела), као што је то прописано у чл. 4 и 5 з. о з. ј. б. од 1905, и Краљ (по свом нахођењу или на представку Министра Војног учињеној на представку Министра Унутрашњих Дела), као што је то прописано у чл. 2 ур. о употр. оруж. в. силе од 1900 (унете у прав. сл. I део т. 391—401 од 15. марта, 1919), или и срески поглавар, окружни начелник и велики жупан, који би по чл. 3 ур. о употр. оруж. в. силе могли непосредно тражити од најближег команданта места војску само „у случајевима веома опасним и хитним“. У чл. 3 з. о з. ј. и п. вели се само (ал. 2), да ће „ближе одредбе о употреби војске“ прописати Министарски Савет. До доношења ове уредбе од Министарског Савета има се наравно узети, да важи за целу земљу ур. о употр. оруж. в. силе од 1900 (одн. правила службе I део т. 391—401 од 15 марта, 1919) и да поред ње важи и з. о з. ј. б. од 1905 (за Србију као и за Босну и Херцеговину и Црну Гору, на које је области проширен Указом од 19. априла, 1919, одн. од 2. јуна 1919, узакоњеним по чл. 130 уст.). У противности је пак с чл. 123 уст. одредба чл. 62 у. о полож. у војсци од 26. марта, 1923, да „у хитним и важним приликама командант места може употребити војску, на своју одговорност“, ради угушивања нереда, (в. и чл. 6. у. о ком. Београда од 15. октобра, 1923).

2° Оружје се може употребити од војног одељења

¹⁾ В. М. Е. Mayer I 113 о пруском з. од 1837.

одређеног за угушење побуне или нереда само по заповести команданта, који га предводи (т. 396 ал. 1 прав. сл. I део, в. и § 91 в. к. з., чл. 27 и 35 т. 6 Ћ з. о жанд.). Он пак то може наредити тек онда, „пошто исцрпи сва важна и претходна средства, која су му у власти за стишавање нереда“ (ibid.). Пре те наредбе је дужан лично или, ако то није могуће, преко свог изасланика, „три пут да опомене оне, који се не покоравају, и да их позове на покорност, у неколико речи саопштавајући им, какве ће последице наступити, ако се одмах не покоре“, на име „да ће на извесни било трубни, било добошни или други какав знак безусловно отпочети да дејствује оружјем“ (ibid. ал. 2). Командант одређује сам, „каквим ће се оружјем и како да дејствује, пазећи при том, да се ватра без нужде не употребљује“ (ibid. ал. 3). Он може без оне претходне опомене одмах отпочети, да дејствује оружјем само онда, ако војска буде нападнута или ако је нужно, „да се брзим дејством спасе живот нападнутих лица“ (прав. сл. I део т. 397).

3° Без значаја је, којим је средством војни одред кога повредио или убио, оружјем или другим чим. У закону се помиње само оружје, али би као и у сталим случајевима било противно духу истога и т. 396 прав. сл. I део узети противно.

б) Да је повређен или убијен неко од оних, који су се бунили или *неред* *правили*. Иначе би могло постојати само стање нужде (§ 53 к. з.).

в) Да *није* било *другог* средстава за угушење побуне или нереда. То је пак једно фактичко питање. Потребан је дакле субсидиаритет радње, којом је телесна повреда или смрт произведена.

5. Телесна повреда или убиство за време борбе од стране претпостављеног потчињенога, „који му се противи или бега из плашње или даје повода другима да бегају или *распростира* *међу војницима страх и неред у трупи*“ (§ 26 т. 5 в. к. з., в. и т. 57 и 58 прав. сл. I део, т. 1342 рат. сл.).

Да би постојао овај основ искључења противправности, потребно је дакле:

а) Да је повређено или убијено *војно лице*, *које се за време борбе противи претпостављеноме или бега из*

плашње или даје повода другима да беже или распростира у трупи међу војницима страх и неред.

1° Има се узети сходно духу закона, да је „плашња“ као мотив бежања наведена само примера ради, да је према томе без значаја мотив бежања.¹⁾

2° Има се узети, да је довољно *распростирање* *међу војницима у трупи страха или нереда*, јер се у оба случаја проузрокује опасност за борбену снагу трупе.²⁾

3° Под *противљењем* се има разумети свака делатност управљена на спречавање или отежавање службене радње, дакле свако противстајање, било оно извршено силом или претњом (в. П. Д. § 89 I 2) или не (довољан је дакле и пасиван отпор), као и свака непослушност према (in abstracto) законитој заповести претпостављенога. Противи се дакле како војник, који силом спречи командира, да изврши наређени му јуриш, или који не пође с четом на јуриш, тако и војник, који не изврши његову заповест да однесе какво саопштење.

4° Давање другима повода за бегство је свака радња, која је подобна, да друге на бегство наведе.

(1) Без значаја је међутим, да ли је таква радња заиста имала овако дејство, затим да ли је извршилац исте свестан или може имати свест, да она може имати такво дејство, као и то, да ли је она подобна, да има такво дејство на *једно* или на више лица.

(2) Да ли је пак радња могла имати онако дејство или не, има се испитивати објективно с обзиром на конкретне околности.

5° *Распростирање* *страха и нереда* (в. 2°) *међу војницима у трупи* је изазивање таког страха и нереда међу њима, да се тиме угрожава успех у борби. Без значаја је међутим, код коликог је броја војника изазван страх.

б) Да су телесна повреда или убиство извршени од *претпостављеног*, т. ј. према потчињеном у трупи.

в) Да су телесна повреда или убиство извршени „*за време борбе*“. То ће пак бити случај онда, кад је онај, који се противи или бежи, телесно повређен или убијен за време противљења одн. бегства, а пре престанка борбе;

1) Уп. *Дабих* § 26, 14

2) Уп. *Дабих* § 26, 16.

одн. кад је онај, који другима даје повода за бегство или распростире страх или неред у трупи, телесно повређен или убијен за време вршења ове радње, па све док постоји опасност, да она произведе оно дејство, а пре престанка борбе.

6. *Телесна повреда или убиство од стране стражара или спроводника заробљеника или апсеника, „који га напада, бежи или му се противи“, у одсуству „другога начина да га на послушност принуди“ (§ 26 т. 6 в. к. з.).*

а) Да би постојао овај основ искључења противправности, потребно је дакле:

1° Да је убиство или телесну повреду извршио *стражар* или *спроводник*.

2° Да је убијен или повређен *заробљеник* или „*апсеник*“, који се чува или спроводи. Под „*апсеником*“ се има разумети свако лице, које је од надлежне државне власти као такве лишено слободе у јавном интересу (в. П. Д. § 104 I 2).

3° Да је заробљеник или апсеник повређен или убијен у *вршењу дужности* од стражара или спроводника, т. ј. при чувању или спровођењу.

4° Да је заробљеник или апсеник повређен или убијен зато, што је *напао* на стражара или спроводника или што му се је *противио* или *бежао*.

(1) О нападу в. 1 б 1° и 2°.

(2) Противљење је овде радња управљена на спречавање или отежавање вршења дужности, коју је стражар или спроводник примио на себе у погледу заробљеника или затвореника (в. 5а 3°).

5° Да *није било другог средства*, да се заробљеник или апсеник принуди на *послушност*, т. ј. да се спречи напад, противљење или бегство. Да ли је пак било ког другог средства, фактичко је питање. Потребан је дакле субсидиаритет радње, којом је телесна повреда или смрт произведена.

б) Према чл. 32 з. о жанд. жандарми имају право на употребу оружја при вршењу дужности: 1° да спрече бегство „опасних злочинаца, кад се то не може другојачије учинити“; 2° да спрече бегство „сумњивих лица на граници, кад се то не може друкчије учинити“; 3° да спрече бегство „војних бегунаца у трупама, ако се то не може на

други начин постићи“. Овде су предвиђена дакле три основа искључења противправности телесне повреде и убиства.

1° Без значаја је и овде, да ли је телесна повреда или смрт нанета употребом оружја или којим другим средством.

2° Потребан је дакле *субсидиаритет* радње, којом је произведена смрт или телесна повреда.

3° Употреба оружја треба да је управљена на спречавање *бегства*.

4° Под „опасним злочинцима“ имају се разумети извршиоци тежих злочина као и извршиоци тежих кривичних дела по стању, нарочито професионални. Бегство истих се може спречити употребом оружја како онда, кад беже из казненог завода или притвора или испред спроводника, тако и онда, кад су ухваћени на самом делу, па хоће да беже, или кад је за њим наређена потера.

5° В. 1 б 3°.

7. *Телесна повреда или убиство од стране официра лица, које је напао на његову „војничку част или личност“, ако официр „одмах“ употреби оружје, „да спречи даљи напад“, и ако не прекорачи „границе нужне одбране“ (§ 26 т. 7 в. к. з.).* Овде је дакле предвиђена нужна одбрана ради заштите *војничке части официра* као основ искључења противправности. У § 54 к. з. није међутим допуштена нужна одбрана за заштиту части. У § 26 т. 7 в. к. з. се дакле чини изузетак, али само у погледу *војничке части официра*.¹⁾

а) Да би постојао основ искључења противправности из § 26 т. 7 в. к. з., потребно је дакле пре свега, да је неко напао на *војничку част ког официра*.

1° *Част* је скуп вредности, које човек има као једно људско биће (т. зв. људско достојанство) и као члан друштвене заједнице (н. пр. морална, правна, културна,

1) У § 53 нем. к. з. допуштена је нужна одбрана и за заштиту части у опште, па то важи и у погледу војних лица (уп. *Birkmeyer* 1212, *M. E. Mayer* 1 107, *Dietz* 220, *Koppmann-Weigel* 172). *Hecker* 103 узима међутим неумесно, да војно лице не сме употребити оружје за заштиту своје части од једне вербалне инјурије. — У аустр. к. з. нужна одбрана није допуштена за заштиту части. У § 114 d аустр. в. к. з. чини се изузетак у погледу извесних војних лица, на име официра, официрских аспираната и војно-чиновничких аспираната. Они имају право на нужну одбрану за заштиту своје части, и то било војничке било обичне.

позивна вредност). Ово је т. зв. унутарња част. Спољна част је пак углед (уважење), који човек има у друштву на основу оних вредности.¹⁾ Војничка част официрска је према томе, кад се посматра као унутарња част, скуп вредности, које официр има као војно лице официрског чина.

2° Поред војничке части у закону се наводи као могући нападни објекат и „личност официра“. Под тиме се не може разумети телесна целокупност, јер је нужна одбрана ради заштите тела допуштена у § 54 к. з. То се види већ и по томе, што се израз „војнички“ односи и на „личност“ официра, а о војничкој личности у смислу телесне целокупности не може се наравно говорити.²⁾ Има се према томе узети, да је израз „личност официра“ употребљен као синоним војничке части, али тако да означава спољну (в. 1°) војничку част официра, као што је у чл. 22 з. о шт. израз „углед“ употребљен у смислу спољне части поред израза „част“, који означава унутарњу част.

3° Даје се дакле право на нужну одбрану само за заштиту војничке части официра. Без значаја је међутим, коме роду оружја и којој војној струци припада официр (пешадији, санитетским трупам, ђенералштабној, економској, судској струци и т. д.). Са официрима су изједначени војни чиновници и свештеници (§ 6 в. к. з., в. § 12).

4° О нападу в. 1 б-1°. Он се састоји овде у сваком чињењу управљеном на омаловажавање официра у погледу његове војничке части. То чињење се може састојати у изјави речима (т. зв. вербална инјурија), у гесту, т. ј. у каквој изјави средством знакова (т. зв. симболичка инјурија) или у каквом делу (т. зв. реална инјурија), н. пр. у шамарању. У овом последњем случају би уједно постојао напад на тело или живот (идеалан стицај), те би се у толико имао применити § 54 к. з. (нужна одбрана), ако је немогућа примена § 26 т. 7 в. к. з. услед недостатка ког услова за исту.

5° Напад треба као у опште код нужне одбране да је

1) В. П. Д. § 35 II.

2) То превиђа *Дабих* § 26, 24.

противправан. Противправан је пак бесправан напад, т. ј. напад, који нападнути официр није дужан да трпи.

(1) Напад је бесправан и онда, кад потиче од животиња, те и овакав напад даје у опште право на нужну одбрану. Али како су животињски напади на част немогући, овде су од значаја само људски напади (отуда се у § 26 т. 7 и вели „ко“). Ако је пак животиња употребљена као средство за напад на част, повреда исте је допуштена, и ако не припада нападачу.

(2) Без значаја је за противправност напада према § 26 т. 7 в. к. з., од ког лица потиче напад („ко“). То дакле може бити било цивилно било војно лице, било потчињени или млађи, било претпостављени или старији (в. горе § 13 IV 1).¹⁾ То може бити и лице душевно болесно, пошто се не може захтевати од нападнутог испитивање, да ли је нападач подобан за урачунљивост или не. Ово је иначе спорно, и неки узимају противно (в. О. Д. § 36 III А 3).

6° Не захтева се, да је ко други сем нападнутог и нападача био присутан нападу на част.²⁾

б) За постојање основа искључења противправности из § 26 т. 7 в. к. з. потребно је сем тога, да је официр, чија је војничка част нападнута, одмах употребио оружје „да спречи даљи напад“.

1° Оружје је „одмах“ употребљено ради спречавања напада, ако је напад у време употребе оружја непосредно предстојао или ако је већ почео. Оружје је пак одмах употребљено да се спречи „даљи“ напад, ако напад није свршен, а ово ће бити случај онда, ако је нападач прекинуо напад и не жели да га понавља. Да ли он то жели или не, фактичко је питање. Изрази „одмах“ и „даљи“ има да означе на тај начин оно, што се означава изразом „садашњи“ напад, јер је код нужне одбране у опште потребно, да је противправан напад садашњи, да би постојало право на исту (в. О. Д. § 36 III А 4).³⁾

2° Оружје треба да је употребио сам онај официр, чија је част нападнута. Није дакле, као код нужне од-

1) Тако и *Дабих* § 26, 21, *Dangelmaier* 14 (за аустриски в. к. з.).

2) Ово се захтева у § 114 d аустр. в. к. з. В. *v. Szöllosy* 34.

3) И у § 114 d аустр. в. к. з. су она два израза употребљена, и тако се тумаче. В. *v. Szöllosy* 35.

бране у опште, овде допуштена *нужна помоћ* (в. О. Д. § 36 III А 1 б). § 26 т. 7 в. к. з. садржи један изузетак од § 54 к. з., те је било потребно, да се нагласи, да је *нужна помоћ* допуштена.

3° Потребно је, да је употребом оружја повређено извесно добро *самог нападача*. Иначе би могло постојати само стање нужде (в. О. Д. § 36 III Б 2). Но в. а 5° (2).

(1) Без значаја је међутим, које је добро нападачево повређено.

(2) Субсидиаритет радње *нужне одбране* није потребан, т. ј. није потребно, да се је *напад* могао избећи на неки други начин (као бегством, призивањем других у помоћ) место повредом нападачевог добра.¹⁾

4° У закону се наводи употреба *оружја* као средство за одбијање напада на част. Али се има узети, да је у толико пре (arg. a m. ad m.) допуштена употреба других средстава (н. пр. боксера, корбача песнице).²⁾

в) За постојање основа искључења противправности из § 26 т. 7 в. к. з. потребно је најзад, да *нападнути* „не прекорачи *границе нужне одбране*“, да не постоји дакле т. зв. *екцес* (прекорачење) *нужне одбране*. Тиме је само у другом облику речено, да је за постојање овог основа искључења противправности потребно, да је повреда нападачевих добара била *нужна*. Ова повреда (или угрожење) је пак *нужна*, ако се *без ње* *напад* не би одбио.

1° Захтевом *нужности* су повучене т. зв. *границе нужне одбране*. Чим су оне прекорачене, повреда нападачевог добра у том прекорачењу произведена је противправна, те ће сачињавати кривично дело, и њен ће извршилац бити било умишљајни (свесни екцес) било нехатни (ако се за нехатно извршење казни, н. пр. у случају убиства) кривац.

2° У § 26 т. 7 в. к. з. се истина изрично вели, да је потребно, да се не прекораче „*границе нужне одбране*“. Али се више ништа не каже о кажњивости у случају овог пре-

1) В. о овом иначе спорном питању О. Д. § 36 III Б 4 б. — Према § 114 d аустр. в. к. з. међутим оружје се сме употребити само онда, ако се циљ не може постићи на други начин.

2) Тако и *Дабих* § 26, 27. У § 114 d аустр. в. к. з. захтева се употреба „оружја, које им припада“, дакле не ког другог средства. В. *v. Szöllosy* 35.

корачења, те се има узети, да у том погледу важи § 54 к. з. (§ 2 в. к. з.). Извршилац се према томе неће казнити за кривично дело извршено у прекорачењу, ако је прекорачио *границе нужне одбране* из *претасти*, *страха* или *плашње* (т. зв. *астенички* или *негативни афекти*, в. О. Д. § 36 IV). У том случају извршилац се има сматрати као *неподобан* за урачунљивост (§ 53 к. з.), те није кривац, и ако кривично дело постоји. Али се и у случају оваког прекорачења може казнити, ако је дело телесна повреда или убиство, и то само као нехатни кривац, по §§ 158 и 180 к. з. (§ 54 al. 3 к. з.).

Г Л А В А III.

Војно кривично дело као у **војном казненем закону предвиђено** проузроковање последице од војног лица (као у војном казненем закону предвиђено дело војног лица).

§ 15. Појам предвиђености у војном казненем закону.

Књижевност. — О. Д. §§ 40—43.

I. 1. Као кривично дело у опште (чл. 12 уст. и § 2 к. з.) и војно кривично дело може бити само оно дело, које је *предвиђено у казненем закону*. Принцип *nullum crimen sine lege*, т. зв. принцип легалитета, исказан у чл. 12 уст. и § 2 к. з. важи за кривична дела, па наравно и за војна кривична дела. То проистиче већ из чл. 12 уст., пошто његова одредба има општи карактер. Али то излази и из § 2 в. к. з. у вези с § 2 к. з. *Извор* војног кривичног права је према томе искључиво *законодавство* (в. § 1 IV).

2. Војна кривична дела су предвиђена у в. к. з. и изузетно у једном другом војном закону (§ 1 IV). Али није искључена могућност, да се и у другим, *невојним* законима предвиде војна кривична дела. У толико би ти закони садржавали *војне* законе. Отуда се може рећи, да је трећи елемент у појму војног кривичног дела предвиђеност у *војном казненем закону*.

II. Међу војним казним законима нема *бланкетних* (бланко, слепих, отворених или оквирних) закона, т. ј. закона, у којима би претпоставке казне биле обележене само у главним потезима, а подробно одређивање истих остављено коме другом казненем закону или уредби и наредби (као што је н. пр. § 326 к. з.).

III. § 11 к. з., где је одређено важење казних закона у погледу *времена*, важи и за војне казнене законе (§ 2 в. к. з.). Према томе и за војна кривична дела се примењује онај казнен закон, који је био у важности у време њиховог извршења, *сем ако нов казнен закон, за време чијег се важења суди извршиоцу, није блажији*.

§ 16. Мирнодопски и ратни војни казнен закони.

I. Према чл. 6 з. о устр. в. сва војна сила или њени делови могу бити у *редовном, мобилном и ратном стању*.

1. а) *Редовно* је стање, „кад је стални кадар у својој редовној, формацијом одређеној јачини.“ Редовно стање може бити „*појачано*“, а то ће бити онда, кад се у сталном кадру задрже, према потреби за извесно време и они војници, који одслужују свој рок, или кад је позван на службу потребан број обвезника из „Оперативне Војске“ и „Оперативне Морнарице.“ *Оперативну* војску и морнарицу сачињавају обвезници од двадесет прве (но в. чл. 10 з. о устр. в.) до навршене четрдесете године старости, а *резервну* војску и морнарицу обвезници од навршене четрдесете до навршене педесете (но в. чл. 10 ал. 2 з. о устр. в.) године старости (чл. 9 з. о устр. в.).

б) *Мобилно* је стање, „кад је сва Војска и Морнарица, или неки њихови делови, у ратној јачини.“

в) *Ратно* је стање, „кад је Отаџбина у рату.“

2. Прелаз из редовног у појачано, у мобилно или у ратно стање и обратно наређује се „Краљевим указом на предлог Министра Војске и Морнарице, а по саслушању Министарског Савета.“

II. Одредбе в. к. з. могу се поделити у три групе у погледу *времена*, кад се примењују на лица, за која важи в. к. з., т. ј. на војна лица:

1. Одредбе, које се примењују *како у време мира тако и у време мобилног или ратног стања*. Такве су одредбе н. пр. §§ 38, 39, 40 и 55 в. к. з. Ове се одредбе могу назвати *мешовитим* војним казним законима.

2. Одредбе, које се примењују *само за време мира*. Такве су одредбе н. пр. §§ 41 ал. 1 и 2, 42, 44 т. 1, 45 т. 1, 46 ал. 1 и 60 ал. 1 в. к. з. Ове се одредбе називају *мирно-*

допским војним казним законима, пошто оне важе само за време *мира*.

3. Одредбе, које се примењују само у *мобилном* и *ратном стању*. Такве су одредбе н.пр. §§ 35, 44 т. 2, 45 т. 2 и 3, 46 ал. 2, 50 т. 2 и 63 т. 3 в.к.з. Ове се одредбе називају *ратним* војним казним законима, пошто важе само за време *рата* или *мобилизације*.

III. 1. По својој *садржини* **ратни** закони се могу поделити у две врсте:

а) Ратни закони, који се односе на кривична дела, која се могу извршити *само* за време *мобилног* или *ратног* стања. Такви су закони §§ 35, 36, 94, 146—152 в.к.з. Они се називају за разлику од следећих *правим* ратним законима.¹⁾

б) Ратни закони, који се односе на кривична дела, која се могу извршити *и у мирно доба*, али за која је, кад су извршена за време *мобилног* или *ратног* стања, прописана у ратном закону с обзиром на већу опасност тежа казна. Такви су закони н.пр. §§ 44 т. 2, 45 т. 2 и 3 и 46 ал. 2 в.к.з.

2. С погледом на *место*, где се могу извршити кривична дела, на која се односе **ратни** закони, ови се могу разликовати у три врсте:

а) Ратни закони, за чију је примену *без значаја* место, где је извршено кривично дело, т.ј. да ли је извршено на бојишту, на војшном делу или у позадини. Такви су закони н. пр. §§ 44 т. 2, 46 ал. 2 и 78 ал. 2 в.к.з.

б) Ратни закони, који се могу применити *само* онда, кад је кривично дело, на које се односе, извршено на *бојишту*, а за које је у овом случају с обзиром на већу опасност прописана *тежа* казна. Такви су закони н. пр. §§ 45 т. 3, 48 т. 3, 63 т. 3, 66, 70 т. 3, 72 ал. 2, 73 т. 3, 74 т. 3 и 75 т. 3 в.к.з.

в) Ратни закони, који се односе на кривична дела, која се у *опште* могу извршити само на *бојишту*. Такви су закони н. пр. §§ 36 и 94 в.к.з.

3. Код *ратних* закона је по правилу без значаја, да ли су кривична дела, на која се односе, извршена за време *мобилног* или за време *ратног* стања (н. пр. § 45 т. 2: „у

1) Уп. М. Е. Mayer 1 33.

мобилном или *ратном* стању *робијом* најмање десет година“). Но има ратних закона, који важе *само за мобилно* или *само за ратно* стање. Такав је ратни закон, прве врсте § 43 ал. 1, а друге § 43 2 в.к.з. Ратни закони друге врсте су наравно и они, који се односе на кривична дела, која се могу извршити само на *бојишту* (в. 2в), н. пр. § 94 в.к.з.

IV. И у к.з. има одредаба, које се примењују само у *мобилном* и *ратном* стању, т.ј. и ту има *ратних* закона, и ако они нису војни. Такве су одредбе §§ 84, 85, 85а ал. 2 ст. 2, 85б ал. 1 и 85в ал. 1 ст. 2 к.з.

V. У в.к.з. није одређено, кад *почиње* и *престаје* *мобилно* стање.¹⁾ У том погледу треба чинити разлику између *активних* и *резервних* војних лица.

1. а) За *активна* војна лица треба узети, да *мобилно* стање *почиње* да тече од дана, кад су она *сама стварно* стављена у *мобилно* стање, т.ј. учињена *мобилним*.²⁾ Гледиште, да за све њих *мобилно* стање *почиње* од дана, кад је *ма који* део војске стављен у *мобилно* стање, и према томе да се против њих имају већ онда примењивати теже казне, било би у противности са *ratio legis*.

б) За *резервна* војна лица има се узети с обзиром на § 12 в.к.с.п., да *мобилно* стање *почиње* да тече од времена одређеног за предстанак на зборно место.³⁾

2. а) За *активна* војна лица треба узети, да *мобилно* стање *престаје* од дана, кад су она *сама стварно* учињена *демобилним*.⁴⁾ Према томе трупе, које се по закљученом миру још баве у заузетој непријатељској земљи (н. пр. окупационе трупе) спадају под ратне законе, док год нису учињене *демобилним*.⁵⁾

б) За *резервна* војна лица се с обзиром на § 12 в.к.с.п. има узети, да *мобилно* стање *престаје* од времена, кад се распусте.⁶⁾

1) За разлику н. пр. од нем. в.к.з., који је то изрично одредио у § 10.

2) Уп. *Koppmann-Weigel* §§ 9 и 10, 4, 6.

3) Тако и према § 10 т. 2 нем. в.к.з. Уп. *Koppmann-Weigel* §§ 9 и 10, 6.

4) Уп. *Koppmann-Weigel* §§ 9 и 10, 6.

5) Уп. *Koppmann-Weigel* §§ 9 и 10, 6.

6) Тако и према § 10 т. 2. нем. в.к.з. Уп. *Koppmann-Weigel* §§ 9 и 10, 6. — Према § 9. т. 2, 3. и 4. нем. в.к.з. важе ратни закони у извесним случајевима, и ако не постоји *мобилно* или *ратно* стање. В. *Koppmann-Weigel* § 1 § 9 и 10, 7—9.

§ 17. Важење в. к. з. у погледу места (просторно).

1. 1. Према § 7 в. к. з. војна лица за кривична дела, која изврше у *страној* земљи, казне се по в. к. з. Пошто су пак лица, за која важе в. к. з., т.ј. војна лица по праву *домаћи* грађани, излази да је у погледу важења в. к. з. за кривична дела на *страни* извршена усвојен принцип *персоналитета* (или националитета), т.ј. принцип, према коме казнени закони једне државе важе за кривична дела извршена од њених *грађана* *ма где*.

а) § 7 важи за сва кривична дела из в. к. з., како војна тако и *обична*, пошто се не чини у њему никаква разлика у том погледу. Али он не важи за *остала* *обична* кривична дела, из к. з. или из других закона („казниће се по *овом* Законику“). Према томе за ова кривична дела на страни извршена од војних лица важе §§ 7 и 8 к. з., у колико за иста нису усвојени субсидијерно реални принцип на националној основици и универзални принцип (в. 3 и 4).¹⁾

б) Сходно духу § 7 в. к. з. има се узети, да он важи и у погледу *војних* кривичних дела, која су предвиђена у другим законима (в. § 1 IV).

2. В. к. з. важи наравно и на првом месту и за кривична дела, која су у *земљи* извршена. *Територијални* принцип, постављен у § 5 к. з. важи дакле и за војно кривично право (§ 2 в. к. з.). С обзиром међутим на то, што војна кривична дела имају за појамно обележје, да је њихов извршилац *домаће* војно лице, изгледа на први поглед, да и у погледу поменутих кривичних дела важи *персонални* принцип, тако да би се овај принцип, а не *територијални* појављивао у в. к. з., за разлику од к. з., као његов *основни* принцип.²⁾ Али тако се не може узети чак ни онда, кад би она *домаћа* лица морала бити с.х.с. држављани, пошто би то било ограничење само у погледу *појма* војних кривичних дела, без икакве везе према томе са важењем *територијалног* принципа за ова кривична дела (в. О. Д. § 44 III 1а). У ствари међутим *домаћа* војна лица, као што се је видело (§ 12 II 16 1°), могу бити и *страни* држављани (контрактуално особље на служби у

1) Према § 7 нем. в. к. з. овај § важи и за њих. Уп. Herz-Ernst § 7, 1.

2) Тако узима М. Е. Mayer 1 53.

војсци и марини), а сем тога в. к. з. важи у мобилном и ратном стању (§ 12 II 3б 3° и 5, IV) и за извесна страна војна лица (страни официри при с.х.с. војсци и заробљеници), чак и за стране држављане, који нису у опште војна лица.

3. У војном кривичном праву је изузетно усвојен и *реални* принцип на *националној* основици, т.ј. принцип, према коме казнени закони једне државе важе за кривична дела против *домаћих* добара, *ма где* и *ма од кога* она била извршена. Усвојен је на име, у колико § 7 в. к. з. важи и у погледу кривичних дела на *страни* извршених од *домаћих* војних лица, која су *страни* држављани, или у мобилном и ратном добу од извесних *страних* војних лица (од страних официра при с.х.с. војсци и заробљеника). Овај је принцип у толико усвојен за сва кривична дела из в. к. з., како за војна тако и за *обична*. Чак и за *сва* *остала* *обична* кривична дела, из к. з. или из других закона, важи субсидијерно овај принцип у погледу поменутих *домаћих* војних лица, као и страних у *мобилном* и *ратном* добу, јер су *војни* судови према §§ 11, 14 и 296 ал. 3 в. к. с. п. надлежни и за сва *обична* кривична дела од њих у то доба извршена.

4. У војном кривичном праву усвојен је субсидијерно и *универзални* принцип, у колико § 7 в. к. з. важи и за кривична дела против *страних* добара *на страни* извршена од *домаћих* војних лица, која су *страни* држављани, или у мобилном и ратном добу од извесних *страних* војних лица (официра при с.х.с. војсци и заробљеника) (в. 2), н. пр. за пљачку, отимање и опустошавање (§§ 146 и сл. в. к.з.) страних добара на страни. Универзални принцип је у толико усвојен као и претходни и у погледу *обичних* кривичних дела из в. к. з. И он важи субсидијерно и за *сва* *остала* *обична* кривична дела као и претходни принцип и у истој мери (в. 3).

II. 1. Војно лице се има казнити за кривично дело из в.к.з. на страни извршено без обзира на то, да ли је оно на страни за то дело већ било кажњено или не, пошто се у § 7 в. к. з. не чини у том погледу никаква разлика као у § 7 к. з. Ово одступање од к. з. може се објаснити обзирима војне дисциплине, пошто се ова не може одржавати страним пресудама. Сем тога могуће је, да је војно лице на страни било кажњено за војно кривично дело као за

обично кривично дело. Но правично је, да се при одмеравању, казне узме у обзир казна већ издржана на страни.¹⁾

2. Без значаја је за примену § 7 в. к. з., да ли се је војно лице које је на страни извршило кривично дело, тамо налазило по приватном послу или службено.²⁾

3. Окупиране непријатељске области су део Краљевине С.Х.С. В. О. Д. § 44 III 1 б.

1) Уп. *Koppmann-Weigel* § 7, 8, *Herz-Ernst* § 7, 1 (§ 7 нем. к. з. о том урачунавању није, вели, измењен §-ом 7 в. к. з.).

2) Према § 7 нем. в. к. з. потребно је, да се је тамо налазило у време извршења „при трупима или иначе на службеном положају“. Уп. *Herz-Ernst* § 7, 3 и 4.

Г Л А В А IV.

Војно кривично дело као **условима инкриминације одговарајуће** проузроковање последице од војног лица (као условима инкриминације одговарајуће дело војног лица).

§ 18. Појам услова инкриминације.

Књижевност. — О. Д. § 46.

1. Услови инкриминације су околности независне од противправног и у казненом закону предвиђеног проузроковања људском радњом, без којих ово проузроковање није кривично дело, т.ј. од чијег постојања је учињена зависном инкриминација истога. Испуњавање услова инкриминације је дакле један елеменат у појму кривичног дела. Такве се околности захтевају и за војна кривична дела, те је испуњавање услова инкриминације један елеменат и у појму војног кривичног дела.

1. Општи услови инкриминације важили би наравно и за војне злочине и преступе, да у в. к. з. није друкчије прописано (§ 2 в. к. з.). Према §§ 5, 7 и 8 в. к. з. општи је услов инкриминације, да злочин или преступ није извршен у иностранству од страног држављанина, али тај услов не важи за војна кривична дела, пошто лица, за која важи в. к. з. (и у иностранству), могу бити и страни држављани (в. § 17 I 2). Други општи услов инкриминације се пак тиче иступа, а војних иступа нема.

2. Код више војних кривичних дела предвиђени су посебни услови инкриминације. Тако је код побуне из § 50 в. к. з. услов инкриминације, да се учесници не врате „реду сами, пре него што се према њима предузме сила

за повраћај реда“ (§ 51 в. к.з.). Код кривичног дела из § 121 в. к. з. услов је инкриминације, да је употребљен материјал, који не одговара условима или да је неправилно употребљен.

II. Код кривичних дела, за која се истрага може отпочети само *по тужби повређеног, по одобрењу* (предлогу) или *заповести*, спорно је, да ли су тужба, одобрење и заповест *услови инкриминације*, према томе елементи појма дотичних кривичних дела, или су просто *процесуалне претпоставке*, т.ј. околности, од којих зависи правна важност предузетог кривичног поступања. Таквих *војних* кривичних дела *нема* међутим (в. § 19 I), те се ово питање код њих не може ни појавити.

§ 19. Тужба повређеног.

Књижевност. — О. Д. § 47.

I. У в. к. з. нема *ниједног* кривичног дела по *тужби* повређеног. Истрага се према томе за сва војна кривична дела има водити *по званичној дужности*, пошто у к. з. важи принцип, да се истрага има отпочињати по тужби повређеног само код оних кривичних дела, где је то изрично прописано (§ 2 в. к. з.).¹⁾ Ово се правда интересом одржања војне дисциплине. Сем тога се код војних кривичних дела појављује као повређено једно *јавно* добро, војна дужност, према томе војни правни поредак, а не неко приватно добро. Најзад у колико се појављује као повређен *потчињени* или *млађи*, истрагу по званичној дужности нарочито налаже интерес заштите потчињених и млађих, јер би се они застрашивањем могли навести, да не туже претпостављене.²⁾

1. Истрага се дакле има отпочињати по званичној дужности не само за чиста (права), већ и за *мешовита* (неправа) војна кривична дела.³⁾ Тако се истрага отпочиње по званичној дужности за увреду претпостављеног или старијег (§ 39 в. к. з.), страже, стражара или патроле

¹⁾ Уп. *Birkmeyer* 1219, *Koppmann-Weigel* § 51, 1 за § 51 нем. в. к. з., где је то изрично прописано.

²⁾ Уп. *Birkmeyer* 1219, *Koppmann-Weigel* § 51, 1.

³⁾ Уп. *Koppmann-Weigel* § 51, 2, *Birkmeyer* 1219.

(§ 81 в. к. з.), потчињеног или млађег официра (§ 100 в. к. з.), за клевету претпостављеног или старијег (§ 39 в. к. з.) и потчињеног или млађег официра (§ 100 в. к. з.), за лаку телесну повреду потчињеног или млађег официра (§ 101 в.к.з.), за злоставу подофицира или редова од стране официра и за злоставу потчињенога од стране подофицира или редова (§ 102 в. к. з), за утају поверене ствари од стране командира страже, разводника, стражара, командира или возара транспорта или пожарнога (§ 79 в. к. з.), за крађу какве ствари војнику или држави (§ 114 в. к.з.) и за крађу какве ствари официру од стране ког војног лица или према домаћину од стране војника (§ 145 в. к. з.). Истрага се дакле води по званичној дужности за поменута кривична дела из в. к. з., и ако се иначе по к. з. истрага отпочиње, за нека од њих, на име за увреду, клевету и лаку телесну повреду са злоставом само по тужби повређенога, а за утају и крађу по тужби повређеног у неколико случајева (§§ 235 и 236 к. з.).

2. Кад су *крађе* из §§ 144 и 145 в. к. з. извршене на *опасан* начин, против кривца се имају применити одредбе к. з. о *опасној* крађи (§ 144 ал. 3 в. к. з), т.ј. тада постоји *обично* кривично дело опасне крађе, а *не војно* кривично дело крађе из §§ 144 или 145 в. к. з. Према томе тада и за истрагу важи § 235 к. з., према коме се истрага има водити само по тужби повређеног, ако је повређени какав сродник из § 50 к. з., задругар, хранитељ, тутор или васпитатељ. Истина је, да се на опасан начин извршена крађа из §§ 144 и 145 в. к. з. од стране војног лица појављује као тежа од опасне крађе извршене од невојног лица због повреде поверења, али се због тога не може учинити одступање од § 235 к. з., пошто се у ал. 3 §-а 144 в. к. з. не чини разлика међу одредбама к. з., које важе за опасну крађу.¹⁾ Но ако повређени не би подигао тужбу, противу извршиоца може се повести кривична истрага за блажије кривично дело, за преступну крађу из §§ 144 или 145 в. к. з.²⁾

II. За *обична* кривична дела из в. к. з. истрага се отпочиње по званичној дужности, пошто ни код једног није

¹⁾ Тако *Koppmann-Weigel* § 51, 8 за § 138 нем. в. к. з.

²⁾ Тако *Koppmann-Weigel* § 51, 8, *Hecker* 259. Прот. *Weiffenbach* 1 54.

друкчије прописано. За *обична* кривична дела пак из к. з. и других закона, која би извршила *војна* лица, истрага се има водити по званичној дужности или по приватној тужби према томе, како је прописано у закону, у коме је дотично кривично дело предвиђено. У в. к. з. није од тога учињен изузетак ни за једно од ових обичних кривичних дела.¹⁾

1. Ако би се против војног лица повела истрага за какво *војно* кривично дело, па се после у току истраге утврди, да постоји не то дело, већ какво *обично* кривично дело по *приватној тужби* (н. пр. увреда из § 213 к. з. место увреде претпостављеног или старијег из § 39 в. к. з.), истрага се има прекинути (§ 8 т. 4 в. к. с. п.).

2. Пошто *обично* кривично дело не постаје војним тиме, што би се за исто применила општа пооштравна околност из § 31 т. 1 в. к. з. (в. § 7 VIII 1), истрага се за то дело има водити по приватној тужби, ако је тако прописано у закону, где је оно предвиђено.²⁾

ОДЕЉАК II. ВОЈНИ КРИВАЦ.

1) У § 127 нем. в. к. з. је учињен међутим изузетак за крађу, утају, телесну повреду и за злочине и преступе против моралности извршене у *мобилном* и *ратном* стању од војног лица. Повређеном би било, вели се у прилог оваке одредбе, тешко или немогуће како због брзог покрета војске тако и због ратне запрепашћености, да тужи, а у интересу војне дисциплине за таква се дела кривци не смеју оставити некажњени. В. *Birkmeyer* 1219, *Koppmann-Weigel* § 51, 3, § 127, 3.

2) Уп. *Hecker* 128, *Koppmann-Weigel* § 51.

УВОД.

§ 20. Појам војног кривца.

Књижевност. — О. Д. § 56.

І. Кривац је извршилац свршеног или покушаног кривичног дела или подстрекавања и помагања у таквом кривичном делу, који је вин (т.ј. налази се у психичким односима одређене каквоће са својом радњом и њеном последицом), и који испуњује у казненом закону предвиђене објективне личне услове кривичне одговорности (в. О. Д. § 56).

Појам кривца састављен је дакле из три обележја:

1. Треба да постоји извршилац свршеног или покушаног кривичног дела или подстрекавања и помагања (т.ј. саучешћа) у таквом кривичном делу. Има према том три врсте извршиоца: 1° извршилац свршеног, 2° извршилац покушаног кривичног дела, 3° извршилац подстрекавања и помагања (т.ј. саучешћа), другим речима саучесник. Како се и особености друга два елемента кривца разликују према томе, да ли је у питању прва, друга или трећа врста извршиоца, разликујемо према овим врстама три облика (форме) кривца: 1° кривац код свршеног (или свршени кривац), 2° кривац код покушаног кривичног дела (или покушајни кривац) и 3° кривац саучесник.

Као што се види, само првим двама облицима кривца одговарају два облика кривичног дела: свршено и покушано кривично дело. Саучешће се не појављује дакле као облик кривичног дела, који би одговарао кривцу саучеснику. То долази услед тога, што саучешће нема самосталан кривично-правни значај, већ је подређено (акцесорно) свршеном или покушаном кривичном делу

(саучесник не одговара за своје, већ за туђе дело, в. § 26 III 1).

2. Извршилац треба да је *вин*, т.ј. да се налази у *психичким односима одређене каквоће са својом радњом и њеном последицом*.

3. Вини извршилац треба да испуњује у *казненом закону предвиђене објективне личне услове кривичне одговорности*.

II. *Војни* кривац се одликује од обичног кривца по томе, што кривично дело, за које он одговара, треба да је *војно* кривично дело, по своме првом елементу дакле. Он је *извршилац* свршеног или покушаног *војног* кривичног дела или саучешћа у *војном* кривичном делу. Али како саучесник у *војном* кривичном делу одговара за исто, и ако није војно лице (в. § 26 V), саучесник у војном кривичном делу није наравно *војни*, већ обичан кривац, ако није војно лице.

III. 1. а) Војно кривично дело је *свршено*, кад постоје сви његови елементи, нарочито кад је последица проузрокована. *Извршилац* свршеног војног кривичног дела је онај, чија је *радња извршења*, т.ј. чији је телесни покрет одн. пропуштање телесног покрета, који је обележје кривичног дела. Тако код војне крађе извршилац је онај, који је туђу покретну ствар *узео* из туђег притежање, т.ј. онај, чији се телесни покрет појављује као *узимање* туђе покретне ствари из туђег притежања. Саизвршилац је онај, који је суделовао у радњи *извршења*, т.ј. чија је делатност *саставни* део радње извршења.

б) О другим двома обележјима кривца код *свршеног* војног дела, т.ј. о *виности* и о испуњавању објективних личних *услова кривичне одговорности* в. §§ 21—24.

2. О *покушајном* војном кривцу и о кривцу *саучеснику* в. §§ 25 и 26.

Г Л А В А I.

Војни кривац као **вини** извршилац.

§ 21. Појам виности.

Књижевност. — О. Д. §§ 58, 59, 65 и 66.

I. Има два облика виности: *виност* у погледу на *радњу* и *виност* у погледу на *последицу*. Први облик виности састоји се у *хотењу* радње *проузроковане* у исто време тим *хотењем*. Други облик виности има две врсте: *умишљај* и *нехат* (в. § 22).

II. Да би неко био оглашен за *виног*, треба да је у опште *подобан* за *виност*, другим речима да је *подобан* за (психичку) *урачунљивост* (краће да је *урачунљив*). Подобност за урачунљивост је према § 53 срп. к. з., који важи и за в. к. з. (§ 2 в. к. з.), подобност за *слободну вољу*.

III. Основи *искључења* подобности за урачунљивост, који важе за кривично право, важе и за војно кривично право (§ 2 в. к. з.). Ти су основи: *душевна незрелост*, *душевна попоремећеност* (в. § 309 в. к. с. п. о испитивању душевног стања окривљенога), *сила*, *претња* и (в. § 13 IV 2) *стање нужде*. Од њих је само први, и то само као *душевна незрелост* услед *малолетства*, изрично предвиђен у к. з., док се остали имају подвести под § 53 к. з., пошто они такође искључују „слободну вољу.“

IV. *Малолетство* је предвиђено у §§ 55—58 к. з. Ове одредбе важе и за војно кривично право (§ 2 в. к. з.), у колико се наравно поједине од њих могу у овоме праву применити с обзиром на доба војних обвезника и с обзиром на одредбу § 29 в. к. з.

1. Обвеза служења у војсци почиње од *двадесет прве*

године старости (чл. 9 и 146 з. о устр. в.). Но у мобилном и ратном стању може Министар Војске и Морнарице по одлуци Министарског Савета позвати на службу у војсци и марини и младиће од навршене *осамнаесте* до навршене двадесете године старости (чл. 10 и 146 з. о устр. в.) Такође могу младићи после навршене *осамнаесте* године ступити у стални кадар добровољно по допуштењу родитеља или старатеља (чл. 43 и 146 з. о устр. в.). Сем тога питомци појединих војних школа могу бити и лица испод осамнаест година (н.пр. од шеснаест година у Војној Академији, од тринаест у војној музичкој школи).

2. Према § 29 в. к. з. малолетство може служити као ублажавна околност из § 58 к. з. само *редовима*. Као редови се имају сматрати овде не само обвезници сталног кадра него и сва војна лица без чина и звања на служби у војсци и марнарици, као и питомци војних школа. Али према § 29 в. к. з. малолетство служи редовима као ублажавна околност у погледу *свих* кривичних дела, обичних и војних, *само онда*, „ако нису навршили *осамнаесту* годину.“ Таквих редова према горе (1) реченом нема у сталном кадру. Према редовима пак од навршене *осамнаесте* до навршене *двадесет прве* године малолетство служи међутим као ублажавна околност само у погледу кривичних дела из к. з., не дакле и у погледу кривичних дела из в. к. з. С обзиром на *ratio legis* то има да важи не само у погледу кривичних дела из к. з., већ и у погледу обичних кривичних дела из *других* закона као и у погледу *обичних* кривичних дела (§ 4 в. к. з.) из в. к. з., тако да малолетство не служи као ублажавна околност редовима оних година старости само у погледу *војних* кривичних дела.¹⁾

Искључење ублажавног дејства малолетства преко навршених осамнаест година код *војних* кривичних дела образлаже се, у колико су у питању добровољни регрути, тиме, што онај малолетник, који је после претходног лекарског испитивања и оглашења за способног

1) У § 50 нем. в. к. з. је изрично прописано, да је доба узраста при изрицању казне у *опште* без утицаја у погледу *војних* злочина и преступа (в. § 12 II 1 в 80 за питомце војних школа по нем. в. к. з.). Уп. *Koppmann-Weigel Herz-Ernst* § 50. В. и чл. 199 франц. в. к. з.

ступио драговољно у војску и према прописима упознат при ступању с војним кривичним законима, мора бити свестан тежине дужности, које прима, као и озбиљности позива. Сем тога, што важи за све малолетне регруте, отворен је пут помиловању, ако би у поједином случају законска одредба имала за последицу особиту строгост. Овај се изузетак образлаже најазад од немачких писаца и у мотивима за нем. в. к. з. неопходношћу његовом с војног гледишта, јер би иначе исчезле сигурност и заштита, које се хоће да зајемче тиме, што се прописују одређене казне.¹⁾

а) § 29 в. к. з. важи како за извршиоце тако и за саучеснике, пошто се ту не чини никаква разлика између њих, а за то нема ни разлога.²⁾

б) Према томе малолетни редови могу изгубити грађанску и војничку част за војна кривична дела.³⁾

в) Само је у погледу *смртне* казне учињен изузетак, и то у погледу свих малолетних војних лица (§ 230 в. к. с. п.), те им у толико душевна незрелост служи као ублажавна околност и у војном кривичном праву. В. § 30 III 3.

г) Ако не може служити као ублажавна, малолетство ипак служи редовима као олакшавна околност и то као (облигаторна) олакшавна околност из § 59 т. 1 к. з. (§ 2 в. к. з.).

V. 1. Стања *бесвесности* произведена употребом алкохолних пића или којих других *опијајућих* средстава искључују и у војном кривичном праву подобност за урачунљивост (в. О. Д. § 66 II 2). *Смањена* подобност за урачунљивост употребом оних средстава може према срп. к. з. служити само као *олакшавна*, не и као ублажавна околност. Без значаја је у оба случаја, да ли је пијанац сам скривио своју опијеност.⁴⁾ Али ако се је он н. пр.

1) В. *Koppmann-Weigel* § 50, 1, *Hecker* 105. *M. E. Mayer* 1 90 налази умесно да је одредба § 50 неправична у погледу лица, која нису *активна* војна лица.

2) Уп. *Koppmann-Weigel* § 50.

3) Уп. *Koppmann-Weigel* § 50.

4) Према § 49 ал. 1 нем. в. к. з. код кривичних дела „против дужности војне погчињености“ као и код „свих у вршењу службе извршених кривичних дела“ *скривљена* опијеност извршиоцева не може му служити као ублажавна околност. Но узима се умесно, да она и код тих кривичних дела може служити као

опио, да би извршио кривично дело, он ће бити кривац, пошто се тада има узети, да је дело извршено опијањем, а он је тада био подобан за урачунљивост (*actio libera in causa*, в. О. Д. § 65 VI).¹⁾

2. Исто важи и за стање *бесвесности* или *смањење* подобности за урачунљивост произведено *афектним* стањима. Међу афектним стањима се не може у погледу кривично-правног дејства чинити никаква разлика, тако да овде спада чак и случај афекта *страха од личне опасности*, услед којег би било извршено неко војно кривично дело.²⁾ Има се учинити изузетак само у погледу оних правих војних кривичних дела, која се састоје у неиспуњењу службених дужности, за које је у војном праву изрично или прећутно прописано, да се и поред личне опасности морају испунити. Тако то важи за бегство с бојишта из § 63 т. 3 к. з., што излази из § 26 т. 5 в. к. з. као и из т. 7 прав. сл. I део, и за напуштање страже или стражарског места из §§ 74—76 в. к. з., што излази из т. 69 прав. сл. IV део. Ту страх има да служи само као олакшавна околност (§ 59 т. 2 к. з.).

основ искључења подобности за урачунљивост и као олакшавна околност. Уп. *Dietz* 218, *Birkmeyer* 1212, *Koppmann-Weigel* § 49, 7. — Слична се је одредба налазила и у Војно Судском Законику од 1864. Према § 100 ал. 1 истога на име кад војник врши „какве војне дужности, па те дужности пијанством повреди, неће му се казна због пијанства умалити.“ Без значаја је дакле било, да ли је војник скривео опијеност или не. — У § 114 т. d. аустр. в. к. з. је изрично предвиђено, да опијање неће служити као ублажавна околност извршиоцу, ако је учињено с намером извршења кривичног дела, које је он извршио. В. *v. Szöllösy* 29. — Опијање је иначе један дисциплински иступ (чл. 6 т. 12 в. д. у.).

1) Ни у нем. в. к. з. није о овом случају ништа нарочито прописано. В. *Koppmann-Weigel* § 49, 14. У §§ 85 т. 2 и 151 истога су предвиђена као самостална кривична дела две *actiones liberae in causa*, а чији је узрок опијање с намером, да се оне изврше.

2) Према § 49 нем. в. к. з. „повреда службене дужности из страха од личне личне опасности“ је међутим у опште без значаја за постојање умишљаја. Узима се, да то важи и за случај, код онај афекат проузрокује стање бесвесности. Необазирање на ма какву личну опасност је, наводи се у прилог овог законског текста, једна од битних војничких позивних дужности. Уп. *Birkmeyer* 1213, *Dietz* 218, *Koppmann-Weigel* § 49, 1 (необазирање на личну опасност је дужност, која се у случајевима колизије има више ставити но дужност самоодржања). Оваква се одредба налази и у § 26 норвешког в. к. з. Неиспуњење војне службене дужности из страха од личне опасности не искључује према истоме кривичну одговорност и не служи чак ни као олакшавна околност.

3. Без значаја је за постојање виности то, што би извршилац према својој савести или према прописима своје вере сматрао, да је био дужан извршити дело.¹⁾

VI. На стање нужде се не може позвати војно лице, које је *правно* обвезно, да издржи *личну* опасност. Та пак правна обвеза постоји у погледу извесних војних службених дужности (в. о њима горе V 2).²⁾

VII. 1. И у в. к. з. има кривичних дела *квалифицираних последицом*, т. ј. војних кривичних дела, код којих се у случају проузроковања њиховом радњом још какве друге кривично-правне последице не захтева у опште виност или се захтева само нехат у погледу те друге последице и узима, да постоји, не идеалан стицај, већ *нарочита, тежиса* врста тог кривичног дела. Такво је кривично дело н. пр. употреба убојних метака из § 112 ал. 2 в. к. з. За ово је кривично дело прописана робија до десет година. Али ако је употребом ових метака проузрокована тешка телесна повреда или смрт, кривац се има казнити робијом, а може се казнити и смрћу, и у погледу телесне повреде одн. смрти није потребна виност. Узима се дакле, да овде постоји употреба убојних метака квалифицирана тешком телесном повредом онд. смрћу место идеалног стицаја између употребе убојних метака и тешке телесне повреде одн. убиства. Но ако је кривац у погледу смрти делао с предумишљајем, има се узети, да постоји идеалан стицај између употребе убојних метака и убиства с предумишљајем из § 155 к. з., пошто је за ово кривично дело прописана *само* смртна казна. Овакав се изузетак има чинити и код других кривичних дела квалифицираних последицом, у колико је он код њих наравно могућ.

2. Кривична дела квалифицирана последицом *сачињавају* једну нарочиту врсту кривичних дела с *те-*

1) У § 48 нем. к. з. ово је изрично наглашено, и ако је по себи разумљиво. Ово се наглашавање у мотивима правда постојањем судија неправника у војним судовима. В. *Birkmeyer* 1213.

2) В. о томе О. Д. § 67 III Б 4. Поменути принцип је прећутно исказан у законским одредбама, у којима је реч у оним службеним радњама. *Birkmeyer* 1223 га изводи и из § 49 нем. в. к. з., каквог нема у с. х. с. в. к. з., а *M. E. Mayer* 1 109 умесније из § 87 нем. в. к. з., каквог такође нема у с. х. с. в. к. з. В. и *Hecker* 104.

шком последицом. То су сва она кривична дела, код којих је прописана тежа казна за случај, када је њихова радња произвела извесну *тежу* последицу. Кривичних дела с тешком последицом у *ширем* смислу, а то су сва, која нису квалифицирана последицом, има и у в. к. з. Такво је кривично дело н. пр. оно из § 88 в. к. з. За њ' је прописан затвор, али ако је услед непредузимања нужних мера било „опасних последица за безбедност војске“, кривац се има казнити заточењем најмање десет година.

§ 22. Умишљај и нехат у в. к. з.

Књижевност. — О. Д. §§ 60—64.

И. В. к. з. не садржи никакву одредбу о појму умишљаја и нехата. Према томе је и за в. к. з. меродаван теоријски појам умишљаја и нехата заснован на, и ако непотпуној одредби §-а 54а в. к. з. (§ 2 в. к. з.).

1. Умишљај (*dolus*) је *свест* (или представа) о узрочној вези између радње и последице, краће свест о последици или потпуније свест о свим *стварним* околностима кривичног дела (*scil.* елементима првог елемента кривичног дела).

а) Код *војних* кривичних дела потребна је код извршиоца за умишљај и свест о његовом својству *војног* лица, пошто је ово својство такође стварна околност, т. ј. саставни део првог елемента у појму војног кривичног дела, а то излази и из § 54а в. к. з.

б) Као и у опште ни код војних кривичних дела није потребна за умишљај свест о *противправности*, а још мање свест о осталим двама елементима у појму војног кривичног дела, т. ј. о предвиђености у војном казном закону и о испуњавању услова инкриминације. Изузетно је свест о противправности потребна за умишљај као и уопште само код оних, ретких војних кривичних дела, код којих је противправност закон изрично унео у њихов појам, где је дакле противправност *специјалан* елеменат, т. ј. елеменат посебног бића (в. § 13 I). То је случај н. пр. с кривичним делом из § 104 в. к. з. („противно закону и пропису.“)

2. Нехат (*culpa*) је *недостатак свести* о узрочној вези

између радње и последице (о последици своје радње, о којој стварној околности), ако се је та свест могла имати.

II. 1. У в. к. з. је као и у к. з. само код неких кривичних дела *изрично* наглашено, да се кажњава за *умишљајно* извршење истих. То је учињено код кривичних дела из §§ 77, 95, 96, 104, 113, 114, 118, 123, 126, 131, 133, 138, 142 и 145. Изузимајући кривично дело из § 123, где је за умишљај употребљен израз „*навалично*“, код свих других наведених кривичних дела употребљен је *место* израза „умишљајно“ израз „*намерно*“. Као и у к. з. ни у в. к. з. израз „намерно“ не означава дакле овде намеру у кривично-правном значењу тог израза (в. 4), већ умишљај.

2. Код неких кривичних дела је у в. к. з. као и у к. з. *изрично* наглашено, да се кажњава за *нехатно* извршење истих. То је случај с кривичним делима из §§ 78, 96, 111 и 133 в. к. з. За означавање нехата су употребљени разни изрази као „са немарности“ (§ 78), „непажљиво“ (§ 111), „са непажње“ (§ 133), а у 196 употребљен је израз „из крајњег небрежења“ (в. о истоме 3).

3. У в. к. з. је међутим као и у к. з. највећи број оних кривичних дела, код којих се у закону не каже ништа, која је врста виности потребна за кажњивост. Таква су кривична дела н. пр. она из §§ 39 и 41. За сва ова кривична дела важи у погледу виности принцип, прећутно исказан у к. з. и постављен од науке, *да се казни само за умишљајно извршење истих*, пошто у в. к. з. није друкчије прописано (§ 2 в. к. з.), а у осталом тај је принцип прећутно исказан и у овом к. з.¹⁾ Другим речима и за војна кривична дела важи у погледу виности правило, да се за *нехатно* извршење извесног кривичног дела казни само онда, кад је то у закону изрично казано, а кад се о виности не каже ништа, онда је потребан *умишљај*.

У војној кривично-правној књижевности заступљено је међутим мишљење, да је код поменутих кривичних дела ствар *тумачења*, да се утврди према говорној употреби, основу, циљу и вези законске одредбе, да ли се казни само

¹⁾ В. О. Д. § 63 III, М. Е. Mayer I 95.

за умишљајно или и за нехатно извршење.¹⁾ Тако узима се, да се код самовољног удаљења из § 65 нем. в. к. з. (§ 58 с. х. с. в. к. з.) и код непослушности према заповести у службеним стварима из § 92 нем. в. к. з. (§ 41 с. х. с. в. к. з.) кажњава поред умишљајног и за нехатно извршење.²⁾

Ово мишљење чини зависним од тумачења код великог броја кривичних дела питање, да ли се казни само за умишљајно или и за нехатно извршење, а то је противно §-у 2 к. з. (§ 2 в. к. з.), јер може довести у сукоб с принципом *nullus delinquens sine lege*. Сем тога је, ако не код свих, код већих ових кривичних дела у противности са *gratis legis* кажњавање за нехатно извршење, н. пр. код самовољног удаљења или неиспуњења службене заповести. Најзад да је законодадац хтео, да се казни и за нехатно извршење овог или оног од поменутих кривичних дела, он би прописао мању казну за нехатно извршење, као што је то учинио код других кривичних дела.³⁾ Истина је, да је у § 96 изједначен умишљај („намерно“) с нехатом и шта више је прописана злочина казна, заточење. Али је ово изједначење један изузетак и оно је изрично наглашено, а сем тога ту није довољан обичан нехат, већ се захтева „крајње небрежење.“ Крајње небрежење (врста нехата из приватног деликтног права) се пак има схватити као непредвиђање предвидљиве последице услед одсуства и најмањег обзирања на могуће кривично-правне последице своје радње, т.ј. и најмање пажљивости, дакле као једна нарочита, тежа врста нехата.

4. Израз *намера* употребљен је у свом техничком

1) Тако Hecker 97, Birkmeyer 1213, Herz-Ernst § 92, 2, Koppmann-Weigel § 92, 17 са Reichsmilitärgericht-ом. Birkmeyer заснива своје гледиште на свом произвољном тумачењу израза „кривица“ и „на вини начин“ употребљеним у §§ 66, 141 и 147 нем. в. к. з. Они по њему обухватају и умишљај и нехат. За оба су облика виности прописане на тај начин исте казне у оним §§.

2) Тако Hecker 97. „Јасно је пак, продужује Hecker, да речи „ослободити себе самог“ (§ 79), „послушност изрично одрећи“ (§ 94), „предузети“ (§§ 96, 97, 106, 116), „преузети“ (§ 120), „тражити“ (§§ 102, 117, 85 ал. 2), „уговорити“ (§ 120), „скупити се“ (§ 106), „позивати“, „дражити“ (§§ 99, 100) већ по свом појму условљавају умишљај. Тако исто је јасно, да речи „кривицом“, „на вини начин“, „сопственом кривицом“ (§§ 66, 141, 147, 49 ал. 1) обухватају не само умишљај, већ и нехат.“

3) Уп. М. Е. Mayer 1 95.

смислу у в. к. з. само код неких кривичних дела. Само дакле изузетно за кривца није довољан умишљај, већ је потребна намера. То је случај у в. к. з. (за разлику од к. з.) само код оних кривичних дела, где се за кривца захтева једна специјална, нарочита намера. Тако се код кривичног дела из § 70 захтева намера онеспособљења за војну службу. Код кривичног дела из § 116 ал. 2 употребљен је место израза намера у горњем смислу израз „у циљу.“

Намера је мотивисање одлуке на радњу представом о последици, т.ј. намера постоји, кад је представа о последици била један од мотива одлуке, да се изврши радња. Тако код телесне самоповреде из § 70 постојаће кривац, кад се је извршила одлучио на самоповреду, да би се онеспособио за војну службу, т.ј. кад је његова одлука на самоповреду имала за један од мотива (или као искључиви мотив) онеспособљење за војну службу.

а) Код неких од ових кривичних дела намера заснива кажњивост, т.ј. код њих је кривац само намерни извршилац. То је случај с телесном самоповредом из § 70 в. к. з. Код других међутим намера само повећава кажњивост (н. пр. код кривичног дела из § 116 в. к. з.), т.ј. она чини од кривца нарочиту, тежу врсту кривца код тих кривичних дела.

б) Код војних кривичних дела, где се намера не захтева, она има да служи само као (општа) отежавна околност (§ 65 т. 1 к. з.). То је општи кривично-правни значај намере, док је претходни њен посебан значај.

5. Од војних кривичних дела, за која се кажњава и у случају нехатног извршења, нехатни су злочини дела из §§ 78 ал. 2, 96, 111 и 113 ал. 2. Остала нехатна војна кривична дела су преступи.

Г Л А В А II.

Војни кривац као извршилац, који испуњује
објективне личне услове кривичне
одговорности.§ 23. Појам објективних личних услова кривичне
одговорности.

Књижевност. — О. Д. § 69.

I. **Објективни лични услови кривичне одговорности** су околности личне, али објективне природе, од чијег постојања зависи, да ли ће вини извршилац бити кривац било у опште било код одређених кривичних дела.

II. Ови услови могу бити *општи*, т.ј. важити за све све кривце, или *посебни*, т.ј. важити само за поједине кривце.

1. *Општи* услови кривичне одговорности за војне кривце су они исти, који важе за кривце у опште. То су:

а) Одсуство *својства* једнога од оних лица, за која не важе казни закони из разлога државно-правних (н. пр. владалац) или међународно-правних (н. пр. стран владалац или стран војни одред). В. о овоме О. Д. § 70.

б) Одсуство (правно обвезне) *заповести претпостављеног*, т.ј. код војних криваца војног претпостављеног. О заповести в. § 24.

2. *Посебан* услов кривичне одговорности је н. пр. онај, који важи за крађе, преваре и утаје, а који је предвиђен у § 234 к. з., на име одсуство својства супруга или претка код извршиоца према притежаоцу и сопственику. Овај § важи и за војне крађивце и утајаче (в. § 2 II), у колико је на њих применљив (н. пр. § 79, 144 и 145). У § 99

ал. 2 в. к. з. предвиђено је одсуство изазивања потчињенога или млађега на отпор као посебан, али факултативан услов кривичне одговорности за кривца код непослушности, непокорности и кривичног дела из § 40 в. к. з.

§ 24. Заповест претпостављеног.

Књижевност. — Живановић О. Д. § 69 V и Увод. *Garraud* Traité du droit penal 1 598. *Battenberg* Das auf Befehl begangene Verbrechen (v. Lil. Heft 189) 1916. *Girginoff* Der bindende Befehl im Strafrecht (Diss.) 190. v. *Kröll* Bedeutung des Befehls nach Militärstrafrecht (Diss.) 1904. *Tiessen* Die strafrechtlichen Wirkungen des rechtswidrigen Befehls (Diss.) 1911.

I. *Заповест* претпостављеног у грађанској државној и војној служби је под извесним условима основ *искључења* кажњивости потчињеног за кривично дело, које је по заповести извршио. Али је спорно, да ли се заповест треба да сматра као основ *искључења* *противправности* или *виности*. Разлози, који се наводе против једног и другог схватања, говоре јасно у прилог нашег гледишта, т. ј. у прилог схватања, да у случају делања по заповести претпостављенога потчињени врши кривично дело, али да није кривац због одсуства трећег елемента кривца (§ 23 II 1 б).

1. Према неким заповест претпостављеног може бити само основ *искључења виности*.¹⁾ *Противправна* заповест претпостављеног, веле они, не може бити *обвезна* за потчињеног, те према томе не може искључити *противправност* његовог дела.²⁾ Али потчињени, који врше какво кривично дело по заповести претпостављеног, може држати, да је то дело допуштено, може дакле бити у *заблуди* у погледу *противправности* свога дела. На тај начин заповест претпостављеног може искључити само *виност* и то *никада непосредно*, већ *посредством заблуде, коју она производи*.³⁾ У прилог овога гледишта наводе умесно против схватања заповести као основа *искључења* *противправности*, да нападути по том схва-

1) Тако *Garraud* Précis (1921) 289, *Hecker* 89, *M. E. Mayer* 11 17, *Dietz* 221, *Birkmeyer* 1212, *Dangelmaier* 17, v. *Szöllosy* 36.

2) *M. E. Mayer* loc. cit. („Таква максима (т. ј. да су противправне заповести обвезне), вели *Mayer*, била би неопходна за дисциплину какве зличиначке банде, а срамота за скуп државних органа“).

3) В. *M. E. Mayer* 1 117.

тању не би имао право на нужну одбрану, нити би имао право на оштету, а и једна и друга консенквенца је неправична.

2. Према другом гледишту заповест претпостављеног се има сматрати као основ искључења *противправности* дела извршеног по заповести.¹⁾ Положај оног, који дела по заповести претпостављеног, сличан је положају онога, који чини нешто под притиском принуде, те би било неправедно узети за њега, да заповест не искључује противправност, већ виност, кад се зна, да би потчињени у овом другом случају био обвезан на накнаду штете. Сем тога прво мишљене, вели се умесно, претпоставља неосновану и од мало писаца заступљену теорију, да је за виност у погледу на последицу потребна и *свест о противправности* (противдужности) одн. могућност те свести.

II. Да би војска остваривала своје задатке, потребно је, да потчињени испуњују заповести претпостављених без права, да се упуштају у оцену сагласности њихове садржине с правом и да их према томе испуњују или не. Потребно је дакле, да су заповести претпостављених *правно обвезне* за потчињење, па ма биле по својој садржини противправне. Ово важи нарочито за време рата, када би се ишло поузданом неуспеху, ако би се потчињенима допустило критиковање заповести, које им претпостављени издају.²⁾ Зато се свуда заповест претпостављеног и оглашује за основ искључења кажњивости.³⁾ То је учињено и у с. х. с. в. к. з., у § 27 (в. и чл. 8 ал. 3 и чл. 11 ал. 3 у. о полож. у в.). Према њему за *кривично дело „извршењем заповести учињено“ одговоран је „само претпостављени, који је издао заповест.“*

1. Заповест треба дакле да је издана од **претпостављеног**. Појам *претпостављеног* одређен је у чл. 71 ал. 1 прав. сл. I део. „У војсци је претпостављени, вели се

1) Тако *Koppmann-Weigel* § 47, 1, *Rotermund* § 47, 5.

2) Уп. *Koppmann-Weigel* § 47, 1.

3) Тако н. пр. у § 47 нем. в. к. з. (по коме је редигован § 27 с. х. с. в. к. з.), чл. 69 руског в. к. з., § 47 данског в. к. з. § 24 норв. в. к. з., § 8 аустр. в. к. з. (где је прописано, да заповест не искључује „урачунавање злочина или преступа, ако закон не садржи изузетак“, а изузетак је предвиђен у прав. сл. I део т. 66; в. *Dangelmaier* 16).

ту, онај, без призрења на род оружја и струку, који има право и власт да заповеда према законима, органској подели војске, службеним правилима или нарочитим уредбама.“ *Претпостављени* је дакле онај, који има право, да другоме издаје заповести у погледу службе или иначе. Појам потчињенога одређен је у чл. 71 ал. 2 поменутих прав. сл., где се вели: „Сви у његовој команди, надлештву или заводу и подвлашћу имају обавезу и дужност, да га слушају, и према томе његови су потчињени“ (в. и чл. 8 у. о полож. у в.).

а) Није дакле одређено појединачно у чл. 71 прав. сл. I део, ко је коме у војсци претпостављени, већ се то има у сваком конкретном случају испитивати. Ово се испитивање има вршити према наведеноме члану с обзиром на законе, уредбе, службена правила (в. чл. 15 у. о полож. у в.) и поглавито органску поделу војске (в. за ово формацију војске, чл. 7 у. о полож. у в.). То је дакле једно правно питање.¹⁾

б) Однос претпостављености (другим речима право заповедања) може се заснивати или на *старешинству* или на *службеном положају* (другим речима на службеној функцији).²⁾ Први се однос претпостављености назива **општим** односом претпостављености, пошто се заснива на једном општем одношају у војсци, т. ј. важи за целу војску. Други се пак назива **посебним** или **непосредним** односом претпостављености, пошто он проистиче из посебних односа у војсци.

1° Заснивање односа претпостављености на **службеном положају** је заснивање истога на службеном преношењу једног *одређеног*, трајног или привременог овлашћења заповедања постављењем на *известан службени положај*.³⁾ На овако заснован однос претпостављености се односи чл. 70 ст. 1 прав. сл. I део (и чл. 7 у. о полож. у в.), где се вели, да у војсци „редовно“ заповедају „претпостављени“. На њ' се односи и чл. 74 ст. 1 ових прав. „Редовно је заповедање у војсци, вели се ту, по *надлежности*, т. ј. само претпостављени имају права

1) Уп. *Koppmann-Weigel* § 89, 3, *Herz-Ernst* § 47, 7.

2) Уп. *Koppmann-Weigel* § 47, 4, *M. E. Mayer* 2 10, *Herz-Ernst* § 47, 7.

3) Уп. *Koppmann-Weigel* § 89, 6, *Herz-Ernst* § 47, 7 11.

да заповедају својим *потчињенима* у границама закона, уредаба, прописа и наређења.“

(1) Било би могућно, да се у *рангу* или чак у *чину* нижем да право заповедања, т.ј. да му се да својство претпостављеног постављењем на старији положај (чл. 9 у. о полож. у в.).¹⁾ Али се наравно у интересу војне службе и дисциплине по правилу за претпостављеног треба да поставља само онај, који је *вишег* или *истог* *ранга*, нарочито *чина* са потчињеним.

(2) Пошто се *непосредни* однос претпостављености заснива на службеном положају, то се власт заповедања, која из њега истиче, простире како односно трајања тако и односно свог обима само у границама тог положаја.²⁾

(3) Искрпно набрајање *непосредних* одношаја претпостављености је једва могуће због разноврсности ових одношаја.³⁾

(4) Један нарочит *непосредни* однос претпостављености предвиђен је у т. 89 прав. сл. I део. „Официри и војници, док су у затвору ради претходне мере или под судским ислеђењем са разрешењем од дужности, *потчињени* су, вели се ту, ономе, који их је ставио под ислеђење, и примају заповести од онога, под чијим су надзором. Прописано одавање почести и уважење остају и тада.“

2° Заснивање односа претпостављености на **старешинству** је заснивање истог на *законском* овлашћењу или обвези *старијих*, да издају заповести млађима. *Опште* претпостављени су дакле *сви* старији у војсци и морнарици, у колико могу или су дужни издавати заповести млађима. Такве њихове заповести се појављују према томе као заповести *претпостављеног*, те спадају под § 27 в. к. з. Старешинство се пак одређује по *чину* и *рангу*.

(1) На овај однос претпостављености се односи т. 74 ст. 2 прав. сл. I део. „Но млађи, вели се ту, дужни су, да извршују и заповести старијих, где се то уредбама и прописима наређује, и ако им ови нису претпостављени.“

(2) *Старешински* чиновници су одређени у чл. 58 з. о устр. в. за војску у опште, у чл. 59 за поједине струке

1) Уп. М. Е. Mayer 2 10, Koppmann-Weigel § 47, 5, Herz-Ernst § 47, 7, II.

2) Уп. М. Е. Mayer 2 11, Koppmann-Weigel § 89, 6, Herz-Ernst § 47, 7, II.

3) Уп. М. Е. Mayer 2 11, Koppmann-Weigel § 89, 3, Herz-Ernst § 47, 6.

у војсци, у чл. 154 за морнарицу у опште и њене поједине струке.

(3) *Ранг* је саставни део чина, а стиче се стварним служењем у активної служби. Он одређује старешински однос официра и подофицира истог чина у војсци одн. морнарици (чл. 60 и 156 з. о устр. в.).

(4) Однос старешинства између „указних лица“ (scil. овде официра) *војске* и *морнарице* одређује се по чину и рангу, а при *једнаком* чину и рангу на мору је старије лице морнарице, на копну лице војске (чл. 156 з. о устр. в.). То исто мора важити и за подофицире.

(5) Старешинство међу особљем *грађанског* реда на служби у војсци и морнарици одређује се „по категоријама, у којима они служе, а у истој категорији по величини плате; код истих плата по старешинству унапређења, а код истог дана унапређења по годинама старости“ (чл. 222 з. о устр. в., где се услед непажње помињу само „чиновници и званичници“).

(6) Указна лица грађанског реда на служби у војсци и морнарици („чиновници“), који имају исту плату као официри, млађи су по рангу од ових (чл. 222 ал. 2 з. о устр. в.). Ово мора важити и за војне свештенике, и ако њихове класе „одговарају“ официрским чиновима, пошто и они у ствари у спадају у особље грађанског реда на служби у војсци.

(7) Старешинство између *сталних* војних свештеника одређује се по класама. Класа има нижих и виших, по три од обеју. Прве одговарају нижим официрским чиновима, почевши од поручничког, а друге вишим официрским чиновима до пуковничког закључно (чл. 36 з. о устр. в.). Класе хонорарних војних свештеника имају се очигледно одређивати као и класе осталих хонорарних војних службеника писменим уговором (чл. 218 е з. о устр. в.).

(8) Подофицирски чиновници у *резерви* су исти као у сталном кадру по чл. 58 з. о устр. в. (чл. 129). Ранг резервних подофицира се одређује на исти начин као и ранг подофицира сталног кадра, но резервни подофицир је млађи по рангу од подофицира активне службе истог чина (чл. 138 з. о устр. в.).

(9) Чиновници *резервних* официра су исти као и чиновници активних официра, али се завршују с пуковничким чином

(чл. 137 з. о устр. в.). Ранг резервних официра се одређује на исти начин као и ранг активних официра, али је резервни официр млађи у рангу од активног официра истог чина (чл. 138 з. о устр. в.). За резервне официре се воде у Министарству Војске и Морнарице засебне ранглисте као и за активне официре (чл. 138 з. о устр. в.).

(10) Ранг *резервних* војних свештеника одређен је у чл. 36 ал. 6 з. о устр. в. О њиховом односу у погледу ранга према активним војним свештеницима мора важити чл. 138 з. о устр. в. (в. (9)).

(11) У чл. 87 прав. сл. I део предвиђена су два случаја, кад *старији* могу узети право заповедања из *сопствене иницијативе*, т. ј. по свом нахођењу, без законске обвезе на то узимање. То су два случаја т. зв. **аутономног** (на старешинству заснованог) примања функција претпостављености.¹⁾ Старији, који употреби ово право, не постаје наравно тиме непосредно претпостављени.²⁾ Старији може бити како официр тако и подофицир.

Она два случаја из чл. 87 прав. сл. I део, у којима „сем претпостављених“, како се ту вели, могу заповедати и „други старији“, су: (1°) „Кад млађи у присуству старијега нарушава општи ред војничке службе и дисциплине или општи ред и спокојство на јавном месту или се непристојно понаша (чл. 31 и 32 ур. о в. дисц. од 1923)“;³⁾ (2°) кад на своју одговорност налази „за нужно, да је ради одржања реда и опште безбедности потребно, да стави под своју команду одељења војске, састављена из разних команда, које не стоје у органској вези једна с другом.“ За овај други случај се додаје, да је млађи дужан, „да заповест изврши, а старији да извести претпостављене оних одељења, које је прикупио и ставио под своју команду, а после и да оправда тај свој поступак пред вишом влашћу“ (в. о овом случају, предвиђеном и у чл. 62 у. о полож. у в., § 14 III 4а 1°).

Први случај предвиђен је и ближе је одређен у чл. 45 в. д. у. Према овоме члану *старији*, у чијем се при-

1) Уп. М. Е. Mayer 2 12, Koppmann-Weigel § 89, 5.

2) Уп. Koppmann-Weigel § 89, 5.

3) У в. д. у. то је исказано у другој форми у чл. 45 („Ако млађи у присуству старијега наруши ред и дисциплину у служби, или ред и мир на јавном месту, или се непристојно понаша...“).

суству оне радње врше, има „права“, да пре свега *опомене* млађега на ред. Ово *претходно* опомињање је нужно, те према томе старији не може пре тога узети својство претпостављеног.¹⁾ Пошто се пак ова опомена појављује као *заповест* за млађега, то старији *самом* том опоменом узима на себе својство *претпостављеног*. Према чл. 45 в. д. у. као и према чл. 87 прав. сл. I део („могу заповедати и други старији“) ово примање функције претпостављеног појављује се као *аутономно*, пошто претпостављени *није дужан* (као према чл. 31 в. д. у. од 1914), да опомене на ред.

Кад је старији узео својство претпостављеног по чл. 45 в. д. у., он може млађему наравно по опомени издавати и друге целисходне заповести, а према истоме чл. в. д. у. може га, „према тежини изгреда и његовом даљем понашању“, ако је потребно, „у име претходне мере, привремено“ притворити. У случају овог притварања дужан је старији, „да о томе и о кривици млађега писмено извести његовог претпостављеног односно команданта места, који одмах узима ствар у поступак.“

Одлука о привременом притварању се дакле као и опомена на ред и друге целисходне заповести појављују као *заповест* претпостављеног за млађега, пошто је овај дужан да им следује. За противљење извршењу ове одлуке као и за неследовање опомени на ред (и другим целисходним заповестима наравно) млађи се има казнити као за „повреду старешинства неуважавањем старијега“ (чл. 45 ал. 4 в. д. у.), т. ј. за кривично дело из § 38 в. к. з.

(12) У чл. 99 у. о полож. у в. предвиђен је један случај правно *обвезног* примања функције претпостављеног. „Најстарији подофицир или каплар“ дужан је на име примити команду над извесном јединицом, ако се деси, да та јединица остане без официра. Ту дужност има и сваки официр.

в) Онај, који има право изрицања *дисциплинских* казни (в. д. у.), назива се *дисциплински* претпостављени.²⁾ Има се пак сматрати као дисциплински претпостављени у *ужем* смислу онај, који је претпостављени извесном

1) Уп. М. Е. Mayer 2 12.

2) Уп. Koppmann-Weigel § 89, 3, Herz-Ernst § 47, 7.

кругу војних лица само у дисциплинском погледу (н. пр. председник војне комисије по чл. 75 ал. 2 у. о полож. у в.).

2. У § 27 в. к. з. не захтева се као у § 41 в. к. з., да је заповест претпостављеног заповест у службеној ствари или, како се вели у § 41, заповест, „која се тиче службене дужности“.¹) У њему се захтева само „заповест“ претпостављеног. Довољна је према томе за примену § 27 в. к. з. свака заповест, коју је потчињени добио од претпостављеног, ако је она за њ' правно обавезна (в. 4 о томе), без обзира на то, да ли она стоји у каквој непосредној или посредној вези са службом или се тиче само какве приватне ствари. Другим речима довољна је свака **службена заповест**.²)

И ако се службена заповест мора односити на какво одређено чињење или нечињење, без значаја је, да ли се односи на један одређени (конкретни) случај или је само општа.³) Тако би била довољна заповест дата од стране командира стражару у противности с § 26 т. 2 в. к. з., да пуца на сваког, који се приближи стражарском месту, без претходних позива с опоменом, да ће употребити оружје, ако не стане.

3. По заповести претпостављеног треба дакле да је **потчињени извршио „какво кривично дело“**.

а) Без значаја је према томе, да ли је кривично дело војно или обично кривично дело, као и да ли је обично кривично дело из к. з. или из ког другог закона.⁴)

¹) То превиђа *Дабих* § 27, 1 захтевајући и овде заповест, „која се тиче службене дужности“.

²) У § 47 нем. в. к. з. (као и у руском, норвешком и данском в. к. з. и у аустр. прав. сл.) захтева се међутим заповест „у службеној ствари“. Спорно је, да ли израз „службена заповест“ (*Dienstbefehl*), који је често употребљен у нем. в. к. з., значи исто што (тако *Rotermund* § 47, 6) и заповест „у службеној ствари“ (*Befehl in Dieustsachen*) или обухвата све заповести претпостављеног издате у службеној форми без обзира на њихову садржину, тако да се заповест у службеној ствари појављује као једна врста службене заповести (тако *Herz-Ernst* § 47, 2, *Dietz* 221, *Schlayer* § 47, 173). О овом спорном питању ће бити говора поводом § 41 в. к. з. у П. Д. В. К. П.

³) Уп. *Koppmann-Weigel* § 47, 3, *Herz-Ernst* § 47, 2.

⁴) Тако и по § 47 нем. в. к. з. („неки казнени закон повреди“). Уп. *Koppmann-Weigel* § 47, 6, *Herz-Ernst* § 47, 3, *Rotermund* § 47, 8.

б) Без значаја је такође, да ли је кривично дело у питању **злочин, преступ** или **иступ**.¹)

в) Без значаја је и то, да ли су потчињени и претпостављени делали умишљајно или нехатно у погледу кривичног дела од потчињеног по заповести извршеног, ако се казни и за нехатно извршење.²) Претпостављени ће бити дакле кривац и онда, кад је тачним извршењем његове заповести потчињени извршио какво кривично дело, у погледу кога је он само нехатни кривац (н. пр. нехатни убица). Потчињени пак неће одговарати наравно ни у случају умишљајног извршења, пошто је заповест за њега обавезна безусловно.³)

г) Ако је потчињени извршио какво кривично дело само по договору с претпостављеним, тада не постоји наравно делање по заповести, те се не може применити § 27 в. к. з.⁴)

д) Ако је заповест било управљена на то, да потчињени истави неко своје добро за објекат кривичном делу, које неко други има извршити, онда се не може наравно применити § 27 в. к. з., пошто се њему у том случају не наређује **извршење** (или саучешће) кривичног дела.⁵)

4. Заповест претпостављеног, по којој је потчињени извршио какво кривично дело, треба наравно да је **правно обавезно за потчињеног**, да би га могла учинити кривично неодговорним. Да би пак једна заповест била таква, потребно је, да она испуњује **формалне** услове за своју правну важност.

а) **Формални** услови за правну важност заповести претпостављеног двојаки су:

1° Потребно је пре свега, да је претпостављени у опште (in abstracto) **стварно и месно надлежан** за издавање онаке заповести, какву је издао потчињеном, и то потчињеноме у питању. Конкретна надлежност није

¹) Тако је и према § 47 нем. в. к. з. Уп. *Koppmann-Weigel* § 47, 6, *Herz-Ernst* § 47, 3.

²) Тако *Koppmann-Weigel* § 47, 7, *Herz-Ernst* § 47, 4, *Rotermund* § 47, 8.

³) Ово превиђа *Дабих* § 27, 3, узимајући, да ће потчињени одговарати, ако је знао, да тиме врши кривично дело.

⁴) *Herz-Ernst* § 47, 2.

⁵) Уп. *Rotermund* § 47, 12.

дакле потребна. Довољно је другим речима, да он у опште има права на издавање такве заповести дотичном потчињеном, и ако *in concreto* то право нема услед непостојања ове или оне законске претпоставке за исто. Тако би за примену § 27 в. к. з. била довољна заповест команданта пука, да се стави у истражни притвор *без решења* о притвору извесан потчињени, јер он у опште има право на издавање овакве заповести (§ 66 в. к. с. п.), и ако то право у конкретном случају нема због одсуства решења (§§ 143 и 145 в. к. с. п.).

2° Потребно је затим, да је заповест издата у *форми*, која се за издавање исте захтева, да њено издавање дакле испуњује све службене формалности.

(1) Што се тиче саме *изјаве* заповести, у том погледу нису прописане никакве нарочите формалности у прав. сл. I део ни за заповести у службеној ствари (в. 2). Довољан је према томе сваки несумњив захтев управљен на потчињеног, да нешто учини или не учини (в. и чл. 12 у. о пол. у в.).¹⁾ Тако се н. пр. не мора употребити израз „заповедам“, нити изјава мора бити писмена. У рат. сл. прописане су међутим извесне нарочите формалности за изјаву заповести дневних и нарочито операцијских (т. 69 и сл., 79, 81), т. ј. заповести у службеној ствари (в. 2). Тако виши команданти, почев са дивизијским, имају издавати оваке заповести увек писмено (т. 81).

(2) У формалности издавања заповести спада и *пут*, којим се оне имају издавати, у колико су у питању заповести у службеној ствари (в. 2). Према т. 75 и 76 прав. сл. I део (в. и т. 54 рат. сл.) заповести се имају издавати „по надлежности“, т. ј. „поступно преко свију виших власти до оне, која треба представке да добије или у опште да их реши.“ То је т. зв. *заповедање* или *представљање надлежним путем* (т. 76). Само се у хитним случајевима може одступити од „надлежног пута“ и тада се заповест и мимо овог пута добивена мора извршити (т. 77 прав. сл. I део, т. 54 рат. сл., где се вели „у хитним и важним приликама“). Али у таквом случају дужни су известити све поступне надлежне власти, преко којих

¹⁾ Уп. *Korpmann-Weigel* § 47, 4 и § 92, 11.

је заповест имала проћи, т. ј. обиђеног старешину, како претпостављени тако и потчињени (*ibid*).

б) Да би заповест била правно обавезна, није дакле потребно, да и по својој садржини, *материјално* одговара правном поретку. Све што је допуштено потчињеном, то је да чини претпостављеном, кад то прилике допуштају, „представке“ ради преиначења заповести (т. зв. право *ремонтрације*, које се даје само у т. 78 прав. сл. I део, а не и у рат. сл. у погледу дневних и операцијских заповести). Али се потчињеном не даје ово право по самом томе, што би по његовом нахођењу заповест била материјално противправна, већ само онда, „кад по назорима потчињеног то неодољиво захтевају интереси службе или кад су наступиле такве препреке и немогућности, за које претпостављени није знао при издавању заповести“. Претпостављени је дужан, да одговори потчињеном, да ли остаје при својој заповести или је, и у колико мења (т. 79).

Само *изузетно* није правно обавезна *материјално* противправна заповест претпостављеног, те ће потчињени само тада бити кривично одговоран за дело, које је по заповести извршио. То је случај онда, „ако је заповест била управљена на извршење **очигледно злочиног дела**“ (§ 27 ал. 2 в. к. з.). Објективни лични услов кривичне одговорности је према томе у ствари, не одсуство заповести претпостављеног у *опште*, већ одсуство заповести претпостављеног, која *није управљена на извршење очигледног злочина*. Узима се, да је овај изузетак противан основном принципу војне дисциплине, безусловној послушности.¹⁾

1° Дело треба дакле да је *злочин*, т. ј. није довољно, да је оно преступ, а још мање иступ.²⁾

2° Дело треба да је *очигледан злочин*. То су она кривична дела, за која нормалан војник може уочити, да су злочини.³⁾ Да ли је пак ово случај или не, фактичко је питање. Испитивање се има вршити с обзиром на природу кривичног дела и околности, под којима је заповест

¹⁾ В. *Korpmann-Weigel* § 47, 11.

²⁾ Према § 47 т. 2 нем. в. к. з. дело може бити и *преступ*. В. *Korpmann-Weigel* § 47, 20.

³⁾ Уп. *Дабих* § 27, 3.

издата и извршена, као и с обзиром на индивидуално психичко стање потчињеног у опште и у време дела.

(1) Без значаја је међутим, да ли је кривично дело злочин из в. к. з. или из к. з. или ког другог закона.¹⁾

(2) Није потребно, да је претпостављени свестан, да је његова заповест управљена на извршење *очигледног* злочина, а још мање да је издавањем заповести имао за циљ извршење злочина.²⁾

(3) Не захтева се дакле, да је потчињеном *познато*, да је заповест управљена на извршење очигледног злочина.³⁾ Он може према томе бити у погледу тог злочина како умишљајни тако и нехатни извршилац, те ће и у овом другом случају кривично одговарати, ако се казни за нехат код дотичног злочина.⁴⁾ То исто важи и за случај кад је заповест необвезна већ по својој форми, независно дакле од своје садржине.⁵⁾

(4) Према т. 80 прав. сл. I део заповест није правно обвезна „само онда, ако се ради на издајству или ако се извршењем добивене заповести гази заклетва верности дата владаоцу и Отаџбини.“ Ова одредба је у двојакој противности с § 27 в. к. з.⁶⁾ Пре свега у њој се наводе само неки злочини, и то, изузимајући издају, у неодређеној форми. Сем тога не захтева се, да је у питању *очигледан* злочин. Има се наравно узети, да важи и у погледу злочина у њој поменутих § 27 в. к. з.

в) Заповест претпостављеног је обавезна за потчињеног и према томе се § 27 в. к. з. има применити и онда, кад је претпостављени у време издавања заповести био пијан, јер се потчињеном начелно не може допустити, да испитује душевно стање претпостављеног, а да се не повреди принцип субординације.⁷⁾ Но ако би претпостав-

1) Тако је и према § 47 нем. к. з. Уп. *Herz-Ernst* § 47,

2) Тако је и према § 47 нем. к. з. (захтева се, да се је заповест тицала радње „која је циљала на извршење ког грађанског или војног злочина или преступа“).

3) Према § 47 нем. в. к. з. ово је потребно. Уп. *Koppmann-Weigel* 147, 13, *Battenberg* 101.

4) Неосновано према гоме *Дабих* § 27, 3, према коме се тада виност потчињеног претпоставља апсолутно, тако да ће увек одговарати кривично.

5) Уп. *Battenberg* 101.

6) То превиђа *Дабих* § 41, 5 узимајући, да т. 80 прав. сл. I део важи поред § 27 в. к. з.

7) Тако *Koppmann-Weigel* § 47, 15.

љени био очигледно потпуно пијан или иначе неподобан за урачунљивост, има се узети противно.¹⁾

III. За кривично дело, које је по заповести претпостављеног извршено, а није очигледан *злочин*, одговара кривично дакле само *претпостављени*. Он се појављује наравно као *подстрекач*, а потчињени као *извршилац*.²⁾ Но ако је он извршио кривично дело заједно с потчињеним, онда је он и *подстрекач* и *саизвршилац*, а биће кривично одговоран само као саизвршилац, пошто је подстрекавање субсидијерно извршиоштву (О. Д. § 49 VII 2).³⁾ Ако је пак он само помогао потчињеном, он је и подстрекач и помагач у идеалном стицају.⁴⁾

IV. У случају *прекорачења* (ексцеса) заповести претпостављеног и у опште у случају *неслагања* дела потчињеног са заповешћу претпостављеног треба разликовати два случаја:

1. Кад је потчињени *тек* прекорачењем извршио какво кривично дело, т.ј. кад је сама заповест материјално законита, па је у следовању истој извршио какво кривично дело. За ово кривично дело може бити кажњен само потчињени.

2. Кад је заповест *по себи* већ била управљена на извршење каквог *кривичног дела*, али је потчињени извршио неко *друго* кривично дело или је учинио *више* (т. зв. *excessus mandati* код саучешћа) или *мање*.

1) Тако *Koppmann-Weigel* § 47, 15, *v. Bar* Gesetz und Schuld 3 120.

2) Тако *Rubo* Militärstrafgesetzbuch (1872) 76, *Weiffenbach* 42 (претпостављени је увек подстрекач. Ово је са гледишта нем. в.к.з. очигледно већ и по томе, што се § 47 налази у одсеку „Саучешће“. Али су немачки писци, као заступници традиционалног дводеобног система, принуђени, да се и овде, као и у свим случајевима, кад извршилац не може бити кажњен, противрече. Отуда они сви, изузимајући поменуте старије писце, узимају на основу апсурдне теорије о прекидању узрочне везе, да ће претпостављени одговарати као *извршилац*, као т. зв. посредни (в. О. Д. § 58 II) извршилац, ако се не казни и потчињени, т.ј., по § 47 т. 2 нем. в.к.з., ако потчињеном није било познато, да је заповест била управљена на извршење злочина или преступа, а као потстрекач само, ако се и потчињени има казнити. Тако *Birkmeyer* 1214, *Koppmann-Weigel* § 47, 9 (јер, вели, изван њега нема никаквог извршиоца), *Herz-Ernst* § 47, 8, *Dietz* 221, *Hecker* 93, *M. E. Mayer* 1 119, *Rotermund* § 47, 5 в. Неки узимају чак, да се претпостављени увек има казнити као извршилац. Тако *Keller* 90, *Hecker* Kommentar 83.

3) Уп. *Koppmann-Weigel* § 47, 18.

4) В. О. Д. § 49 VII 2 пр. 3.

Основи Војног Кривичног Права

а) Претпостављени може тада одговарати само за кривично дело, на које се је односила његова заповест. Према томе у првом случају неће одговарати, у колико његов умишљај није неодређен; у другом неће одговарати само за вишак, у колико не постоји случај кривичног дела с тешком последицом (када одговара за све); у трећем ће одговарати за оно, што је у ствари учињено.¹⁾

б) Потчињени ће пак у првом случају одговарати за учињено, била заповест управљена на извршење очигледног злочина или не. У другом случају ће одговарати за све, што је учинио, ако је заповест била управљена на извршење очигледног злочина (н. пр. за разбојништво извршено по заповести за опасну крађу). Иначе ће одговарати само за оно, што је учинио у прекорачењу заповести. У трећем случају ће одговарати за учињено само онда, ако је од њега извршено дело злочин, а заповест је била управљена на извршење очигледног злочина.²⁾

1) В. О. Д. § 75 III.

2) Уп. *Koppmann-Weigel* § 47, 12, *Herz-Ernst* § 47, 10 (превиђају различности). — У § 47 нем. в. к. з. сматра се као изузетак од кривичне неодговорности потчињеног и случај прекорачења. У ствари ово није изузетак, јер потчињени не дела по заповести претпостављеног, у колико је прекорачује. Уп. у том смислу и *Koppmann-Weigel* § 47, 11.

Г Л А В А III.

Војни кривац код **покушаног** војног кривичног дела.

§ 25 Пукушајни војни кривац.

Књижевност. — О. Д. §§ 71—73.

1. **Покушај кривичног дела** (*покушано кривично дело*) је *непроузроковање последице радњом извршења започетом или довршеном*. Другим речима покушај постоји, кад је извршилац отпочео радњу извршења (уперио револвер на некога н. пр.), али је није довршио (није окинуо револвер), или кад је довршио радњу извршења (опалио је из револвера), али није проузроковао последицу (није погодио).

1. За постајање покушаног кривичног дела потребно је дакле двоје: 1° да је радња извршења бар започета, 2° да последица није произведена. Ако је радња извршења само започета, постоји т. зв. *несвршен* покушај, а ако је довршена, постоји *свршен* покушај.

2. *Покушано кривично дело* је један нарочити облик (форма) кривичног дела напоредо са *свршеним* кривичним делом.

3. Општи део в. к. з. не садржи никакву одредбу о покушају, те сходно § 2 в. к. з. важе за војна кривична дела одредбе гл. II к. з. о покушају.

II. За *покушано кривично дело* важе следеће одредбе к. з.:

1. § 41 к. з., у коме је одређен *појам* покушаја (в. I).

2. § 42, према коме се увек казни за покушај (умишљајних, в. III 1) *злочина*, а за покушај преступа само онда, кад је то у закону изрично казано (изузимајући покушај

преступа извршених путем штампе, за који се увек казни). У в. к. з. није међутим ни код једног преступа прописано, да ће се кривац казнити и за покушај. Ово је у погледу извесних, тежих неоправдано, н. пр. код наговарања војника на бегство (§ 69 в. к. з.).¹⁾ За покушај војних преступа може се на тај начин извршилац казнити само дисциплински.

У погледу преступа из в. к. з., којима одговарају извесни преступи из к. з. или из других закона, има се узети (§ 2 II 2), да се и за покушај истих казни, ако се казни за покушај ових других. Таквих случајева нема у с. х. с. в. к. з. Тако се истина казни за покушај преступне крађе из § 221, али то не може да важи за преступне крађе из §§ 144 и 145 al. 1 в. к. з., пошто оне с обзиром на вредност украдене ствари, која се ту захтева, одговарају иступној крађи из § 391 к. з. Тако се исто за покушај утаје из §§ 113 и 145 al. 1 в. к. з. не може казнити, пошто се за покушај преступне утаје из § 229 к. з. не казни.²⁾

3. § 43, у коме је прописано, да се за *припремне* радње не кажњава, осим кад законодавац прописује казну и за саме припремне радње. То су оне радње, којима се само омогућава радња извршења, које према томе нису елеменат кривичног дела. Изузетно су у осталом инкриминисане припремне радње и у в. к. з. Оне се појављују тада као самостална кривична дела. Тако се према § 53 в. к. з. казни за договор више њих, да откажу послушност или покорност или да се побуне, дакле за једну припремну радњу кривичних дела непослушности (§ 41 в. к. з.), непокорности (§ 45 в. к. з.) и побуне (§ 50 в. к. з.).

4. § 44, у коме је прописано, како се има казнити кривац за покушај кривичног дела. Према овоме §-у к. з. покушај је (факултативна) *ублажавна* околност.

¹⁾ Уп. Г. Павловић (књиж. за § 5) 424. — Према нем. в. к. з. казни се за покушај извесних преступа, на име за покушај бегства (§ 70), навођења на бегство (§ 78), самоповреде (§ 81) и прикривања жалбе (§ 117).

²⁾ Сходно ономе принципу узима се, да одредбе §§ 242, 246 и 303 нем. к. з. о кажњавању за покушај важе за крађе и утаје из § 138 нем. в. к. з. и за упропашћавање службених предмета из § 137 нем. в. к. з. В. *Birkmeyer* 1214, *Dietz* 219, *Koppmann-Weigel* § 152, 3.

Од одредбе § 44 к. з. није учињен никакав изузетак у в. к. з.¹⁾

III. *Покушајни кривац*. У погледу кривца важе следеће одредбе к. з.:

1. Прећутно исказани принцип, да је за кривца у погледу виности потребан *умишљај*. За покушај нехатних војних *злочина* (н. пр. § 96 в. к. з.) не може се према томе казнити.

2. Одредба § 41 к. з., да се извршилац покушаног кривичног дела неће казнити, ако је *драговољно одустао* од покушаја. Одсуство драговољног одустања је дакле *општи објективни лични услов кривичне одговорности* у појму покушајног кривца.

IV. У к. з. су предвиђени неки случајеви, где је покушај извесног кривичног дела *изједначен* са свршеним кривичним делом у погледу казне или је инкриминисан као *самостално* кривично дело. Таквих случајева има и у в. к. з. Тако је покушај кривичног дела из § 40 al. 1 в. к. з. изједначен у погледу казне са свршеним, а покушај кривичног дела из § 71 в. к. з. је у al. 2 инкриминисан као самостално кривично дело.

¹⁾ У нем. в. к. з. су учињена два изузетка, у § 17 al. 2 в. к. з. од § 44 al. 4 к. з., у § 46 в. к. з. од § 45 к. з. В. *Birkmeyer* 1214.

Г Л А В А IV.

Војни кривац код саучешћа.

§ 26. Војни кривац саучесник.

Књижевност. — О. Д. §§ 74—77. *Koppmann* Die Teilnahme von Zivilisten an militärischen Delikten 1903. *Sonanini* Die Teilnahme von Zivilisten an militärischen Verbrechen und Vergehen 1897. *Schönfeld* Die Teilnahme von Zivil- und Militärpersonen an gemeinen und militärischen Delikten 1911. *Nagler* Die Teilnahme am Sonderverbrechen 1903.

I. В. к. з. не садржи опште одредбе о саучешћу, те према томе важе за саучешће у војним кривичним делима одредбе гл. III к. з. о саучешћу (§ 2 в. к. з.). Оне допуњују одредбе гл. II в. к. з. („О саучесницима“).

II. За кривца саучесника посматраног као *виног извршиоца* саучешћа, т.ј. са гледишта његовог првог и другог елемента важе следеће одредбе к. з. о саучешћу:

1. Пошто поред радње извршења има још две врсте људске радње, а то су *подстрекавање* и *помагање*, о којима је реч у § 46 к. з., и *саучесник* се има разликовати у две врсте, у *подстрекача* и *помагача*.

2. За кривца саучесника је према к. з. потребан у погледу виности *умишљај*, јер је његов принцип, да се за нехатно извршење казни само онда, кад је то изрично казано. Према томе је *умишљај* потребан и за кривца саучесника у *војним кривичним делима*.

III. 1. За кривца саучесника у војном кривичном делу посматраног са гледишта *успуњавања објективних личних услова кривичне одговорности*, т.ј. са гледишта његовог *трећег* елемента, потребан је онај исти *општи* услов кривичне одговорности, који је према § 46 к. з. потребан за кривца саучесника у опште: да *туђе* дело, за које он од-

говара, *постоји и да је кривично* дело. И саучесници у војним кривичним делима су дакле кривци само онда, ако постоји војно *кривично* дело на страни *извршиоца*. Ко дакле подстрекне н. пр. официра, да напусти своје место на бојишту, биће кривац из § 62 в. к. з. само онда, ако је официр заиста напустио или покушао напустити своје место.

Подстрекавање и помагање у војним кривичним делима су на тај начин као и у обичним *акцесорни* извршењу кривичног дела, т.ј. акцесорне (подређене) су природе. Но није ни овде потребно за појам кривца саучесника, да је *извршилац* кривичног дела *кривац*. Тако ко наведе официра на удаљење од службе преко двадесет и четири часа, кривац је и онда (§ 62 в. к. з.), кад извршилац, т.ј. официр није био свестан, да се је удалио од службе.

2. За саучеснике у војним кривичним делима важи и § 48 к. з., према коме је *одсуство драговољног одустанка* од саучешћа објективни лични услов кривичне одговорности, према томе саставни део трећег елемента кривца саучесника.

IV. 1. Саучесник у војним кривичним делима, био он подстрекач или помагач, има се као и саучесник у обичним казнити исто, као да је извршилац (§ 47 к. з.), пошто у в. к. з. није друкчије прописано (§ 2 в. к. з.). Отуда је излишна одредба § 72 ал. 3 в. к. з., да се казна ту прописана има применити и на саучеснике.¹⁾

2. За помагање важи и овде § 47 ал. 2 о блажијем кажњавању за злочине, за које је прописана смртна казна, ако помагање није било такво, да се без њега злочин не би извршио.

V. *Грађанска* лица могу бити *саучесници* у војним кривичним делима, према томе кривци. То важи како у погледу неправих (мешовитих) тако и у погледу *правих* (чистих) војних кривичних дела (н. пр. из §§ 74 и 97 в. к. з.).²⁾

1) Ова је одредба узета из § 83 ал. 2 нем. в. к. з., где је предвиђено исто кривично дело. Али су редактори превидели, да је таква одредба унета у § 83 нем. в. к. з. зато, што се иначе начелно према нем. к. з. (§ 49 ал. 2) и в. к. з. (§ 2) за помагање казни блажије.

2) Тако v. *Liszt* § 53 II, *Frank* 3. Abschn. IV 1 (неодлучно), *Meyer-Allfeld* § 37 V, *Herz-Ernst* § 47, 1, *Hecker* 88, *Olshausen* 3. Abschn. 10, *Binding* Grundriss 126, *Rotermund* § 47, 2, v. *Bar* Gesetz und Schuld 2 669, *Köhler* 486, *Nagler* 116, *Schönfeld* 56, RMGer. E. 15 382, 15 396, 16 433, 25 234, 27 158, 38 417.

1. Ово се оспорава од неких у погледу *правих* војних кривичних дела.

Цивилна лица не потпадају, вели *М. Е. Mayer*, у погледу *правих* војних кривичних дела под в. к. з. Пошто на име не постоји *обичан* основан деликат, на који би се могло свести ово или оно право војно кривично дело, кажњивост цивилних лица саучесника би се могла засновати само на в. к. з. В. к. з. је међутим самостално и изрично одредио своје важење у погледу лица и није га распростро на цивилна лица.¹⁾ Тиме је он знатно модифицирао општу правну норму: „Ко учествује у туђем кривичном делу, казни се“, тако да „ко“ према њему не значи „сваки“ као према општем кривичном праву (сем неких изузетака), већ означава само лице, које спада у неку категорију војних лица.²⁾ У овом се погледу разликују према томе права *војна* кривична дела од *осталих* *правих* *особених* (н. пр. чиновничких) кривичних дела.³⁾

Наведени разлог очигледно превиђа стварно стање ствари у погледу личног важења в. к. з. Ово важење в. к. з. је заиста ограничено у § 4 в. к. з., али само у толико, што искључиво *војна* лица могу бити *извршиоци* војних кривичних дела. Цивилна лица могу међутим

¹⁾ Тако и *Dietz* 220.

²⁾ 1 103, Vergl. D. B. T. 1 392, Allgemeiner Teil des Strafrechts 413. Тако и *Koppmann-Weigel* 159, *Romen-Rissomn* § 47, 9, *Koppmann-Weigel*, *Sonanini*. Тако и *Kohler* Studien aus dem Strafrecht 1 134. Но према њему саучешће је немогуће не само код *правих* *војних* кривичних дела као према *М. Е. Mayer-у*, већ ни код *осталих посебних* кривичних дела, где је лично својство или однос околност, која *заснива* кажњивост. Саучеснику је, вели, овај лични однос стран, те га не може повредити ни сам ни посредством трећег: „односи нису његови односи“. Нечиновник н. пр. не може бити саучесник у правом чиновничком кривичном делу, пошто он нема „никакву позивну дужност, коју би на лакши или тежи начин, с мањим или већим успехом могао повредити“. Као *Kohler* и *Finger* 1 364. За њих вели *М. Е. Mayer* (412 пр. 16), да су они дошли до свог погрешног закључка зато, што превиђају, да су у погледу чиновничких и војних кривичних дела „у питању два казнена законика и два казнена система“. У ствари *Kohler*-ово гледиште је по себи тачније, јер ако саучесници у *правим* *војним* кривичним делима нису кривци, то не могу бити ни саучесници у *осталим* *правим* *особеним* кривичним делима.

³⁾ У погледу *осталих* *правих* кривичних дела он чини (412) само једно ограничење. Лица на име, која немају захтевано лично својство, не могу бити *саизвршиоци*. Њихова се радња има, вели, сматрати као *помагање* и у толико се „проширује“ појам *помагања*.

бити *саучесници* (као и *саизвршиоци*), пошто одредбе к. з. нису ни у колико, ни у овом погледу ни иначе измењене у в. к. з. (§ 2 в. к. з.).¹⁾ Сем тога било би противно општим интересима и неправично, да се оставе некажњена цивилна лица за саучешће (и саизвршиоштво) у *правим* војним као и у опште у *правим* *особеним* кривичним делима.

Наводи се у прилог овог мишљења и то, што су неки најважнији случајеви саучешћа у *правим* *војним* кривичним делима инкриминисани у самом к. з. као *самостална* кривична дела (§§ 112, 141 и 142 нем. к. з., § 97 и некадањи § 186 срп. к. з.), јер из тога излази, вели се, да се само за ове случајеве саучешћа у *правим* војним кривичним делима кажњава и да само ови саучесници заслужују казну.²⁾ Овај им је разлог такође неоснован, јер су у к. з. и неки случајеви саучешћа у *обичним* кривичним делима инкриминисани као самостална кривична дела, па се по њему ипак казни за саучешће у опште и према томе не заслужују кажњивост само они саучесници.

У прилог овог мишљења наводи се још један разлог, који једини изгледа у неколико основан. У в. к. з. су, вели се, прописане извесне казне, које се не могу изрећи против грађанских лица, а није нигде одређено, у које би се казне оне имале претварати против грађанских лица.³⁾ Ова је примедба нарочито значајна с обзиром на с.х.с. в. к. з., јер су у њему предвиђене две такве казне, губитак чина и губитак звања, и за извесна чисто војна кривична дела само су оне прописане (дела из §§ 122 ал. 2, 129 ст. 2 в. к. з.). Али је исти овакав случај и у срп. к. з. у погледу извесних службених (*правих* или *неправих*) кривичних дела (§§ 112, 114, 115, 118, 120, 125, 127, 133), те би изашло, да је и код истих немогуће саучешће. Ово би међутим било противно општим интересима, а било би у противности и с одредбама к. з. о саучешћу, где није учињен такав изузетак. Има се узети према томе, да је саучешће и ту могуће, а да се место казни губитка чина и звања имају изрицати за грађанска лица *преступне* казне, које су у § 1 к. з. прописане поред лишења звања. Те казне

¹⁾ Тако и *Hecker* 88.

²⁾ *М. Е. Mayer* 1 104.

³⁾ Тако *М. Е. Mayer* 1 104. Таква казна у нем. в. к. з. је само притвор (арест).

су затвор дужи од месец дана или новчана казна преко тридесет динара.

2. Неки од оних, који су присталице гледишта, да је саучешће *грађанских* лица могуће у чистим војним кривичним делима, узимају, да ова лица не могу бити *саизвршиоци* у истима. Саизвршиоштво се може, веле, узети у обзир само као *помагање*.¹⁾ Пошто у в. к. з. није у погледу саизвршиоштва, већ само у погледу извршиоштва ограничено важење истога, ово је гледиште нетачно. У осталом и према њему се саизвршиоци, који су грађанска лица, имају казнити, али само као помагачи.

VI. Саучесници у војним кривичним делима, били они војна или цивилна лица, имају се казнити по *истој* законској одредби, по којој се казне извршиоци. Њима се дакле имају урачунати сва лична својства, која су елементи дотичног кривичног дела, чистог или нечистог, заснивала она кажњивост или је само повећавала или смањивала.²⁾ То је консеквенца *акцесорне* природе саучешћа, чија је консеквенца и то (в. III 1), да се саучесник има казнити без обзира на то, да ли је *војно* лице, извршилац *кривац* или не, према томе да ли се и оно може казнити или не (в. О. Д. § 76 II 4, III). Тако се има казнити саучесник, цивилно лице у крађи из § 144 в. к. з. по овом §-у, а не по к. з., а саучесник, војно лице у увреди потчињеног из § 100 в. к. з. по овом §-у, и ако он није претпостављени увређеном, а не по к. з.

VII. 1. § 47а к. з., у коме је инкриминисано као *самостално* кривично дело јавно *подстрекавање* на извршење каквог злочина или преступа (неуспело подстрекавање), важи и за случај, кад се позива на извршење ког *војног* злочина или преступа. Тако се има узети како с обзиром на то, што се у § 47а не чини разлика међу злочинима и преступима, тако и с обзиром на § 2 в. к. з.³⁾ Ово, неуспело подстрекивање остаје наравно *обично* кри-

¹⁾ Тако *Herz-Ernst* § 47, 1, RMGer. E 31 407.

²⁾ С обзиром на § 50 нем. к. з., где је изрично прописано, да се лична својства, која *повећавају* или *смањују* кажњивост, не урачунавају саучесницима, немачки писци узимају супротно у погледу тих околности и у војном кривичном праву. В. *Herz-Ernst* § 47, 1, *Koppmann-Weigel* 157, 4.

³⁾ Уп. *Hecker* 86, *Olshausen* § 49а, 9, *Oppenhoff* § 49а, 10а (захтева, да војни злочин или преступ одговара појму злочина и преступа датом у § 1 нем. к. з.).

вично дело и онда, кад се састоји у подстрекавању на *војни* злочин или преступ од *војног* лица, пошто за овај случај није прописана нарочита казна.

2. Из истих разлога као § 47а к. з. важе и §§ 49 и 50 к. з., у којима се предвиђа *подржавање*, као и § 51 к. з., у коме је предвиђена *непријава* припреме злочина као самостално кривично дело, и за случај, кад је *претходно* кривично дело (§§ 49 и 50), одн. непријављени злочин (§ 51) какво *војно* кривично дело. Подржавање из § 50 к. з., које је за разлику од оног из § 49 самостално кривично дело, и непријава остају *обична* кривична дела и онда, кад се састоје у подржавању *војног* кривца, одн. у непријави *војног* злочина од стране *војног* лица, пошто за овај случај такође није прописана нарочита казна.¹⁾

VIII. 1. Има случајева *саучешћа* у *обичним* кривичним делима, који су у в. к. з. инкриминисани као *самостална* кривична дела, који су према томе *војна* кривична дела. Тако је неспречавање извршења крађе, утаје или повреде ствари поверене на чување или пренос командире страже, разводнику, стражару, командире или возару транспорта од стране ових лица предвиђено у § 79 в. к. з. као самостално војно кривично дело.

2. И у в. к. з. има случајева, где је саучешће у *војном* кривичном делу инкриминисано као *самостално* кривично дело. То је случај н. пр. с подстрекавањем на бегство на бојишту (§ 66 ал. 2 в. к. з.) и с подстрекавањем на непослушност, непокорност и буну (§ 52 в. к. з.), али је ово друго за разлику од првог *обично* кривично дело (§ 4 в. к. з.).

§ 27. Војни коловођа.

I. 1. Својство коловође у кривичном делу служи као *општа отежава* околност (§ 65 т. 6 к. з.) како код *обичних* тако и (§ 2 в. к. з.) код војних кривичних дела.

2. Код *извесних* војних (као и *обичних*) кривичних дела својство коловође служи као *посебна поопштравна* околност. Такво је кривично дело н. пр. бегство из § 67 в. к. з. Код ових кривичних дела се имају сматрати као коловође како они, који испуњују услове за општи

¹⁾ Уп. *Hecker* 86 и 88.

појам коловође (в. II), тако и они, који су коловође у смислу § 24 в. к. з. (в. III 1).

3. Код свих војних (као и обичних) кривичних дела коловође су како они, који испуњују услове за општи појам коловође, тако и они, који су коловође у смислу § 24 в. к. з. (в. III 1). Својство коловође је код њих или општа отежавна околност из § 65 т. 6 к. з. или, у колико постоји случај из § 31 т. 1 в. к. з. (в. ниже III 1 к), општа поопштравна околност.

4. Код кривичних дела непослушности и непокорности коловође су не само они, који испуњују услове за општи појам коловође (в. II), и они из § 24 в. к. з. (в. III 1), већ и они, који су предвиђени у § 25 в. к. з. (в. III 2).

II. Под **коловођом** се има разумети *суделовач у кривичном делу, који игра улогу вође у делу ма на који начин*. Он ту улогу може играти лично или преко другог лица, за све суделоваче или само за један део истих, физички (н. пр. спречавањем побуњеника да се растуре) или психички (н. пр. бодрењем побуњеника на истрајност).¹⁾

1. Без значаја је међутим, дали он дела као извршилац, саизвршилац, подстрекач или помагач.

2. Подстрекач није дакле коловођа самим тим, што наводи на кривично дело, већ треба да је вођа, ма и само једног дела суделовача. Може дакле бити више коловођа у истом кривичном делу.

3. Суделовач треба према томе да је лично присутан извршењу дела, да би био коловођа.²⁾

4. Пошто у војним кривичним делима саучесници могу бити и *цивилна* лица (в. § 26 V), ова лица могу бити и коловође у њима, у колико изрично или прећутно није друкчије прописано. Тако из појма кривичних дела из §§ 50 и 67 в. к. з. излази, да коловођа мора бити *војно* лице.

III. У §§ 24 и 25 в. к. з. оглашени су за *коловође* и извесни суделовачи, чим испуњују *ту одређене услове*. Апсолутна је претпоставка дакле овде, да они самим тим, што те услове испуњују, играју улогу вође, а по себи се разуме, да ће поред њих бити коловође и они, који испу-

1) Уп. П. Д. § 92 III, *Frank* § 115 III 1, *Schwartz* § 115, 5, *Olshausen* § 115, 6a, *Binding* 2 798, *Koppmann-Weigel* § 72, 12.

2) Уп. *Schwartz* § 115, 5. *Binding* 2 8029 то захтева код побуне, али не начелно.

њују опште услове за појам коловође (II). Пошто се ту као коловође појављују претпостављени, затим по чину, служби или рангу старији и по служби најстарији, коловођа из ова два §§-а може бити само *војно* лице (в. II 4).

1. **Коловође** су према § 24 в. к. з. *претпостављени и по чину, звању или рангу старији, кад су с потчињенима одн. млађима суделовали у извршењу ког кривичног дела, војног или обичног* (§ 24 в. к. з.).

а) Без значаја је дакле, да ли је претпостављени суделовао као извршилац, саизвршилац или као подстрекач или помагач („учествују“).¹⁾ Но § 24 (као ни § 31 т. 1) се не може применити, кад је претпостављени или старији био само подржавалац потчињеном, пошто подржавање није саучешће у кривичном делу потчињеног одн. млађег.²⁾ Изузетак се има учинити за подржавање унапред обећано из § 49 к. з., пошто се према овом §-у оно сматра као помагање (в. П. Д. § 123 I 3a).³⁾

б) Без значаја је, да ли је кривично дело *злочин* или *преступ*. Оно не може бити *иступ* по томе, што се за иступе кажњава дисциплински (и то увек од војних власти, чл. 6 и 56 в. д. у.). Ово важи наравно и за поопштравну околност из § 31 т. 1 в. к. з. У осталом се и иначе § 32, где је реч о поопштравању казне, односи само на *злочине* и *преступе*, пошто се у њему имају на уму само *злочине* казне и *преступни* затвор („ни десет година затвора“).⁴⁾

в) Без значаја је наравно, да ли је кривично дело *свршено* или само *покушано*.⁵⁾

г) Без значаја је, да ли је у питању кривично дело *чињењем* или *нечињењем*.⁶⁾

д) Из општег појма коловође би проистекло, да се § 24 в. к. з. односи само на *умишљајно* извршена кривична

1) У § 55 т. 1 нем. в. к. з. наводе се засебно оба случаја („заједно изврше или иначе суделују“). В. *Birkmeyer* 1214, *Koppmann-Weigel* § 55, 15.

2) Тако *Koppmann-Weigel* § 55, 13, *Herz-Ernst* § 55, 7, *Hecker* 113, *M. E. Mayer* (в. књиж. § 36) 32.

3) Тако *Herz-Ernst* § 55, 7.

4) Тако § 55 т. 1 нем. в. к. з. В. *Koppmann-Weigel* § 55, 4.

5) Уп. *Koppmann-Weigel* § 55, 14, *Herz-Ernst* § 55, 6.

6) Ово је спорно у немачкој књижевности због израза „извршити“ употребљеног у § 55 т. 1 нем. в. к. з. В. против супротног гледишта *Koppmann-Weigel* § 55-6 и 16 (многобројне повреде службених и сталешких дужности састоје се, вели, баш у нечињењу, те је оно гледиште немогуће), *Herz-Ernst* § 55, 1.

дела од претпостављеног. Али се за примену пооштравне околности из § 31 т. 1 в. к. з. има, сходно *ratio legis*, узети, да је без значаја, да ли је кривично дело у питању извршено умишљајно или *нехатно* од претпостављеног, јер војни интереси захтевају примену § 24 одн. § 31 т. 1 в. к. з. и у случају нехатног извршиоштва.¹⁾

е) Кривично дело може дакле бити било војно било *обично*. У овом другом случају без значаја је, да ли је оно предвиђено у в. к. з. (н. пр. § 34), у к. з. или у ком другом закону. У § 24 се само услед омашке, као и иначе често у в. к. з., помињу само кривична дела из в. к. з. и из к. з. В. § 36 II 2а 1° за § 31 т. 1 в. к. з.

ђ) Није потребно, да су сви суделовачи претпостављеног или старијег, ако их има више, војна лица. Довољно је, да је то један од њих.

ж) О појму војно претпостављеног и старијег в. § 24 II 1.

з) Коловође су *сви* претпостављени одн. старији према ма коме суделовачу, војном лицу, а не само највиши претпостављени одн. најстарији по чину, звању или рангу.²⁾

и) Суделовач, који је само по *служби старији*, није дакле коловођа по самом том својству (в. и § 25 т. б в. к. з.).

ј) Ако међу саучесницима има и претпостављених и старијих, који нису претпостављени, онда су коловође и једни и други.

к) За коловође, који су *претпостављени*, важи у погледу казне § 32 в. к. з. у вези с § 31 т. 1 в. к. з. Ово коловодство је дакле *општа* пооштравна околност (в. § 36 II 2а 1°), док је коловодство старијег по чину, звању или рангу само *специјална пооштравна* или *општа отежавна* околност (в. I).

л) Претпостављени одн. старији се сматра као тежа врста кривца, као коловођа, из два разлога. Пре свега као такав он има јачи утицај на своје суделоваче но сваки

¹⁾ Тако *Hecker* 117, *Herz-Ernst* § 55, 1, *Solms* § 55, 4, *Birkmeyer* 1220 и *RMGer.* E 1 290, 2 249 за пооштравну околност из § 55 т. 1 нем. в. к. з. Прот. *Koppmann-Weigel*, *M. E. Mayer* (в. књиж. за § 36) 13 и сл. Они наводе извесне разлоге, чије се претпоставке не налазе у с. х. с. в. к. з. Тако веле, да би се при противном гледишту извесна нехатна кривична дела појавила као злочини (н. пр. у случају § 148 нем. в. к. з.), док су у к. з. примљени начелно само нехатни преступи. Сем тога стварне претпоставке § 55 т. 1—3 прилагођавају се, веле, више или мање само умишљајним радњама.

²⁾ Уп. *Koppmann-Weigel* § 55, 17, *Herz-Ernst* § 55, 5, 7.

други од њих и то како у погледу одлучивања на дело тако и у погледу одважности у извођењу одлуке. Сем тога он као лице, које треба да служи за пример потчињенима одн. млађима у погледу општих и војних врлина и да спречава вршење кривичних дела од њих, па чак и да иста узима у поступак (§ 93 в. к. з), својим суделовањем повређује једну особену службену дужност.¹⁾ Интереси војне дисциплине захтевају дакле, да се он строжије казни.

2. **Коловође** су у кривичним делима „*непослушности* и *непокорности извршеним у друштву*“ према § 25 в. к. з. још и:

а) Суделовач, који не *следује изричном позиву претпостављеног* или *старијег на послушност* (§ 25 т. а в. к. з.).

1° Потребно је дакле, да је у питању кривично дело „*непослушности*“ или „*непокорности*“. С обзиром на то, што су у закону употребљена оба израза, и што су предвиђена као самостална кривична дела како непослушност (§ 41 в. к. з.) тако и *непокорност* (§§ 45 и 46), има се узети, да се одредбе § 25 о коловођама односе само на кривична дела из §§ 41, 45 и 46 в. к. з., а не и на остала кривична дела, која се по својој суштини појављују као дела непослушности према власти, као што су кривична дела из §§ 93 одн. 95, 96 и 100 к. з. и из §§ 48, 50 и 53 в. к. з.

2° Суделовач (извршилац, саизвршилац или саучесник), који је позван на послушност, само је дакле онда коловођа, ако је *изрично* позван на то. Није према томе довољан позив конклюдентним радњама. Без значаја је међутим, да ли је позив учињен усмено или писмено.

3° Позив треба да је учињен било од *претпостављеног* било од *старијег*. Под старијим се има разумети с обзиром на §§ 24 и 25 т. б в. к. з. старији по чину, звању или рангу, а не и старији само по служби.

4° Суделовач, који је изрично позван на послушност, сматра се као коловођа с обзиром на утицај, који он може имати на остале самим неследевањем позиву на послушност, пошто такав поступак ободрава на непослушност. Отуда неће бити ове врсте коловође, ако су се сви остали суделовачи одазвали позиву на послушност одмах по позиву управљеном било само на оног, који се истоме није одазвао, било у исто време и на њих.²⁾

¹⁾ Уп. *Koppmann-Weigel* § 55, 13 (в. и 213).

²⁾ Уп. *Дабих* § 25, 2.

5° У кривичним делима непослушности и непокорности коловође могу бити наравно и они, који испуњују услове из § 24 в. к. з. (1), као и сви они, који испуњују услове за појам коловође у опште (II) (§ 25: „*joш* и *ови*“).

6° Код кривичних дела непослушности и непокорности није прописана нарочита казна за коловође, те и коловодство из § 25 в. к. з. има им служити само као отежавајућа околност из § 65 т. 6 к. з., одн. (за случајеве из т. а и в) као општа поштравна околност из §§ 31 т. 1 и 32 в. к. з.

б) По служби најстарији од суделовача, кад међу овима нема претпостављеног или по чину, звању или рангу старијег (§ 25 т. 6 в. к. з.).

1° В. а 1°, 5° и 6°.

2° Коловођа ове врсте постојаће дакле онда, кад међу суделовачима има само најстаријег по служби, а не и претпостављеног или по чину, звању или рангу старијег.

3° Пошто најстарији треба да је војно лице, „најстарији“ треба да је најстарији по *војној* служби. Без значаја је међутим, да ли он има какав чин или звање у војсци, тако да то може бити и редов.

4° Најстарији по служби се овде оглашава за коловођу с обзиром на то, што непослушност и непокорност од стране најстаријег, који треба баш да служи млађима за пример послушности као војно лице од већег ауторитета, може јаче да одобри његове суделоваче код ових кривичних дела него његово суделовање с млађима у ком другом кривичном делу.

в) Суделовач, „који злоупотреби војне сигнале и знаке или чини ма шта, чиме се непослушност или непокорност изазива или подстрекава“ (§ 25 т. в в. к. з.).

1° В. а 1°.

2° Злоупотреба војних сигнала или знакова треба наравно и она да је таква, да се њоме наводи на непослушност или непокорност. Да ли је пак то случај, као и у опште да ли је радња таква, да се њоме наводи на непослушност, фактичко је питање.

3° Суделовач у питању се оглашава за коловођу с обзиром на то, што се означеном радњом појављује као *опасан* подстрекач осталих.

ОДЕЉАК III.

ВОЈНА КАЗНА.

УВОД.

§ 28. Појам казне.

Књижевност. — О. Д. § 84.

I. Казна је зло у казненом закону предвиђено, које се изриче од надлежне државне власти за кривично дело против кривца, и које се од овога лично има да издржи у општем интересу. Казна је дакле (елементи казне): 1° једно зло, на име повреда једног правног добра кривчевог (на име живота, слободе, имовине или части); 2° зло, које је у казненом закону предвиђено (т. зв. принцип *nulla poena sine lege*, установљен у чл. 8 уст., §§ 2 и 39 к. з., § 2 в. к. з.); 3° зло изречено од надлежне државне власти; 4° зло, које се изриче због кривичног дела; 5° зло, које се изриче против кривца; 6° зло, које кривац има лично да издржи (т. зв. принцип *персоналитета* казне); 7° зло, које се изриче и издржава од кривца непосредно у општем интересу.

II. Из појма казне излази, да нису казне: 1° достављање и објављивање пресуде о трошку кривчевом на основу § 219 к. з. и накнада штете на основу § 215 а к. з., пошто то нису зла за кривца; 2° законске последице осуде, т. ј. последице, које по самом закону наступају с осудом кривца на извесну казну (губитак грађанске части по § 18 к. з. и губитак војничке части по § 21 в. к. з., који наступају по самом закону уз осуду на смрт, робију или заточење, за разлику у споредних казни губитка грађанске и војничке части, које су уз друге казне прописане за извесне преступе), пошто се оне не изричу од државне власти; 3° административне превентивне мере изречене због или поводом кривичних дела од државне власти (где спадају нарочито мере безбедности, од којих

је једна, на име упућивање у завод за поправку малолетног извршиоца кривичног дела од пуних дванаест до непуних шеснаест година, који је делао без разбора, али из рђаве навике, који дакле није *кривац*, предвиђена у § 56 к. з., а од којих су више њих предвиђене у пројекту с.х.с. к. з.), пошто онај, против кога се оне изричу, не мора да је кривац, и ако је можда извршилац кривичног дела (н. пр. душевно је болестан или је малолетник без разбора); 4° државне *дисциплинске* казне (н. пр. војне по в. д. у.), пошто се оне не изричу *непосредно* у *општем* интересу, већ у интересу службе, а тек *посредно* у општем интересу.

ГЛАВА I.

Врсте **војних** казни.

§ 29. Војни казнени систем.

Књижевност. — О. Д. § 85.

I. У § 12 в. к. з. одређено је, на које казне могу осудити војни судови, т.ј. *одређен је казнени систем војних судови*. У овом §-у вели се на име: „Војни судови могу осудити на ове казне.....“ Из овога начина изражавања излази пак јасно принцип, да су казне предвиђене у § 12 в. к. з. **једине** казне, на које **војни** судови могу осудити у *опште*, т.ј. судили они војним или *грађанским* лицима, за војна или **обична** кривична дела. Ови судови не могу дакле изрицати за обична кривична дела казне, које су за њих прописане, ако оне нису предвиђене у § 12 в. к. з.¹⁾ Но в. ниже IV 2 б и г за изузетак у погледу новчане казне. В. и VI.

II. Из казног система војних судови има две казне, које нису прописане ни за једно *војно* кривично дело, на које према томе ови судови могу осуђивати само за обична кривична дела. То су губитак *грађанске* части и *одузимање ствари*, две споредне (в. III) казне дакле. Оне на тај начин не спадају у казнени систем в. к. з., већ само у казнени систем војних судови. Но за прву в. § 33 I.

III. Казне, на које могу осуђивати војни судови,

¹⁾ Тако и К. С. о. с. 1923. Бр. 505 (по противразлозима Великог Војног Суда). — Нем. в. к. з. не садржи одредбу сличну § 12 с. х. с. в. к. з., већ се у њему само одређују у разним параграфима (§§ 14—45) разне војне казне. Отуда се према њему војна лица за *обична* кривична дела имају осуђивати на казне прописане у грађанском к. з. В. *Koppmann-Weigel* 78.

разликују се на *главне*, т.ј. казне, које се могу саме за себе изрећи, и *споредне*, т.ј. казне, које се могу изрећи само поред које главне казне.

1. *Главне* су казне: смртна казна, робија, заточење, затвор, губитак чина, губитак звања.

2. *Споредне* су казне: губитак војничке части, губитак грађанске части (но в. II) и одузимање ствари (но в. II).

IV. У § 12 в. к. з. су прописане дакле као главне казне, на које могу осуђивати *војни судови*, исте оне казне, које су прописане у § 12 к. з., изузимајући *новчану* кану.

1. Према томе кад војно лице изврши какво *обично* кривично дело, оно се за исто има казнити казном одређеном у к. з. за то кривично дело. Нема дакле потребе, да се преобраћа заслужена обична казна у војну, изузимајући случаја под 2 (ниже).

2. Према § 12 в. к. з. војни *судови* не би могли осудити кривца ни за кривична дела из к. з. на *новчану* казну (в. I). Зато је прописано у § 22 в. к. з.: „У случајевима, кад Казнени Законик за извесно кривично дело прописује само новчану казну, ова ће се за војна лица замењивати казном затвора, рачунајући новчану казну до десет динара у један дан затвора“. Из тога пак излази:

а) Да се за кривична дела, за која су у к. з. прописане *алтернативно* казна лишења слободе и новчана казна (н. пр. § 213), има изрицати прва.

б) Да се за кривична дела, за која је у к. з. прописана поред друге које *главне* казне и новчана казна (н. пр. § 255а к. з.), има изрицати од војних судова, *изузетно* од § 12 в. к. з., и новчана казна. Тада се дакле новчана казна нема претварати у казну затвора по сразмери постављеној у § 22 в. к. з. Овако се има узети зато, што се § 22 в. к. з. односи искључиво на кривична дела, за која к. з. прописује „*само*“ новчану казну, не дакле и на кривична дела, за која је прописана поред новчане казне и која друга главна казна.¹⁾

в) Да се код кривичних дела, за која је прописана као главна казна само новчана, а поред ње и која *споредна* (н. пр. § 158 ал. 2 к. з.), има применити § 22 в. к. з., пошто

¹⁾ Ово превиђајући *Дабих* § 22, 2 тврди, да се новчана казна има и тада претварати у затвор.

се овај § не односи само на кривична дела, за која је прописана поред новчане казне и која друга *главна* казна.

г) Да се § 22 в. к. з. не може применити у погледу *грађанских* лица, којима суди војни суд. У њему се изрично прописује, да се замена има вршити „за *војна* лица.“

д) Да се § 22 в. к. з. односи само на кривична дела из к. з., а не и на она, која су предвиђена у *другим* казним законима.¹⁾ Ово би ограничење међутим очигледно произвољно било учињено, пошто је противно духу закона, те се има узети, да је то омашка редакторова и да се замена новчане казне затвором има вршити код *свих* обичних кривичних дела.

Но ако би новчана казна била прописана за које *војно* кривично дело у ком *другом* војном закону (као чл. 1 и 2 з. о. пост. са лицима, која избегавају војну обвезу у рату отпочетом 1914 год.), замена је немогућа. У к. з. предвиђена су на име само *обична* кривична дела, те се има узети, да § 22 в. к. з., упућујући на кривична дела из к. з., хоће замену новчане казне затвором само код *обичних* кривичних дела. Ако би према томе ова казна била прописана за које *војно* кривично дело у ком другом војном закону, то се има протумачити као законска измена принципа §-а 22 в. к. з.

V. При одређивању врсте казни против оптуженог без значаја је *ранг* и у опште *положај* његов у *војсци*. Врста казне, која се против кривца има изрећи, зависи дакле само од тога, каква је казна у закону прописана за његово кривично дело.²⁾ Од овога су ипак учињени

¹⁾ Тако узима *Дабих* § 22, 1.

²⁾ Овако је и према нем. в. к. з. изузимајући т. зв. притвор (*Areststrafe*). У старијим в. к. з., н. пр. пруском разликовале су се казне према рангу кривчевом. У пројекту данашњег немачког в. к. з. биле су такође чињене неке разлике међу казнама с обзиром на ранг кривчев, али оне нису примљене. У пројекту су се те разлике објашњавале на следећи начин: „Док немачки Кривични Законик примену разних врста казни чини зависним искључиво од природе и карактера *кривичног дела* и не познаје разлику с обзиром на *лице*, према пројекту се избор казне, која се има изрећи, одређује не само природом *кривичног дела*, већ и *војним положајем* (*Charge*) оног, који се има осудити. Ово разликовање је у пруској војсци стародревно, постоји и у другим војскама, заснива се на војним односима, и не може се напустити, а да се потпуно не уздрма хијерархија једне војске у њеним основама. Оно не стоји у противречности ни с принципом једнакости пред законом, јер овде није реч о преимућствима ро-

извесни изузеци. На име на робију не могу бити осуђена извесна војна лица (§ 14 в. к. з.), и на заточење и губитак чина могу бити осуђена само та војна лица (§§ 15 и 20 в. к. з.). В. о томе § 31 I 1 в 3°, 4° и 2.

VI. Од *споредних* казни, на које могу осудити војни судови према § 12 в. к. з., две су од њих, на име *губитак грађанске части* (§ 12 т. 8 в. к. з.) и *одузимање ствари* (§ 12 т. 9 в. к. з.) узете из к. з. (§ 12 т. 8 и 9), а као нова споредна казна налази се *губитак војничке части* (§ 12 т. 7 в. к. з.).

Не налазе се дакле међу *споредним* казнама, на које могу осудити војни судови, *три* споредне казне из § 12 к. з., на име *забрана упражњавања радње* (т. 10), *протеривање* (т. 11) и *полицијски надзор* (т. 12). Према томе кад би војно лице извршило какво *обично* кривично дело, за које је прописана једна од ове три споредне казне, оно се не може осудити на исту од војног суда. То исто важи чак и за *грађанска* лица, кад им суди *војни* суд. То је очигледно безразложно, али неминовно према § 12 в. к. з., пошто су у њему (в. I) лимитативно предвиђене казне, на које могу осудити *војни* судови.

VII. За једно исто војно кривично дело су кадкад прописане више казни, и то:

1. *Кумулативно*, т.ј. тако да се све имају досудити кривцу, било да су оне све главне (н. пр. § 101 в. к. з.), било да су неке главне, а неке споредне (н. пр. § 145 ал. 2 в. к. з.).

2. Или *алтернативно*, т.ј. тако, да се има изрећи само једна или само друга (н. пр. § 75 т. 3 в. к. з.).

VIII. Казне из казног система војних судов (као и из казног система в. к. з., в. II) могу се поделити у

ђена или сталежа. Напротив различност врсти казни је неопходна, да би се сваки положај војске одржао у свом достојанству. Ово разликовање само ту налази своје границе, где с осудом на коју казну лишења слободе наступа у једно трајно удаљење из војске, у коме случају према принципима немачког кривичног законика казна мора бити одређена без обзира на чин, који осуђени има у војсци, пошто тада не постоји више потреба, да се одржи достојанство положаја" (*Koppmann-Weigel* 76). Сходно овом гледишту разликовало се је *заточење* (*Festungsstrafe*) у заточење без принудног рада (*custodia honesta*) за офицере и у заточење с принудним радом за подофицере и редове, а притвор (арест) у строги, средњи, благи и собни. Ово разликовање притвора задржано је у немачком в. к. з. (§ 19).

појамне групе и према особености *правних добара*, која се њима повређују, т.ј. према особености *зла*, њиховог првог елемента. Та су добра *живот, слобода, имовина и част*. С обзиром на ова добра имају се према томе разликовати следеће врсте казни, на које могу осудити војни судови:

1. *Главне* казне:

а) Против *живота*: смртна казна.

б) Против *слободе*: 1° робија, 2° заточење, 3° затвор.

в) Против *части*: 1° губитак чина и 2° губитак звања.

2. *Споредне* казне:

а) Против *имовине*: одузимање ствари.

б) Против *части*: губитак грађанске части и губитак војничке части.¹⁾

IX. 1. Пресуде се ради извршења достављају од војног суда ономе старешини, који је кривца дао под суд, а о извршењу се стара војни државни тужилац (§ 279 в. к. с. п.).

2. Пресуде, којима се осуђују официри или војни чиновници и свештеници, имају се *објављивати* преко Службеног Војног Листа (§ 287 в. к. с. п., т. 539 прав. сл. I део). Ово треба да важи и за пресуде грађанских судов и за *све* особље грађанског реда.

3. Пресуде пак, којима се осуђују остала војна лица, имају се читати „у изводу пред трупом или командом, у којој осуђени служе“ (§ 287 в. к. с. п.).

4. За сва поменута (2 и 3) лица дужност објављивања одн. читања треба да важи и онда, кад су она *резервна* војна лица, па су осуђена од војних судов за војна или обична кривична дела или за *војна* кривична дела од *грађанских* (§ 15 в. к. с. п., § 3 к. с. п.) судов.

1) У немачком в. к. з. се разликују казне против *части* у *опште* и *посебне* казне части. Општа казна части је губитак грађанске части, предвиђен у §§ 32—36 нем. к. з., који важи и за в. к. з. Посебне казне части, предвиђене у § 30 нем. в. к. з. су: 1° удаљење из војске или марине, 2° против официра: отпуштање из службе, 3° против подофицира и редова: превођење у другу класу војничког сталежа (*Versetzung in die zweite Klasse des Soldatenstandes*), 4° против подофицира: деградација. Казна стављања у другу класу војничког сталежа има дејство, „да на њу осуђени не сме носити војничку кокарду, губи ордене и знаке почаст и право на пензију (*Versorgungsansprüche*)“, у колико се ово право у опште може изгубити на основу судске одлуке“ (*Koppmann-Weigel* § 37, 1). Према пруском законодавству имала је ова казна дејство, да на њу осуђени војник може бити кажњен телесним казнама и да сваки војник 1. класе стоји према њему у односу претпостављеног (в. *Koppmann-Weigel* § 37, 1).

Х. Казне чисто *личног* карактера, т. ј. казне лишења слободе и смртна казна се не извршују до оздрављења осуђениковог, ако је он тако бољестан, да је извршење истих над њиме немогуће (§ 281 т. 1 в. к. с. п.).

§ 30. Смртна казна.

Књижевност. — О. Д. § 86.

1. 1. Док је за обична кривична дела спорно, да ли треба да постоји смртна казна, примена ове казне на особито тешке *војне* злочине одобрава се чак и од неких противника исте, пошто се иначе, веле, не би могла одржати дисциплина у војсци.¹⁾ Али се у исто време захтева, да се смртна казна пропише само за оне тешке војне злочине, за које се ова казна појављује као крајње потребна. Узима се пак, да се она може појавити као крајње потребна код тешких војних злочина извршених *за време мобилног или ратног стања*, особито на *бојишту*.

2. У в. к. з. прописана је смртна казна за злочине из §§ 34, 35, 36, 37, 40, 41, 43, 44, 45, 46, 48, 50, 58, 62, 65, 66, 67, 70, 75, 84, 86, 96, 103, 112, 116, 149 и 152. Међу њима је највећи број случајева тешких кривичних дела извршених у *мобилном или ратном стању* (н. пр. § 46 ал. 2) или на *бојишту* (н. пр. § 45 т. 3).

II. 1. Пресуда, којом је изречена смртна казна у редовном или у мобилном и ратном стању, има се слати Великом Војном Суду, и ако не би било жалбе (§§ 245 и 295 в. к. с. п.). Но пошто је Велики Војни Суд по чл. 120 уст. и чл. 3 з. о изм. и доп. з. о устр. с. од 30. јануара, 1922 претворен у Апелациони Војни Суд и његова функција *највишег* војног суда прешла на грађански Касациони Суд, и за војне судове важи, као и за грађанске, § 270 ал. 3 к. с. п. И ови судови имају дакле пресуду, којом је изречена смртна казна, кад им дође од Великог Војног Суда, да упуте Касационом Суду по званичној дужности, и ако не би било жалбе.

2. Пресуда, којом је изречена смртна казна, има се подносити на „увиђај“ Краљу и тек по утврђењу добија извршну снагу (§ 277 ал. 2 в. к. с. п.). То је исто пропи-

¹⁾ Уп. *Koppmann-Weigel* § 14, 1.

сано и за пресуду, којом је изречена смртна казна у мобилном или ратном стању, но коју није донео Преки Војни Суд. Она се има поднети на „утврђење“ Врховном Команданту војске, т. ј. Краљу (§ 329 в. к. с. п.).

Према § 277 в. к. с. п. овакве пресуде се имају подносити ради утврђења Краљу од стране Министра војног. Но како је Велики Војни Суд сада Апелациони Војни Суд (в. 1), има важити и овде § 283 к. с. п., а не § 277 в. к. с. п., т. ј. пресуда Великог Војног Суда, којом се изриче смртна казна, а коју је Касациони Суд за снажну огласио, има се упутити непосредно Министру *Правде*, који ће је подносити Краљу на помиловање.¹⁾

III. 1. Према § 13 в. к. з. на смрт осуђени „убиће се из пушака и одмах упокати“. Начин извршења је дакле исти као и према к. з. (§ 13).

2. Смртну казну досуђену од војних или грађанских судов против *војног* лица извршују *војне* власти.

3. Поступак извршења смртне казне од стране војних власти предвиђен је у §§ 284 и 285 в. к. с. п., а из ближе је одређен у т. 542—560 прав. сл. I део. Он се разликује од поступка извршења смртне казне од стране грађанских власти одређеног у § 287 к. с. п.

а) Према § 284 в. к. с. п.:

1° Пресуде се извршују „пред стројем, и ако је могуће у присуству оне команде, којој је припадао осуђени“.

2° Пред извршењем казне позива се духовно лице, да осуђеника припреми за исповест и причешће. Духовно лице прати осуђенога и на место извршења казне.

3° Осуђени се спроводи „под стражом у затвореним колима“.

4° Пошто се осуђеник доведе на место извршења казне, један од официра, кога одреди старешина за извршење пресуде, чита пресуду гласно.

5° Пошто све горе наведено сврши, казна се над осуђеним извршује.

б) Старешина, који је смртну казну извршио, по-

¹⁾ Тако и К. С. о. с. 1923. Бр. 25846.

дноси о томе рапорт надлежном претпостављеном и враћа му пресуду (§ 285 в. к. с. п.).

в) Поступак извршења смртне казне одређен у § 284 в. к. с. п. и т. 542—560 прав. сл. I део има сходно духу закона да важи, у колико су у питању *резервна* војна лица, само онда, ако су ова лица осуђена од војних судова за војна или обична кривична дела или за *војна* кривична дела (§ 15 в. к. с. п., § 3 к. с. п.) од *грађанских* судова.

4. Смртна казна изречена против *грађанских* лица од *војних* судова извршује се од грађанских власти према одредбама § 287 к. с. п. (§ 284 т. а в. к. с. п., т. 542 прав. сл. I део).

5. а) Пресуда *Преког* Војног Суда, којом се изриче смртна казна за кривично дело из § 66 в. к. з., за које је дело он у осталом једино надлежан, и коју казну он може једино изрећи (§§ 319 и 325 в. к. с. п.), *извршна* (правоснажна) је, т. ј. нема места жалби на исту (§ 328 в. к. с. п.). По саопштењу исте осуђеноме шаље се ради наређења извршења надлежном команданту (§ 320 в. к. с. п.), а за то време суд чека на месту суђења (§ 324 ал. 2 в. к. с. п.). Надлежни командант наређује извршење писмено, но ако није у месту суда, може да овласти председника, да пресуду изврши одмах по саопштењу исте осуђеноме (§ 327 в. к. с. п.). Кад се нареди извршење пресуде, трупа одређена за извршење исте, креће се одмах на место суда, где се пресуда по прочитању извршује (§ 326 в. к. с. п.).

б) Смртна се казна не може изрећи од *Преког* Војног Суда, ако бар четири судије не буду за примену исте. Пресуда се тада не саставља, већ се ово само „прибележава“ и о томе извештава командант, који је оптуженога ставио под Преки Војни Суд, ради стављања под редовни војни суд (§ 325 в. к. с. п.).

IV. Има неколико случајева, где се смртна казна не може да изрекне, већ се место ње имају изрицати казне лишења слободе:

1. Војни суд не може изрећи смртну казну, кад се не доказује *признањем* оптуженог или исказом заклетих *сведока*, да је оптужени *вини извршилац* или *саучесник* у злочину, већ само неким другим доказним средствима, и ако је иначе само кривично дело (са постојањем објективних личних услова кривичне одговорности) потпуно

доказано (§ 230 в. к. с. п., в. и § 243 к. с. п. за грађанске судове). Место смртне казне се кривац има тада осуђивати на робију. Без значаја је, да ли је кривично дело војни или обичан злочин.

2. Војни суд не може изрећи смртну казну ни онда, ако је од извршења дела до пресуде протекло *двадесет година* (§ 230 ал. 2 в. к. с. п., в. и § 243 к. с. п. за грађанске судове). И тада се има место смртне казне изрицати робија.

3. *Малолетници* се не могу осуђивати на смртну казну (§ 230 ал. 2 в. к. с. п., в. и §§ 57 и 58 к. з. и § 243 ал. 2 к. с. п. за грађанске судове). Место ове казне се има изрицати робија. У чл. 19 з. о з. ј. б. и п. од 1921 изузети су међутим злочини из овог закона, тако да се малолетници могу за исте осуђивати и на смртну казну.

4. Смртна казна се не може изрицати за *покушај* злочина (§ 44 ал. 3 к. з., § 2 в. к. з.).

5. Смртна се казна не може изрицати за *помагање*, без којег се је злочин могао извршити (§ 47 ал. 2 к. з., § 2 в. к. з.).

V. 1. Одредба § 16 к. з., у којој се прописује, да на смрт осуђени може тестаментом располагати својом имовином, важи и за оне, који су војним судом на смрт осуђени (§ 2 в. к. з.).

2. Војно лице на смрт осуђено губи по самом закону *војничку част* (§ 21 ал. 1 в. к. з.), а уз губитак војничке кривац губи по самом закону и *грађанску част* према одредби § 18 к. з. (§ 21 ал. 6 в. к. з.).

VI. Према чл. 9 у ст. смртна казна се укида за *чисто политичка* кривична дела. Али је од тога учињен изузетак у ал. 3 ст. 2 поменутог члана поред осталог и за злочине, „за које *војни* закони казне смртном казном“, т. ј. за политичке злочине из в. к. з. Такви су злочини н. пр. злочини из § 34 в. к. з., који иначе нису *војна* кривична дела (в. § 1 I 2), као и војни злочини из §§ 35 и 36 в. к. з.

§ 31. Казне лишења слободе.

Књижевност. — О. Д. § 87.

I. У в. к. з. се као и у к. з. разликују три врсте казне лишења слободе:

1. **Робија.**

а) Робија је прописана само за злочине (§ 1 в. к. з.).

б) Не може бити краћа од две ни дужа од двадесет година (§14 ал 1 в. к. з.).

в) На ову казну се могу осудити само *подофицири, редови и неуказна војна лица* (§ 14 ал. 2 в. к. з.).

1° На ову се казну могу наравно осудити и *грађанска лица*, кад су саучесници поменутих *војних* лица, па им суди војни суд на основу § 297 в. к. с. п., било за војна било за обична кривична дела (в. § 26 V).

2° Неуказна војна лица су *неуказна* лица грађанског реда на служби у војсци и марини (државни мајстори, занатлије, званичници и служитељи) и раденици при војсци и марини (чл. 218—220 з. о устр. в.).

3° Не могу се према томе осудити на робију поред официра и (§ 6 в. к. з.) војних свештеника и чиновника ни остала указна лица на служби у војсци, т. ј. ни чиновници *грађанског* реда на служби у војсци.

4° Ни *резервни* официри се не могу осудити на робију, пошто се у § 14 ал. 2 (где су прећутно изузети официри у опште) и 4 не чини разлика између официра активних и резервних. То исто мора да важи (§ 6 в. к. з.) и за резервне војне свештенике и чиновнике грађанског реда (в. § 12 II 2 б).

5° Поменута војна лица не могу се осуђивати на робију како за војне тако ни за *обичне* злочине, из к. з. или из других закона. То излази из ал. 2 и 4 („у овом или Казненом Законику“) § 14 в. к. з.

6° Пошто се поменута војна лица не могу осуђивати на робију, ова се казна, где је само она прописана, има замењивати заточењем (§ 14 ал. 4 в. к. з.).

7° В. 2 в 2° (3).

г) У § 14 к. з. предвиђена је робија с *оковом* и без окова. Оков сам за себе није наравно казна. Али је он *саставни део казне* робије, тако да се робија на основу тога, да ли је изречена с оковом или без окова, разликује у две врсте, једну тежу и једну лакшу, у робију с оковом и у робију без окова, и у том је смислу § 14 к. з. допунио § 12 к. з. У § 12 и 14 в. к. з. помиње се међутим само робија без разликовања исте у робију с оковом и без окова. Из тога излази, да војни судови не могу осуђивати на робију с оковом. То пак има важити како у погледу војних

тако и у погледу *обичних* кривичних дела, како у погледу војних тако и у погледу *цивилних* лица, јер се у § 12 наводе казне, на које „војни судови“ могу кривца осудити, а не чини се разлика између војних и обичних кривичних дела, нити између војних и грађанских лица.¹⁾

Али ако војни судови не могу осудити на робију с оковом, оков се може употребити у казеном заводу као *дисциплинска* казна и према онима, који су од војних судова осуђени на робију. § 14 ал. 5 к. з., у коме је ова дисциплинска казна прописана, важи сходно § 2 в. к. з. и овде. Ту се чини изузетак само за политичке кривце и за малолетнике.

д) Одредбе к. з. о робији важе и за робију, на коју је кривац осуђен војним судом, у колико није друкчије прописано у § 14 в. к. з. (§ 2 в. к. з.).

1° Из § 22 к. з. излази, да се робија не може досудити на дане, већ само на године и потпуне месеце (с. пракса противно).

2° Кад се робија досуди на месеце, узима се у један месец тридесет дана (§ 21 к. з. у вези с § 22 к. з.).

3° На робију осуђени може својом имовином располагати само тестаментом. Но суд му може, ако за нужно нађе, поставити старатеља за његову имовину, у коме случају га има упитати, кога би он хтео (§ 17 к. з.).

4° На робију осуђени губи по самом закону грађанску част (§ 18 к. з., но у вези с § 21 ал. 6 в. к. з.).

е) Официри, подофицири и редови осуђени на робију губе по самом закону војничку као и (в. д 4°) грађанску част, како за војне тако и за обичне злочине (§ 21 ал. 6 в. к. з.).

ђ) Пресуда, којом је војно лице осуђено на робију (с губитком војничке и грађанске части као њеним законским последицама) саопштава се и извршује у погледу губитка војничке части *пред трупом* према одредбама прав. сл. I део т. 530 и сл. То исто важи и за осуду на заточење (с оним законским последицама) као и за осуду на затвор с губитком војничке части као споредном казном.

¹⁾ Тако *Дабих* § 14, 1 с војно-судском праксом, док *Јевтић* (Полиција 10255) чини погрешно разлику између обичних и војних кривичних дела, тако да само за ова друга није допуштен оков, превиђајући јасан текст § 12 в. к. з., у коме нису одређене врсте казни за кривична дела из в. к. з., већ казне, на које војни судови могу осудски.

1° Што се тиче поменутог извршења губитка *војничке* части, т. 533 и 534 прав. сл. I део, које се на то односе, одговарају §-у 21 ал. 4 и 5 в. к. з. (в. § 33 III 5).

2° Овај начин извршења треба да важи како за активна тако и за *резервна* војна лица, али за ова друга само онда, ако су осуђена од *војног* суда за војна или обична кривична дела, или од *грађанског* суда (§ 15 в. к. с. п., § 3 к. с. п.) за *војна* кривична дела.

2. Заточење.

а) Заточење је прописано само за неке злочине. То су злочини из §§ 96, 110 ал. 2, 137 и 142 в. к. з.

б) Не може бити краће од две ни дуже од двадесет година (§ 15 ал. 1 в. к. з.).

в) На ову се казну могу осудити *само* официри и остала војна лица, која се не могу осуђивати на робију (в. 1в 3° и 4°).

1° В. 1в 6°.

2° Пошто се редови, подофицири и неуказна војна лица не могу осудити на *заточење*, то се код кривичних дела, за која је прописано само заточење, ова казна има замењивати робијом. То је у осталом изрично прописано у ал. 3 § 15 в. к. з.

(1) У ал. 3 § 15 в. к. з. се наглашава, да је без значаја, да ли је кривично дело, за које је прописано заточење, из в. к. з. (н. пр. § 36) или из „Казненог Законика“ (н. пр. § 106). Но има се узети, да се замена заточења робијом има вршити за *сва* обична кривична дела, а не само за она из к. з. и в. к. з., пошто се у ал. 2 § 15 вели, да се само официри (и указна војна лица) осуђују на заточење.

(2) Грађанска лица, која су саучесници војних лица било у обичним било у војним кривичним делима имају се осуђивати на заточење, ако је ова казна у закону прописана, пошто ал. 3 § 15 искључује примену ове казне само према подофицирима, редовима и „осталим неуказним *војним* лицима“ за војна као и за обична кривична дела.

(3) § 24 к. з. (према коме се заточење појављује као нека врсте *паралелне* казне према робији, пошто суд према овоме §-у може кривца осудити на заточење место робије, за злочин прописане, „ако нађе за то оправдана разлога у олакшавним околностима“) не може се према томе применити на *редове, подофицире и неуказна* војна лица, и

то, сходно ал. 3 § 15 в. к. з., била у питању војна или обична кривична дела. Но то не важи наравно за *грађанска* лица, која би била саучесници војним лицима, и то, сходно под (2) реченом, било у обичним било у *војним* кривичним делима.¹⁾

(4) При замени се заточење има претварати у робију *истог* трајања (§ 22 к. з.).

г) Одредбе Кривичног Законика о заточењу важе и за заточење, на које је кривац осуђен војним судом, у колико није друкчије прописано у § 15 в. к. з. (§ 2 в. к. з.). На име:

1° Према заточенику се оков не може употребити ни као дисциплинска казна (§ 15 к. з.).

2° Из § 22 к. з. излази, да се заточење не може досудити на дане, већ само на године и целе месеце (нов. 1 д 1°).

3° Кад се заточење досуди на месеце, узима се у један месец тридесет дана (§ 21 к. з. у вези с § 22 к. з.).

4° На заточење осуђени може својом имовином располагати само тестаментом. Но суд му може, ако за нужно нађе, поставити старатеља за његову имовину, у коме га случају има упитати, кога би он хтео (§ 17 к. з.).

5° На заточење осуђени губи по самом закону грађанску част (§ 18 к. з.).

д) Официри, подофицири и редови осуђени на заточење губе по самом закону *војничку и грађанску част* (§ 21 в. к. з.).

е) В. 1 ђ.

3. Затвор.

а) Прописан је само за преступе (§ 1 в. к. з.).

б) Не може бити краћи од тридесет дана ни дужи од пет година, „осим случаја, где се овим (scil. в. к. з.) или Казненим Законом другојаче наређује“ (§ 16 в. к. з.). Тако је за неодрживање на позив војне власти прописан у § 42 в. к. з. затвор *до* месец дана. Ово је наравно противно усвојеном принципу, али се такве контрадикције налазе и у осталом казненом законодавству. У § 78 ал. 2 в. к. з. је пак прописан затвор *до десет* година.

в) Официри осуђени на затвор дужи од једне године

¹⁾ Дабих § 15, 2 ово превиђа, те искључује примену §-а 24 к. з. за *војна* кривична дела.

губе по самом закону *чин* и *сва права чином стечена* (§ 18 в. к. з.). Без значаја је, да ли је официр активни или резервни, пошто се у овом погледу не чини међу њима никаква разлика. Губитак чина и права је на свагда. Он је законска последица осуде на затвор дужи од једне године, а не казна, пошто наступа по самом закону. Има се узети сходно *ratio legis*, да је овај губитак законска последица и осуде на затвор дужи од једне године од *грађанских* судова.

1° Према чл. 24 ал. 2 в. д. у. вође, подофицири, каплари и морнари I класе осуђени од суда на затвор дужи од три месеца губе такође по самом закону чин.

2° Права, која су чином стечена, су права, која су службом стечена, као што се то умесно у уопштавајућем облику вели у § 21 ал. 3 в. к. з. (в. и чл. 127 посл. ал. 3. о устр. в.). То су н. пр. права на плату и пензију, на титулу и знакове старешинског чина у војсци.

г) На затвор осуђени не губи грађанску и војничку част по самом закону, т. ј. губитак ових части није *законска* последица осуде на затвор.

1° Но има извесних преступа, за које је прописана поред казне затвора и споредна казна губитка грађанске части. Ти се преступи називају због тога „*бесчастећи*“ (в. § 131 к. с. п. и § 143 в. к. с. п.). Одликују се у *процесуалном* погледу, на име тиме, што се окривљени за њих брани увек из притвора (§ 131 к. с. п. и § 143 в. к. с. п.). Бесчастећи су преступи из к. з.: преступи из §§ 221, 222, 231, 232, 252—255, 267, 275, 276 и 280. За њих се има изрицати и губитак војничке части (§ 21 ал. 2 в. к. з.).

2° Има и војних преступа, за које је прописан поред затвора као споредна казна губитак *војничке* части. То су дакле такође *бесчастећи* преступи, те су и они обухваћени под израз „*бешчастећа дела*“ из § 143 в. к. с. п. За њих уједно наступа и губитак грађанске части (§ 21 посл. ал. в. к. з.). Бесчастећи је војни преступ преступ из § 145 ал. 2 в. к. з. Он се одликује од осталих војних преступа такође тиме, што се за њ, окривљени има бранити из притвора (§ 143 в. к. с. п.). Само ако признаје може му се допустити, да се из слободе брани.

д) Одредбе к. з. о затвору важе и за затвор досуђен

војним судовима, у колико није противно прописано (§ 26 к. з.). Према томе:

1° Затвор се досуђује на месеце и целе дане. Узима се у један дан двадесет и четири сата, а у један месец тридесет дана (§ 21 к. з.).

2° Кад се затвор претвара у робију или заточење, а то је случај код реалног стицаја кривичних дела (§ 69 к. з.), узима се за дванаест месеца затвора осам месеца робије или заточења (§ 22 к. з.).

3° На затвор осуђени могу располагати својом имовином неограничено, пошто се у §-у 17 к. з. ограничавају у том погледу само осуђени на робију и заточење.

е) 1° Пресуде војних судова, којима се осуђују „официри и војни чиновници“ на затвор без губитка војничке части, извршује њихов први претпостављени старешина разрешавањем од службе и спровођењем на издржавање казне (т. 537 прав. сл. I део). Ово треба да важи за *све* особље грађанског реда на служби у војсци и марини, указно као и неуказно, као и за војне свештенике.

2° Пресуде, којима се осуђују на затвор редови, извршују се исто као и пресуде на робију или заточење, али само пред командом, из које је осуђеник (в. горе I б). То важи и за подофицире (*scil.* и капларе), ако су услед пресуде изгубили и *чин*; иначе се извршење састоји у саопштавању пресуде свима подофицирима (*scil.* капларима) осуђеникове команде (т. 541 прав. сл. I део, § 287 в. к. с. п.).

3° В. I б 2°.

II. Односно *почетка* казни робије, заточења и затвора важи § 23 к. з. (§ 2 в. к. з.). У § 23 к. з. се у том погледу разликују два случаја:

1. Ако се је осуђени бранио из *притвора* (§ 131 к. с. п. и § 143 в. к. с. п.),¹⁾ почетак робије, заточења и затвора рачуна се од дана изрицања прве пресуде, т. ј. дан, који

¹⁾ Има се сматрати наравно, као да се из притвора брани и онај притвореник, који је на основу § 177 к. с. п. пуштен кући на лечење с тим, да се за време болести под стражом чува. Тако К. С. 1902. бр. 9209, *Koppmann-Weigel* § 79, 2. Према § 144 в. к. с. п. на боловање кући пуштен притвореник има се увек чувати под стражом. — § 23 к. з. важи наравно и за осуђенике, који су помиловани од смртне казне (в. о томе распис Министра Правде од 1893. Бр. 4584).

слеђује дану изрицања прве пресуде је први дан издржавања поменутих казни.

2. Ако се је осуђени бранио из слободе, почетак робије, заточења и затвора рачуна се од дана, кад је по саопштеној му извршној пресуди слободе лишен, т.ј. дан, који слеђује дану лишења слободе, је први дан издржавања поменутих казни.

III. Према § 64 к. з. у вези с чл. 3 ур. о убрз. с. р. ако би окривљени за време истраге „без његове кривице“ у притвору држан дуже, но што предвиђа § 156а к. с. п., одн. овде §§ 79 и 166 в. к. с. п., *одлежани притвор* се има *урачунати* од суда у досуђену казну и од ње одбити, ако је она дужа од истога (§ 64 т. а), пошто се претходно претвори у њу по сразмери постављеној у §§ 22 и 28 к. з. Ако пак није дужа, суд ће осудити кривца на заслужену казну, али у пресуди има изрећи, да се пушта у слободу због одлежаног притвора, одн. да се због тога неће од њега наплатити новчана казна (§ 64 т. б). § 64 к. з. важи и за казне лишења слободе досуђене војним судовима, пошто се о урачунавању притвора не говори у в. к. з. (§2 в. к. з.).¹⁾

IV. **Заводи, у којима војна лица издржавају казну лишења слободе.**

1. а) *Робија* се издржава у грађанским казним заводима (§ 14 ал. 3 в. к. з.).

б) *Заточење* се издржава у грађанским казним заводима (§ 15 ал. 2 в. к. з.).

в) У погледу издржавања *затвора*, чини се следећа разлика међу војним лицима, била она активна или резервна:

1° (1) *Офицери* (војни чиновници и свештеници — § 6 в. к. з.) осуђени на затвор до једне године, издржавају исти у „војним затворима“ (§ 17 ал. 1 в. к. з.).

(2) *Офицери* осуђени на затвор дужи од једне године, као и *офицери*, који су иступили из војске, па су осуђени (до једне године или више) војним судовима, издржавају затвор у грађанским заводима (§ 17 ал. 2 в. к. з.).

2° (1) *Подофицери* и *редови* осуђени на затвор до једне

1) Тако (наравно) и К. С. 1922. Бр. 5775 (Н. 2 254), *Koppmann-Weigel* § 15, 18.

године издржавају исти у „војним казним заводима“, а у грађанским само онда, ако нема војних (§ 19 ал. 1 в. к. з.).¹⁾

(2) *Подофицери* и *редови*, који су осуђени уз затвор на губитак војничке части, као и подофицери и редови осуђени на затвор дужи од једне године издржавају исти у грађанским казним заводима (§ 19 ал. 1 в. к. з.).

3° Она разликовања (1° и 2°) се односе како на активна тако и на резервна војна лица, како на осуде за војна тако и на осуде за обична кривична дела, пошто се у закону не чини у овим погледима никаква разлика. Има се узети сходно *ratio legis*, да се она односе и на осуде војних лица на затвор од грађанских судова.²⁾

4° *Остала* војна лица, која су на затвор осуђена, издржавају исти у грађанским казним заводима (§ 19 ал. 2 в. к. з.). Ту спадају чиновници грађанског реда и неуказна лица на служби у војсци и морнарици (мајстори, занатлије, званичници и служитељи), раденици, заробљеници.

2. Као што се види, у погледу власти, која извршује казне лишења слободе, садржи се у §§ 14—19 в. к. з. принцип, да се казне лишења слободе, услед којих осуђени не остаје више у опште у саставу војске, извршују у грађанским казним заводима, а иначе у војним затворима. Те су казне робија и заточење. Овај принцип је узет зато, што је неумесно и бесциљно, да казну лишења слободе извршују војне власти над лицем, које више у опште није војно лице, и обратно што је у несугласности с војним интересима, да је у противном случају извршују друге, грађанске власти.³⁾ Али пошто је и губитак војничке части казна, услед које се не остаје више у војсци (§ 21 в. к. з.), има се узети сходно *ratio legis*, да се и затвор изречен заједно с казном губитка војничке части има извршивати у грађанским казним заводима, ма које војно лице било у питању (в. 1 в 2° (2)).

На затвор осуђено војно лице без губитка војничке

1) У последњем случају они нису ипак војни затвореници, пошто се тада војна власт одриче у корист грађанске свог овлашћења. Тако *Koppmann-Weigel* § 15, 8. § 79, 5 (в. ту за противно мишљење RMGer.).

2) Уп. *Koppmann-Weigel* § 15, 4 (спорно).

3) Уп. за овај принцип постављен прећутно у § 15 нем. в. к. з. *Koppmann-Weigel* § 15, 1, *Rotermund* § 15, 1, *Hecker* 46, и за образложење истога мотиве.

части имало би сходно овом принципу издржавати затвор у *војним* казним заводима. Од тога су учињени међутим изузеци како у погледу официра тако и у погледу подофицира, пошто се у извесним случајевима и затвор изречен без губитка војничке части извршује у грађанским заводима (в. горе 1 в.).¹⁾ Овај је изузетак учињен с обзиром на под 13 в речено, т.ј. зато, што наведена војна лица губе чин у оним случајевима, и ако се преводе у резерву.

3. У колико се затвор досуђен од војних судова издржава у грађанским заводима, важе и за војна лица Правила о издржавању затвора изван казних завода од 17. августа, 1883, пошто се њима мењају одговарајуће одредбе к. з. (§ 2 в. к. з.).²⁾

4. Војни затвори постоје при командама дивизијских области. Постоје и два уређена војна затвора, један у Петроварадину, други у Осеку. У првome издржавају затвор осуђеници из потиске дивизијске области и из новосадског гарнизона, у другоме осуђеници из осечке дивизијске области. Ради се на подизању једног правог војног казног завода.

V. Поступање са осуђеницима у казним заводима.

1. Одредбе о поступању с осуђеницима у грађанским казним заводима у главном се налазе у Кривичном Законику и то за *робијаше* у § 14 ал. 6 и 7, за *заточенике* у § 15 ал. 2, а за *затворенике преступнике* у § 20 ал. 2 и 3. За поступање с њима у *појединостима* издата су 7. окт. 1868 „Правила о домаћем реду апсанског заведења у Пожаревцу“, која важе и за остале грађанске казнене заводе у Србији. За остале покрајине пак важе друга правила. Поменуте одредбе Кривичног Законика као и ова правила важе и за *војна* лица осуђена на робију, заточење или затвор од војних судова, пошто се у том погледу не чини у њима никаква разлика.

2. У в. к. з. нису прописане никакве *опште* одредбе о поступању с војним лицима осуђеним на затвор, који имају издржавати у *војним* затворима. Према томе и за поступање с овим лицима важе одредбе к. з. (§ 20 ал. 2 и 3 к. з.) о поступању са затвореницима (§ 2 в. к. з.).

1) Уп. *Koppmann-Weigel* § 15, 2 за § 15 нем. в. к. з.

2) В. Живановић Збирка кривичних закона 269.

За поступање с њима у *појединостима* прописане су извесне одредбе у прав. сл. I део т. 574 и сл. Ред по оним затворима прописују сходно наведеним одредбама команданти дивизијских области својим наредбама.

VI. Закон о *условном отпусту* криваца из казних завода од 22. маја, 1869 с Упутством за извршење овога закона од 3. јуна, 1869 важе и за *војна* лица, која издржавају казну у *грађанским* казним заводима. За области ван Србије важе особени закони о томе, те се они имају примењивати и на војна лица, која издржавају казну у тамошњим грађанским казним заводима.

VII. 1. Према § 330 в. к. с. п. осуђени на робију, заточење и затвор у мобилном и ратном стању не могу се упућивати на издржавање ових казни све до свршетка рата. У награду за „примерну храброст или друга одлична дела“ они могу бити предложени за потпуно или делимично *помиловање* (§ 330 ал. 2: „за помиловање или ублажење казне“).

2. В. § 29 X о одлагању извршења казни лишења слободе.

§ 32. Губитак чина и звања.

Књижевност. — О. д. § 89.

1. Губитак чина прописан је за преступе из §§ 101, 122, 124, 125 и 129 в. к. з., и то у §§ 122, 124 и 129 сам за себе, а у осталим §§-има уз затвор. На ову се казну могу осудити само *официри* (§ 20 ал. 1 в. к. з.).

1. Губитак чина одговара губитку (лишењу) *звања*. Зато је у § 20 ал. 3 в. к. з. прописано, да се за кривична дела из к. з., за која овај з. прописује казну лишења звања, официри казне губитком чина. То је случај н. пр. с тешким подмићењем из § 106 к. з. Но ова се одредба наравно односи и на кривична дела, за која је прописана казна лишења звања у ком другом казном закону (в. горе § 29 IV 2 д).

2. На ову казну осуђени губи и сва права чином стечена (§ 20 ал. 4 в. к. з.).

3. У § 20 в. к. з. није одређено, да ли се губитак чина изриче увек за *свагда*, тако да осуђени не може никад

добити изгубљени чин, или се може изрећи и за *извесно време*. С обзиром на одредбу § 20 ал. 3 в. к. з. где се изједначава губитак чина с казном лишења звања, има се узети, да у погледу трајања немогућности за поновно добијање чина важи § 25 к. з.

Према § 25 к. з. ко се осуди на лишење звања, а у закону није одређено трајање немогућности поновног добијања државне службе, не може после добити државну службу *најмање* за годину дана, а *највише* за пет година. Према горе реченом то важи и за губитак чина. Али како в. к. з. није ни код једног кривичног дела, за која је (н. пр. §§ 101, 122) прописао казну губитка чина, одредио трајање оне немогућности, одредба § 25 о највећој и најмањој мери казне губитка звања има *безизузетно* важење у в. к. з. Ко изгуби чин, не може га дакле понова добити најмање за годину дана, а највише за пет година.¹⁾

У к. з. је међутим код неколико кривичних дела одређено трајање немогућности поновног добијања звања, и то прописано је у свим тим случајевима лишење звања *на свагда* (н. пр. §§ 106 и 112).

II. Губитком (лишењем) звања кажњавају се *војни чиновници* (§ 20 ал. 2 в. к. з.).

1. За кривична дела, за која је у в. к. з. или у ком другом казненом закону прописан за официре губитак чина, војни чиновници осуђиваће се на лишење звања (§ 20 ал. 2 в. к. з.). Уп. I 1. Губитак звања је према томе казна из казног система в. к. з., *војна* казна дакле.

2. На ову казну осуђени губе и сва права звањем *стечена* (§ 20 ал. 4 в. к. з.).

3. Односно трајања немогућности поновног добијања изгубљеног звања не говори се ништа у в. к. з., те важи § 25 к. з. (§ 2 в. к. з.). Не може се према томе звање понова добити најмање за годину дана, а највише за пет година, сем случајева, где је друкчије прописано, а таквих случајева нема у в. к. з. (в. I 3).

1) *Дабих* § 20, 3 узима, да се чин губи на свагда. Но то је из наведеног разлога очигледно неумесно, као што је и неправично и нецелиходно. Сем тога ово је тумачење у противречности с к. з. код оних кривичних дела, за која се казни лишењем звања само на *одређено* време сходно §-у 25 к. з. (н. пр. § 127 ал. 2 к. з.), јер би се при том тумачењу *војно* лице морало у тим случајевима да осуди на губитак чина *на свагда*.

4. За кривична дела, за која је прописан губитак чина, и војни свештеници се имају кажњавати лишењем звања. То је пропуштено, да се каже у § 20 в. к. з., но то излази из § 6 в. к. з. Губитак звања се има састојати за њих у губитку положаја сталног или хонорарног свештеника у војсци (чл. 36 з. о устр. в.).¹⁾

III. 1. Пресуда, којом је неко осуђен само на губитак чина, има се саопштити наредбом целом официрском кору; а пресуда, којом се досуђује само губитак звања, свима војним чиновницима (т. 538 ал. 1 прав. сл. I део).

2. Ове пресуде извршује први претпостављени старшина оптуженог саопштавањем пресуде на потпис и разрешавањем од дужности (т. 538 ал. 2 прав. сл. I део).

3. В. § 31 I 1 б 2°.

§ 33. Губитак грађанске и војничке части.

Књижевност. — О. Д. § 91.

I. Губитак *грађанске* и губитак *војничке* части су било *законске* последице осуде било споредне казне. У оба случаја они прате један други *неизбежно*. Где је дакле законска последица осуде губитак грађанске части, ту је та последица и губитак војничке части и обрнуто, и где се има изрећи као споредна казна губитак грађанске одн. војничке части, ту се има изрећи као споредна казна и губитак војничке части, одн. ту наступа као законска последица губитак грађанске части. То излази из ал. 6 § 21 в. к. з. у вези с ал. 1 (у којој се прописује као законска последица осуде губитак „војничке части“, а не „и (scil. поред грађанске по § 18 к. з.) војничке части“), одн. из ал. 2 овог §-а.²⁾

1) *Дабих* § 20, 1 ово превиди, те тврди, да § 20 в. к. з. не важи за војне свештенике, већ да они губе чин по прописима зак. о цркв. властима. У питању су међутим два разна, један од другог независна губитка, губитак звања у *војсци* и губитак *свештеничког* чина. Овај се губи у случају губитка грађанске части и за извршење истога, т. ј. за рашчињење је надлежна *духовна* власт (§ 282 в. к. с. п.), којој се тога ради има упутити свештеник од војне власти (в. § 33 II 3). Други је пак један самостална казна.

2) Неумесно према томе вели *Дабих* § 21, 6 и 11, да се ал. 6 односи само на случај губитка војничке части као казне из ал. 2, а да се по себи разуме на основу § 18 к. з., да се губи и грађанска част по самом закону и у случају осуда на смрт, робију и заточење за војне злочине.

II. 1. Губитак *грађанске* части је законска последица осуде на смрт, робију и заточење за све обичне (но в. I) злочине (§ 18 к. з.). Он је споредна казна за неке *преступе* (т. зв. *бесчастећи* преступи, в. горе § 31 I 3 г¹°).

2. Одредбе о губитку грађанске части важе према изричном пропису ал. 6 § 21 в. к. з. и код осуда од стране *војних* судова, т. ј. и у погледу *војних* лица и *војних* кривичних дела. Те су одредбе:

а) Грађанска част је *скуп грађанских права наведених* у § 18 к. з. Резервни официри као и пензионисани официри и официри с почасним чином (у колико ових још има по некад. з. о устр. в.), који су осуђени од грађанских судова, губе сходно § 18 к. з. чин у војсци, а пензионисани и право ношења униформе, ако им је оно било дато. То је изрично наглашено у прав. сл. I део т. 536.

б) *Малолетници* не могу бити осуђени на губитак грађанске части, нити осуда на смрт, робију или заточење повлачи за њих овај губитак (§§ 57 и 58 к. з.).

в) *Казна* губитка грађанске части може се досудити највише на *пет*, а најмање на *једну* годину (§ 34 к. з.). Губитак грађанске части као законска последица осуде је међутим на свагда, али се може повратити према одредбама I дела гл. 9 в. к. с. п. (која одговара гл. 26 к. с. п.).

г) Губитак грађанске части почиње од дана, кад је пресуда извршном постала, а време, за које се она по пресуди губи, почиње се рачунати од дана, кад кривац издржи затвор или кад му је даље издржавање истог опроштено (§ 34 ал. 2 к. з.).

3. Губитак грађанске части повлачи за собом и губитак *свештеничког* чина (§ 18 к. з.). У § 282 в. к. с. п. је прописано, да се у случају овог губитка војна власт има обратити духовној, да изврши рашчињење, и да се тек по томе може над осуђеним извршити досуђена му казна.

III. Губитак *војничке* части је законска последица осуде на смрт, робију и заточење за какав *војни* или *обичан* злочин извршен од *војног* лица (§ 21 ал. 1 и 6 в. к. з.). Он је споредна казна за неке *војне преступе* (н. пр. § 145 ал. 2 в. к. з.), који се због тога називају *бесчастећим* преступима (в. § 31 I 3 г 2°).

1. Војничка част је *скуп права наведених* у § 21 в. к. з. Та су права способност служења под заставом (§ 21 ал. 4), служба у војсци и права истом стечена, чиновни и декорације (§ 21 ал. 3 в. к. з.).

2. Губитак војничке части је *увек* за *свагда*, дакле не само као законска последица осуде, већ, за разлику од губитка грађанске части, и као *споредна* казна (§ 21 ал. 3 в. к. з.). Сем тога не може се тражити *повраћај* изгубљене војничке части за разлику од грађанске части (270 ал. 2 в. к. с. п.), наступио тај губитак као законска последица осуде или као казна. Изузети су само *политички* кривци. Њима може Краљ помиловањем повратити у свако време изгубљену војничку част (§ 276 в. к. с. п.).

3. Губитак војничке части наступа од дана, кад пресуда постане извршном (§ 21 ал. 1 в. к. з.).

4. Војничку част могу изгубити било у облику споредне казне било у облику законске последице осуде *официри, подофицири и редови* (§ 21 ал. 1 в. к. з.) као и *војни чиновници и свештеници* (§ 6 в. к. з.). Чиновници грађанског реда, неуказно особље грађанског реда на служби у војсци и морнарици, радници, заробљеници и остала војна лица не могу је изгубити, пошто њихова част не садржи и војничке вредности у земљи.

За поменута лица губитак војничке части наступа или се изриче, била она осуђена од војних или од *грађанских* судова, за војна или за *обична* кривична дела, као активна или као *резервна* војна лица.

5. Начин извршења казне губитка војничке части одређен је у § 21 ал. 4 и 5 в. к. з. „Осуђени на губитак војничке части доводи се, вели се ту, пред трупу, која је под оружјем. Кад се прочита пресуда, командант трупе јасним гласом говори ове речи: Н. Н. (име и презиме осуђенога) више ниси достојан, да служиш под заставом и да носиш оружје; у име закона ти си војничку част изгубио. Осуђеноме за тим одузима се кокарда и остали знаци војничкога достојанства¹⁾ и декорације“.

¹⁾ У ове знакове спадају „еполетушке одн. код подофицира и каплара звездице, монограми и ширити на оделу и капи, ако их осуђени има, аксалбендери, розете на чизмама ит.д.“ (Дабић § 21, 10). В. у. о од. сув. в. и у о од. морн.

а) Сходно *ratio legis* ово важи наравно и за случајеве губитка војничке части по *самом закону*, а не само за случајеве губитка исте у облику споредне казне, као што би то изашло из погрешног изражавања у § 21 al. 5 в. к. з. („осуђени на губитак војничке части“). Тако је у осталом прописано у прав. сл. I део (в. § 31 I 1 ђ), али је овде пропуштено, да се каже, да то важи и у погледу осуде на *смртну* казну (т. 542 и сл.).

б) За овај начин извршења губитка војничке части важи у погледу војних лица, на која се он има примењивати, оно што је горе под § 31 I 1 ђ 2° речено.

6. Према к. з., кад је за извесно кривично дело прописана облигаторно или факултативно и споредна казна губитка грађанске части, ова је казна облигаторна или факултативна и за *покушај* тог кривичног дела. Од овог правила, које је прећутно исказано у гл. II к. з., није учињен никакав изузетак у в. к. з. како у погледу губитка војне тако ни у погледу губитка грађанске части.¹⁾

§ 34. Одузимање ствари.

Књижевност. — О. Д. § 92.

I. Казна одузимања ствари може се односити само на *поједине* ствари *кривчеве* (§ 23 al. 1 в. к. з.).²⁾ Казна одузимања *имовине* (општа конфискација) не постоји дакле.

1. Поједине ствари, које се могу одузети, јесу према § 23 al. 1 в. к. з.:

а) Ствари, које су каквим кривичним делом *произведене*.

б) Ствари, којима се је кривац за извршење каквог кривичног дела *послужио*.

¹⁾ Ово је правило изрично исказано у § 45 немачког к. з. („Кад је поред казне за свршени злочин или преступ губитак грађанске части допуштен или наложен или се допушта изрицање полицијског надзора, исто важи и код казне за покушај“). Од овог правила је међутим учињен један изузетак за т. зв. посебне војничке казне части из § 30 у § 46 нем. в. к. з., у коме се вели: „Кад су поред казне за свршени злочин или преступ војне казне части (§ 30) допуштене или *наложене*, исте су *допуштене* поред казне за покушај.“ В. *Koppmann-Weigel* § 46, *M. E. Mayer* I 133.

²⁾ § 23 в. к. з. је исте садржине као и § 35 к. з., те је с обзиром на § 2 в. к. з. излишан.

в) Ствари, које је кривац на извршење каквог кривичног дела *наменио*.

2. Наведене поједине ствари могу се одузети само онда, ако су својина кривчева (било извршиоца било његовог подстрекача или помагача), пошто се одузимање не би иначе појављивало као казна (§ 23 al. 1 в. к. з.). Ако је кривац само сасопственик ствари, одузимање је такође немогуће, јер би казна и тада погађала невино лице.

3. Казна одузимања ствари није прописана ни за једно кривично дело у в. к. з. Она се према томе може досуђивати само за обична кривична дела, где је прописана (н. пр. § 163 к. з.).

II. Одузете се ствари имају или уништити или на корист државе, било продајом или иначе према њиховој природи употребити. О овоме има суд да реши у „пресуди“ по кривичном делу (§ 23 al. 1 в. к. з.). Но в. IV.¹⁾

III. Могуће је, да се у *садржају* каквог штампаног или нештампаног списка, лика или другог изображења састоји какво кривично дело, н. пр. увреда. За овај случај је прописано у § 23 al. 2 и 3 в. к. з.:

1. Ако би цео садржај списка, лика или другог изображења сачињавао кривично дело, суд има у пресуди у исто време да изрекче и уништење свих примерака и за то употребљених облика и плоча (al. 2).

2. Ако би само поједина места садржаја, лика или другог изображења сачињавала кривично дело, суд ће у пресуди изрећи уништење само тих места примерака или за то употребљених облика или плоча (al. 2).

IV. Ствари се имају одузети и онда, кад би кривац пре умро, но што је пресуда изречена (§ 23 al. 4 в. к. з.). Но у овом случају се одузимање не појављује као казна, већ као једна мера безбедности, пошто још није утврђено дефинитивно, да ли је извршилац одн. његов подстрекач кривац, а казна се може изрећи само против кривца.

¹⁾ Одузимање ствари може се дакле изрећи само у *осудној* пресуди, пошто је то једна казна. Неосновано узима друкчије *Дабих* § 23, 2. Позивање његово на al. 4 § 23 (в. IV) неумесно је, јер је одредба ове al. изузетак од принципа. И према § 40 нем. к. з. се одузимање ствари може изрећи само у „пресуди“, т. ј. у *осудној* одлуци. В. *Frank* § 40.

Г Л А В А II.

Одмеравање војних казни.

§ 35. Законско одмеравање војних казни.

Књижевност. — О. Д. § 93.

I. Као у опште у казненем законодавству и у војном казненем законодавству казне су по правилу *релативно* одређене. Другим речима одређена је у закону највећа и најмања мера казне, на коју суд може осудити кривца за ово или оно кривично дело.

1. Кад је за извесно кривично дело приписан само максимум или само минимум казне, онда се на основу § 2 в. к. з. има применити одредба § 40 ал. 2 и 3 к. з. На име према § 40 ал. 2 кад је прописан само *максимум* казне, (н. пр. § 44 в. к. з.), има се узети као минимум, на који се кривац може осудити, општи минимум те казне за злочине, преступе одн. иступе (н. пр. за затвор месец дана); а према § 40 ал. 3 кад је прописан само *минимум* казне (н. пр. § 43 в. к. з.), онда се има узети као максимум, на који се кривац може осудити, општи максимум те казне за злочине, преступе одн. иступе (н. пр. за робију двадесет година).

2. За извесна кривична дела прописана је у в. к. з. само врста казне, н. пр. затвор, а није одређен ни минимум ни максимум те казне (н. пр. § 52 в. к. з.). У таквом случају се имају узети сходно случајевима из ал. 2 и 3 § 40 к. з. као минимум и максимум те казне њен *општи* минимум и максимум за злочине, преступе одн. иступе.

II. Казна је у в. к. з. само изузетно *апсолутно* одређена (н. пр. § 51).

§ 36. Судско одмеравање војних казни.

Књижевност. — О. Д § 94. *M. E. Mayer* Die allgemeinen Strafschärfungsgründe des deutschen Militärstrafgesetzbuches 1903. *Ph. O. Mayer* Die Einheit und Mehrheit des Verbrechens у Arch. 2 432—441, 3 3—17.

I. 1. §§ 39 и 40 ал. 1 к. з. о *судском* одмеравању казне важе и за в. к. з. (§ 2. в. к. з.). Према томе:

а) Суд не може кривцу једну казну замењивати другом, „осим случаја, где закон то изреком допушта, па и онда не друкчије, него како закон каже“ (§ 39 ст. 2 к. з.).

б) Као критеријум за одмеравање казне између минимума и максимума, између којих се судско одмеравање има кретати, служи „*величина кривице*“ (§§ 39 ст. 2 и 40 ал. 1 к. з.), т. ј. *тежина кривичног дела и виности кривчеве*.

1° Тежина кривичног дела зависи од штете њиме проузроковане, од величине опасности употребљеног средства, од времена и места, кад и где је дело извршено, од начина извршења ит. д. Код неких војних кривичних дела такве су околности изрично наведене (н. пр. §§ 89 ал. 2, 92 ал. 2, 125 в. к. з.).

2° Тежина виности зависи од побуде и циља делања, од степена умне развијености и свести о свом делу, од васпитања, образовања, занимања, старости, пола, до-тадашњег живота кривчевог ит. д.

2. *Олакшавне и отежавне околности из к. з.* — У § 59 к. з. набројане су примера ради неке *олакшавне* околности, а у § 65 к. з. набројане су такође примера ради неке *отежавне* околности, на основу којих суд има смањивати одн. повећавати казну кривцу. Пошто у в. к. з. није друкчије прописано, §§ 59 и 65 к. з. важе и за в. к. з. (§ 2 в. к. з.).

а) На основу *олакшавне* околности суд има при осуђивању смањити кривцу казну идући ка минимуму исте, а на основу *отежавне* околности има му је повисити идући ка максимуму исте. Но на основу једне *олакшавне* околности не може спустити казну *испод* посебног минимума, нити је повећати *изнад* посебног максимума (§§ 60—63, 66 к. з.). Такво дејство могу имати само *ублажавне* одн. *поопштравне* околности, и у томе лежи разлика између једне и друге групе околности (в. ниже 3).

б) § 67 к. з. важи и за в. к. з., пошто друкчије није прописано (§ 2 в. к. з.). Према томе околности, које би биле олакшавне или отежавне, да је кривично дело свршено, имају се сматрати као олакшавне одн. отежавне и онда, кад је оно само покушано.

3. **Ублажавне и пооштровне околности из к. з.** (в. о њиховом дејству 2а).

а) Од **општих** **ублажавних** околности предвиђених у к. з. важе и за в. к. з., пошто друкчије није прописано (§ 2 в. к. з.):

1° **Стицај две или више околности набројаних у § 59 к. з.** (§§ 60—63 к. з.).

2° **Стицај више олакшавних и отежавних околности из § 59 одн. § 65 к. з., од којих прве претезу** (§ 66 к. з.).

3° **Суделовање у извршењу кривичног дела, за које је прописана смртна казна, у облику помагања, које није било такво, да се без њега злочин не би извршио** (§ 47 ал. 2 к. з.).

4° **Покушај** (§ 44 к. з.). В. § 25 II 4.

б) Односно дејства **малолетства** као **ублажавне** околности према к. з. (§§ 57 и 58 к. з.) учињене су измене у в. к. з. (§ 29 в. к. з.). В. о томе § 21 IV.

в) Према к. з. **општа пооштровна** околност је само **поврат** (§§ 71—73 к. з.). Одредбе к. з. о поврату као општој пооштровној околности (§§ 71—73) важе и за в. к. з., пошто друкчије није прописано (§ 2 в. к. з.).

II. 1. **Олакшавне околности из в. к. з.** — У в. к. з. предвиђене су **две особене опште олакшавне** околности, док није у њему предвиђена ниједна особена општа **отежавна** околност, нити иједна **посебна олакшавна** или **отежавна** околност (као н. пр. у к. з. § 228 ст. 2). Те су две околности:

а) **Непознавање војничке дужности** (§ 28 в. к. з.). Према § 28 ова околност *може* послужити као олакшавна. околност само „*рекрутима*“, т. ј. само редовима *сталног кадра* војске и морнарице.

1° Непознавање војничке дужности је дакле само једна факултативна олакшавна околност.

2° Под непознавањем војничке дужности има се разумети непознавање оних **војничких дужности**, које су **искључиви непосредни** (заштитни) објект војних кривич-

них дела). Таква се пак дела налазе само међу *чистим* војним кривичним делим делима (в. § 7 V). Такво је кривично дело н. пр. непослушност према претпостављеном из § 41 в. к. з. У погледу свију осталих (мешовитих или чистих) војних кривичних дела непознавање војне дужности не може дакле рекрутима служити као олакшавна околност. Овако се има узети с обзиром на то, што непознавање правних дужности не служи као олакшавна околност ни цивилним лицима истог доба, а у погледу моћи сазнавања не постоји разлика између општих правних дужности и војних дужности, које су објект оних кривичних дела, пошто су и те дужности општијег карактера. Непознавање војничке дужности је на тај начин једна *релативно* општа олакшавна околност из в. к. з.

3° Али ни рекрутима непознавање војничке дужности не може служити као олакшавна околност, кад изврше понова *исто* дело, „па било да је за *прво* дело *изречена* судска казна *или не*“ (§ 28 ал. 2 в. к. з.).

(1) Потребно је дакле, да рекрут изврши по други пут *исто* кривично дело, т. ј. није довољно, да је ново дело само истог рода у смислу § 71 к. з. Но наравно није потребно, да је ново кривично дело из истог законског прописа. Довољно је, да је оно једна нарочита врста ранијег кривичног дела, одн. да њих два сачињавају две врсте једног кривичног дела.

(2) Без значаја је дакле, да ли је рекрут, који је понова извршио исто дело, с обзиром на оно раније у поврату (§ 71 к. з.) или само у реалном стицају (§ 69 к. з.).

б) **Неправилно оптерећење војном службом и дужностима** (§ 30 в. к. з.).

1° Неправилно оптерећење суд *мора* узети кривцу као олакшавну околност.

2° Оптерећење војном службом или дужностима треба да је *неправилно*. То ће пак бити случај онда, ако је некоме била наложена војна служба или дужност, која му се у опште није могла наложити, или ако му је наложена више, но што је допуштено (преоптерећење).¹⁾

3° Неправилно оптерећење војном службом или дужностима може наравно да служи као олакшавна окол-

¹⁾ Уп. *Дабих* § 30, 1.

ност само онда, кад је *због тога* или *и због тога* неправилно оптерећени извршио кривично дело. Да ли је пак то случај, фактичко је питање.

4° Неправилно оптерећење служи као олакшавна околност свима војним лицима и код свих војних или обичних кривичних дела, која би због истог била извршена од неправилно оптерећеног. То је дакле једна апсолутно *општа* отежавна околност. Није према томе потребно, да се дело због оптерећења извршено појављује као повреда оне војне службе и дужности, којом је извршилац неправилно оптерећен.¹⁾

2. **Пооштровне и ублажавне околности из в. к. з.** — У §§ 31 и 9, 10 и 11 као и у неким одредбама посебног дела в. к. з. предвиђене су извесне *нарочите пооштровне* околности. У § 32 в. к. з. одређено је дејство пооштровних околности код појединих кривичних дела, у колико наравно није прописана нарочита казна за случај постојања истих. Сем тога су у в. к. з. предвиђене и извесне *нарочите ублажавне* околности.

а) **Пооштровне** су околности из § 31 в. к. з.:

1° *Однос претпостављености према осталим суделовачима у кривичном делу* (т. 1). Овакав претпостављени се појављује као *коловођа* према § 24 в. к. з. Коловодство ове врсте је дакле *општа* пооштровна околност из § 31 т. 1 в. к. з., док међутим старији по чину, звању или рангу, који је такође коловођа по § 24 в. к. з., није предвиђен у § 31, те ово коловодство није *општа* пооштровна околност (в. § 27 III 1 к).

(1) В. § 27 III 1 а—л.

(2) Без значаја је, као што је већ речено код коловодства из § 24 в. к. з. (в. § 27 III 1 е), да ли је кривично дело војно или *обично*. Противна би одредба у осталом била у супротности са *ratio legis*, с потребама војне дисциплине (в. § 27 III 1 л).²⁾

(3) Однос претпостављености одн. коловодство претпостављеног је **једина општа пооштровна** околност из

1) Ово захтева *Дабих* § 30, 2.

2) Тако за § 55 т. 1 нем. в. к. з. *Koppmann-Weigel* § 55, 2, *Birkmeyer* 1220, *Herz-Ernst* § 55, 1, *Hecker* 111, *Weiffenbach* 49, *M. E. Mayer* 11, *RMGer. E.* 1 290. Прот. *Herbst* Studien zum Militärstrafgesetzbuch (1873) 111, *Ph. O. Mayer* Erörterungen aus dem allgemeinen und dem Militärstrafrecht (Diss.) 1912.

в. к. з. Али се § 32 в. к. з. о пооштравању казне на основу овог односа не може применити онда, кад је својство претпостављеног већ узето у обзир при законском одмеравању казне. § 32 в. к. з. налази се дакле у односу субсидиаритета према посебним одредбама в. к. з. (в. д 2°). То је случај:

х) Код кривичних дела, где је својство претпостављеног код извршиоца појамно обележје, које заснива кажњивост (н. пр. §§ 99 в. к. з.).

у) Код кривичних дела, код којих је својство претпостављеног код извршиоца појамно обележје, које пооштрава казну, т. ј. специјална пооштровна околност (н. пр. §§ 100 и 101 в. к. з.).¹⁾

2° *Бегство војног бегунца ван отаџбине* (т. 2).

(1) Ова се пооштровна околност односи на кривично дело *бегства*, које се разликује у неколико врсти и предвиђено је у §§ 63—67 в. к. з. Ово је према томе једна *специјална* пооштровна околност, те јој је било место у гл. VII 2. дела в. к. з., а не у општем делу овог з.

(2) Војни бегунац треба дакле да је побегао *ван земље*, да би постојала ова пооштровна околност. Бегство ван земље не оставља више никакву сумњу о његовој намери, да избегне војну обавезу, и за то је ово бегство оглашено од законодавца за пооштровну околност. Не би према томе постојала ова пооштровна околност, кад би војник побегао из трупе, док се је она налазила у иностранству.²⁾

б) **Пооштровна** околност из § 9 в. к. з. је *извршење кривичног дела пред скупљеним војницима*. — Од кривичних дела из в. к. з. само је код оних из §§ 38 ал. 2 ст. 1 и 45 т. 1 ст. 2 в. к. з., чији је нападни објекат претпостављени или (§ 38) и старији, извршење пред скупљеним војницима предвиђено као *пооштровна* околност. Али је за овако извршење прописана у тим одредбама *нарочита*, тежа казна, т. ј. не примењује се на основу истог § 32 в. к. з. На тај начин је извршење наведених кривичних дела пред скупљеним војницима једна *посебна* пооштровна окол-

1) Уп. *Birkmeyer* 1220, *Koppmann-Weigel* § 55, 9 за § 55 нем. в. к. з.

2) Противно узима *Дабих* § 31 4.

ност, која ствара од тих кривичних дела једну *нарочиту* тежу врсту истих.

У § 9 в. к. з. је одређен појам „*кривичног дела пред* скупљеним војницима“. Вели се, да ово постоји онда, „кад је осим учиниоца било присутно најмање *три лица: било официра, било подофицира или редова*“.

1° Потребно је дакле, да је *пored* извршиоца било присутно најмање *три* лица.

(1) Постојаће ова пооштравна околност наравно и онда, кад је било *више* суделовача у извршењу кривичног дела (саизвршилаца, подстрекача или помагача).¹⁾

(2) У број од три лица не може се урачунати и претпостављени или старији, према коме је извршено једно од поменута два кривична дела.²⁾ То излази из тога, што је довољно (в. 2°), да су присутна лица редови. Ово исто важи и за случај, кад је кривично дело извршено према већем броју претпостављених одн. старијих. Претпостављени одн. старији не мора бити ни присутан.³⁾

(3) Три лица најмање, која треба да су присутна, треба дакле да су потпуно страна извршењу кривичног дела, т. ј. да нису суделовала у истоме.

2° Три присутна лица треба дакле да су *официри, подофицири или редови*. Није према томе довољно, да су била присутна три лица у опште, већ то треба да су три *војна лица* поменуте врсте (но в. § 6 в. к. з.).

(1) Не морају сва три присутна војна лица бити официри, подофицири или редови, већ могу бити једно официр, друго подофицир, треће редов.⁴⁾

(2) Претпостављени одн. старији, према коме се врши кривично дело, не мора то бити и према присутним лицима.

3° Три лица најмање треба дакле да су *присутна извршењу кривичног дела*. Она ће бити присутна извршењу онда, ако су с обзиром на просторне и друге односе

1) Уп. *Herz-Ernst* § 12, 2, R. M. Ger. E. 5 158.

2) Уп. *Дабих* § 9, 1. — У § 12 нем. в. к. з. се вели изрично, да „*пored*“ претпостављеног и суделовача треба да буде бар три војна лица. Уп. *Herz-Ernst* § 12, 2, 1, *Koppmann-Weigel* § 12, 9.

3) Уп. *Herz-Ernst* § 12, 1, *Schlayer* § 12, 42.

4) Уп. *Herz-Ernst* § 12, 1.

могла чулно да примете догађај, н. пр. да чују изговорене омаловажавајуће речи или да виде ћушање.¹⁾

(1) Није потребно према томе за појам присутности, да су присутни *заиста* чулно приметили догађај.²⁾

(2) Није потребно, да је кривично дело *јавно* извршено.

(3) Без значаја је, да ли су се присутни том приликом скупили због вршења службе и у опште из службених разлога или сасвим случајно.³⁾ То исто важи и за извршиоца кривичног дела и претпостављеног одн. старијег.⁴⁾

(4) Ако је кривично дело *више* пута поновљено, дозвољно, је да су три лица била присутна заједно при ма ком извршењу.

в) **Пооштравна** околност из § 10 в. к. з. је *договорно извршење кривичног дела*. — Од кривичних дела из в. к. з. само је код оних из §§ 53, 58 ал. 2, 67 и 149 в. к. з. *договорно* извршење истих предвиђено као *пооштравна* околност. Код кривичних дела из §§ 53, 67 и 149 прописана је *нарочита*, тежа казна за овако извршење, док код кривичног дела из § 58 ал. 2 није.

1° *Договорно* извршење ових кривичних дела је према томе *специјална* пооштравна околност.

2° Пошто је код кривичних дела из §§ 53, 67 и 149 прописана *нарочита*, тежа казна, кад ова околност постоји, то она чини од ових кривичних дела једну *нарочиту*, тежу врсту истих, у чијем је појму она један елеменат. За њу не важи дакле § 32 в. к. з. о пооштравању казне. Код кривичног дела из § 58 ал. 2 ово није случај, те се има применити § 32, кад ова пооштравна околност постоји. Но постојање ове околности сачињава ипак од тог кривичног дела *нарочиту*, тежу врсту истога, пошто је она једна *специјална* пооштравна околност.

3° У § 10 в. к. з. одређен је појам „*договорног кривичног дела*“. Оно постоји онда, „кад се два или *више* војних лица *договоре* и учине *кривично дело*“. Потребно је дакле:

(1) Да су се *најмање* два лица *договорила*, да изврше које од горе поменутих кривичних дела, т. ј. да су се о

1) Уп. *Herz-Ernst* § 12, 5, RMGer. E. 2136, 3236, 3273, 6 210, *Schlayer* § 12, 47.

2) Уп. *Herz-Ernst* § 12, 5, *Schlayer* § 12, 47.

3) Према § 12 нем. в. к. з. потребно је баш, да су три војна лица била скупљена „ради вршења службе“. Уп. *Herz-Ernst* § 12, 3, 4.

4) Уп. *Herz-Ernst* § 12, 1, *Schlayer* § 12, 42.

томе *споразумела*. Споразум може бити постигнут и прелутно.

(2) Да су најмање двојица од договорача *војна лица*.

х) Без значаја је међутим, које су врсте та војна лица, да ли су н. пр. официри или редови, или једно официр, а друго редов.

у) Без значаја је дакле и то, што би у договору суделовала поред најмање два војна лица и неколико *грађанских* лица.

(3) Да су договорачи извршили кривично дело или суделовали у извршењу истога у *следству оног договора*.

х) Договор не мора *претходити* извршењу кривичног дела, већ је могуће, да је споразум постигнут, тек пошто је извршење дела од једног или од више војних или невојних лица отпочето.

у) Не би према томе постојало договорно кривично дело, кад би се два војна лица споразумела, да га изврше, па га доцније *случајно* заједнички изврше.

г) **Пооштравна** околност из § 11 в. к. з. је *извршење кривичног дела пред бунтовницима*. — Извршење пред *бунтовницима* се према § 11 сматра као извршење на *бојишту*. Извршење на *бојишту* предвиђено је пак као *пооштравна* околност у §§ 45 т. 3, 48 т. 3, 62 ал. 2, 66, 70 т. 3, 72 ал. 2, 73 т. 3, 74 т. 3, 75 т. 3, 82 т. 3, 83 т. 3 и 84 т. 3 в. к. з., дакле као *посебна* пооштравна околност у војном кривичном праву, и према томе као околност, која ствара од дотичних кривичних дела *нарочиту*, тежу врсту истих.¹⁾ Код ових кривичних дела се према томе има на основу § 11 в. к. з. узети, да су извршена на *бојишту* и онда, кад су извршена пред *бунтовницима*. Нема иначе ниједног кривичног дела, где би извршење пред бунтовницима било *посебице* оглашено за пооштравну околност.

1° Под *бојиштем*²⁾ се има разумети не само место борбе, већ цео простор, на који се протежу ратне операције,

¹⁾ У нем. в. к. з. је таква околност само извршење у мобилном и ратном стању („im Felde“, § 9 в. к. з.), не и извршење на бојишту дакле.

²⁾ Уп. *Herz-Ernst* § 160, 3, *Koppmann-Weigel*, § 160, 3, *Schlayer* § 160, 613, *Rotermund* § 160, 2. — *Дабих* § 36, 2 узима, да се под делима на *бојишту* извршеним имају разумети она кривична дела, извршење којих може да буде од штетног утицаја на почесну или општу борбену ситуацију или стање на бојишту, а њихов извршилац припада јединици, која учествује у операцијама, и једно је од оних лица,

налазио се он у земљи или на страни, на суву или на води. Овај простор се пружа до *војишног* дела, а овај почиње од станица најближих војсци.

2° Појам *побуне* и према томе *бунтовника* одређен је у § 50 в. к. з.¹⁾ То је суделовање одн. суделовач у скупу од пет или више војних лица, при коме је заједнички извршено противљење претпостављеној војној власти и одбијање вршења дужности.

(1) Под бунтовницима се имају дакле разумети само бунтовници из § 50 в. к. з., т. ј. бунтовници према војним властима, не и бунтовници из § 95 к. з. Не би одговарало духу закона, кад би се узело, да је довољно извршење оних кривичних дела пред бунтовницима из § 95 к. з., т. ј. пред бунтовницима према *грађанским* властима.

(2) Међу бунтовницима, где спадају наравно и саучесници, мора дакле бити најмање пет *војних* лица и то било као *извршилаца* било као *саучесника* (в. П. Д. § 91 I 5).

3° Има се узети, да је кривично дело извршено *пред* бунтовницима, кад су они *за време трајања* побуне *могли* чулно да примете догађај (в. б 3°).

4° Има војних кривичних дела, где је извршење дела на *бојишту* околност, која *заснива* кажњивост (н. пр. §§ 36 и 94 в. к. з.). Овде се већ по самом појму тих кривичних дела извршење пред бунтовницима не појављује као могуће, те је према томе оно без значаја код тих кривичних дела.

д) Код неких војних кривичних дела (§§ 50 т. 1, 67, 149 в. к. з.) предвиђено је као **пооштравна** околност својство **коловође** и против коловође је прописана свуда *нарочита*, строжија казна.

бораца или небораца, која по свом положају и природи службе имају непосредне везе или утицаја на вођење и ток операција, било дело извршено „на самом фронту или испред или више или мало позади њега.“ Овим својим схватањем он захтева за појам извршења дела на бојишту нешто више, што се у закону не тражи. А оно потиче у неколико од његовог уског схватања бојишта као просторије, „на којој се воде борбе одн. бојеви или битке.“

¹⁾ *Дабих* § 11, 1 узима произвољно, да се под бунтовницима из 11 в. к. з. имају разумети они наши држављани, „који су са оружјем устали против државне управе.“

1° Својство коловође је према томе *специјална* поштравна околност. Отуда ово својство чини од суделовача код дотичних кривичних дела *нарочите*, теже врсте криваца.

2° Пошто је прописана нарочита казна код поменутих кривичних дела против коловође, против њега се не може применити § 32 в. к. з. о поштравању казне, и ако би се коловодство заснивало на односу претпостављености (в. а 1° (3)), који је једна општа поштравна околност (§ 31 т. 1 в. к. з.), јер би било неправично и противно духу закона, да се због онога односа двапут поштрава казна.¹⁾ Против претпостављеног се дакле, који је суделовао у извршењу којег од наведених кривичних дела, има применити само казна прописана против коловође код тог кривичног дела.

е) У §§ 41 ал. 3, 44 т. 2, 45 т. 2, 48 т. 2, 50 т. 2, 58 ал. 1 ст. 2, 60 ал. 2, 62 ал. 1, 65, 67 ал. 2, 69, 70 т. 2, 71 ал. 1 ст. 2, 72 ал. 1 т. 2 и ал. 5, 73 т. 2, 74 т. 2, 75 т. 2, 77 ал. 2, 78 ал. 2, 82 т. 2, 83 т. 2, 84 т. 2, 96, 133 ал. 2 и 138 ал. 2 в. к. з. предвиђено је као **поштравна** околност код кривичних дела из наведених §§-а извршење истих у **мобилном** или **ратном стању**, и прописана је свуда *нарочита*, строжија казна. Извршење у *мобилном* или *ратном стању* поменутих кривичних дела је према томе *специјална* поштравна околност.

1° Извршење наведених кривичних дела у мобилном и ратном стању сачињава дакле једну *нарочиту*, тежу *врсту* истих, у чијем је појму она околност на тај начин један елеменат.

2° На извршење кривичних дела у мобилном и ратном стању се према томе ни у колико не односи § 32 в. к. з.

3° Има међутим кривичних дела, код којих извршење дела у *мобилном* и *ратном стању* није *поштравна* околност, већ околност, која *заснива* кажњивост у опште или бар *заснива особену* кажњивост, т.ј. ствара од тих дела *самостална* кривична дела. То су кривична дела из §§ 34 (које је једно обично кривично дело), 35 т. 4, 37, 146, 147 и 152 в. к. з.

ђ) Поред горе наведених поштравних околности из

1) Уп. *Дабих* § 24, 4.

в. к. з., међу којима има само *једне* опште, а остале су посебне, али ипак и оне важе за *већи или мањи број* војних кривичних дела, предвиђене су у в. к. з. код *појединих* кривичних дела и многе друге (н. пр. § 76 в. к. з.) *посебне поштравне* околности. Предвиђене су у њему и многе *посебне ублажавне* околности, док нема ниједне *нарочите опште* (в. пак за малолетство § 21 IV 2).

Једне су од ових посебних, поштравних и ублажавних околности *одређене* (или именоване) као и све поштравне, које су горе наведене, док су друге *неодређене* (или неименоване). За случај постојања једних и других прописане су *нарочите* казне за дотична кривична дела. Нигде се дакле не упућује за поштравање на § 32 в. к. з.

1° **Одређене** су посебне поштравне и ублажавне околности, оне, које се састоје у *одређеним чињеницама*.

Једне су од њих *облигаторне*, н. пр. извршење дела из § 38 в. к. з. „пред стројем“ (ал. 2) или околност из § 43 ал. 2 или из § 47 в. к. з. Друге су пак *факултативне*, н. пр. околност из § 133 ал. 2 в. к. з. („кривац се *може* казнити робијом до петнаест година“). Једне од њих односе се на кривично дело (*објективне*, н. пр. § 38), друге на кривца (*субјективне* и у опште *личне*, н. пр. § 58 ал. 3). И једне и друге сачињавају код дотичних војних кривичних дела *нарочите*, теже врсте истих, одн. криваца код истих.¹⁾

2° **Неодређене** су посебне поштравне и ублажавне околности оне, које се састоје у *чињеницама*, које су само у *најопштијим* потезима одређене. И од њих су једне *облигаторне*. То су ублажавна околност из § 35 ал. 2 (ако су дела „мање важности“) и поштравне из §§ 36 („а у важним случајевима“), 109 ал. 1 („у тежим случајевима“), 120, 125, 152 (исто тако) и 124 („у важнијим случајевима“). Друге су пак *факултативне*. То је поштравна околност из § 37 („а према величини штете и опасности може се изрећи и смртна казна“).²⁾

(1) Како облигаторне тако ни факултативне неодређене поштравне и ублажавне околности не сачињавају

1) Околност из § 112 ал. 2 је облигаторна у погледу робије, а факултативна у погледу смртне казне. То је једини случај из в. к. з.

2) Уп. *Birkmeyer* 1221, *M. E. Mayer* 1141, *Dietz* 225 о *неодређеном* поштравању и ублажавању казне у нем. в. к. з.

код дотичних кривичних дела *нарочите*, теже врсте истих, већ постоји увек *исто* дело. Отуда је за квалификацију ових кривичних дела као злочина и престапа меродавна увек *строжија*, не дакле и блажија казна, која је за њих прописана за случај постојања једне од оних околности (в. О. Д. § 18 II 3).¹⁾

(2) Код кривичних дела, где су предвиђене посебне неодређене пооштровне и ублажавне околности постојање „важнијих“ и „мање важних“ ит.д. случајева зависи како од тежине дела, од објективних чињеница дакле (н. пр. величина штете), тако и од тежине виности, од субјективних чињеница дакле (н. пр. узбуђење, без прекорно владање).²⁾ Тако се мора узети већ с обзиром на то, што су за одмеравање казне у опште од значаја и објективни и субјективни моменти.

ж) **Дејство пооштровних околности по § 32 в. к. з.** — Кад у в. к. з. није предвиђена *нарочита*, тежа казна за извесно кривично дело за случај постојања које од горе изложених пооштровних околности из в. к. з., пооштравање казне се има извршити, као што је већ свуда горе напоменуто, на основу § 32 в. к. з., на који се код тих кривичних дела прећутно упућује (н. пр. § 58 ал. 2 в. к. з.). „Услед пооштровних околности, вели се у овом §-у, казна одређена за учињено кривично дело *може* се *удвојити*, но величина удвојене казне не сме прећи двадесет година робије или заточења, ни десет година затвора.“

1° Пооштровне околности су дакле у овом случају *фа-*

1) Дабих § 1, 2 узима за случај из § 109 (и § 145) в. к. з., да је меродавна досуђена казна, пошто закон не даје, вели, превагу, ни преступној ни злочиној казни ту прописаној. Но онда би требало тако узети и за случајеве неодређених ублажавних околности, а то је случај из § 35 ал. 2 к. з. У осталом овакав изузетак је противан §-у 1 в. к. з., где је постављен у том погледу општи принцип без ограничења.

2) Тако Herz-Ernst § 58, 19 и § 80, 6, Koppmann-Weigel § 58, 13 и § 80, 10, М. Е. Mayer т142 (због празнине оних израза држи да их у будућем закону треба избећи), Schlayer § 58, 230 и § 80, 304, R.M.Ger. Е т35, т173. Прот. за узимање у обзир субјективних момената Hecker 135, Gerland Krit. Vierteljahrschrift 1904 с обзиром на мотиве, у којима се вели, да „мање тешки случајеви“ имају исто значење као у нем. к. з., у коме само „ублажавне околности“ обухватају и објективну и субјективну страну. — Питање о важнијим и мање важним случајевима спада у одмеравање казне, а не у оцену виности. Уп. Herz-Ernst § 58, 19.

култативне пооштровне околности, т.ј. остављено је нахођењу суда, да ли ће се казна поштрити или не.

2° Прописано је дакле односно максимума пооштравања, да се може *удвојити* казна у закону прописана за кривично дело.

III. **Стицај кривичних дела.** — Одредбе к. з. о одмеравању казне у случају *идеалног* (§ 68 к. з.) и *реалног* (§ 69 к. з.) стицаја кривичних дела важе и за в. к. з., пошто друкчије није прописано (§ 2 в. к. з.). В. О. Д. §§ 49 и 99.

IV. **Продужено кривично дело.** — § 70 к. з., у коме је предвиђено одмеравање казне за *продужено* кривично дело, важи и за в. к. з., пошто друкчије није прописано (§ 2 в. к. з.). В. О. Д. § 51.

V. § 70а к. з. важи и за в. к. з., пошто друкчије није прописано (§ 2 в. к. з.). Одредба § 70а к. з. је у осталом поновљена у § 248 к. с. п. В. О. Д. § 99 IV.

ГЛАВА III.

Основи ништења државног права на војну казну.

§ 37. Основи ништења државног права на војну казну.

Књижевност. — О. Д. § 100. Живановић чл. 50 Устава.

I. Основи ништења државног права на казну су околности касније извршењу кривичног дела, које одузимају држави у конкретном случају већ прибављено право на казну.

1. Ове околности претпостављају дакле постојање кривичног дела и кривца у конкретном случају.

2. Основи ништења државног права на казну могу бити процесуалне (н. пр. одустанак од тужбе код кривичних дела по тужби повређеног) или материјално-правне природе. Оне прве спадају у област кривичног судског поступка, а друге у област кривичног права. Кривично-правни основи ништења државног права на казну су и у војном кривичном праву: тварно кајање, смрт, помиловање и застарелост.

II. Стварно кајање је драговољно отклањање већ проузроковане последице од стране извршиоца кривичног дела или саучесника (в. О. Д. § 100 II 1). Оно је општа олакшавна околност (§ 59 т. 6 к. з., § 2 в. к. з.), у колико је могуће код појединих дела. Оно је пак основ ништења државног права на казну само код неких војних кривичних дела. То су кривична дела побуне (§§ 50 и 51 в. к. з.) и договора за отказ послушности или покорности или за побуну (§§ 53 и 54 в. к. з.). За војне крађе пак важи § 228 к. з., у коме је предвиђено стварно кајање као основ ништења права на казну за крађе, које нису опасне (в. § 2 II 2). У § 68 в. к. з. је предвиђено стварно кајање код бегства као облигаторна, посебна олакшавна околност.

III. Смрт кривчева је наравно и код војних кривичних дела основ ништења државног права на казну

(в. О. Д. § 100 II 2), пошто § 17 ал. 1 к. с. п. мора важити и за војно кривично право као допунска одредба к. з. Од тога не постоји за војна лица никакав изузетак, у колико војни судови не могу осуђивати на новчану казну (§ 29 IV.).

IV. Помиловање је основ ништења државног права кажњења и за војна кривична дела, пошто се у том погледу не чини у чл. 50 уст. разлика између обичних и војних кривичних дела.¹⁾ Једна пак врста помиловања, на име амнестија допуштена је само за политичка и војна кривична дела (в. § 7 IX 1).

V. Застарелост је основ ништења државног права кажњења и за војна кривична дела, пошто у в. к. з. није друкчије прописано (§ 2 в. к. з.).

1. Одредбе § 74—82 к. з. о застарелости истраге („кривичног дела“) и казне („пресуде“), двема врстама застарелости код обичних кривичних дела, важе дакле и за војна кривична дела.

2. У § 33 в. к. з. говори се о почетку застарелости за „бегство“, т. ј. о почетку застарелости истраге за бегство. Пошто је бегство трајно кривично дело, за њ' би у овом погледу имао као и за остала трајна кривична дела да важи § 75 ал. 2 ст. 2 к. з., т. ј. рок застарелости би већ по томе имао почети од дана, кад оно престане. Али да би предвидео један нарочити случај престанка бегства, законодавац је у § 33 прописао, да застарелост за бегство почиње тећи онога дана, кога је „престало“ бегство „или кога је престала на бегунцу обавеза служења у народној војсци, у позивима и последњој одбрани.“ Нарочито предвиђање овог другог случаја је излишно, пошто тада наравно такође престаје бегство, те је излишан цео § 33 в. к. з.

а) Бегство престаје онда, кад је бегунац ухваћен или се је предао власти, војној, полицијској или општинској.²⁾

б) Обвеза служења у војсци престаје с оглашењем за стално или привремено неспособног или с навршетком 50. године живота (чл. 93 з. о устр. в.).³⁾

1) Уп. Живановић.

2) Уп. Дабић § 33, 2.

3) Уп. Дабић § 33, 3.

ДОДАТЦИ И ИСПРАВКЕ.

—:—

Страна:

- 11 Додати после 19: „20. Уредба о одећи морнарице од 11. јануара, 1924 (Сл. В. Л. 43 455).
 33 Стоји под I у 14. реду „у чл. 4“, треба „у чл. 5“.
 50 Стоји у 5. реду одоздо у тексту „1. Резервна војна лица“, треба: „2. Резервна војна лица“.
 65 Под 4 у 5. реду додати после „службеници“: „(в. у осталом § 32 I 1)“.
 70 Под I у 7. реду стоји „сходно § 27“, треба: „сходно § 26“.
 90 Пред I додати: „Књижевност. — О. Д. § 44“.

=====

РЕГИСТАР ПАРАГРАФА

—:—

I. Војни Казнени Законик.

§§-и	Страна	§§-и	Страна
1	25, 152, 155.	18	156.
2	4, 68, 85, 86, 94, 101, 125, 128, 133, 141.	19	159.
3	42, 62.	20	46, 146, 161, 162.
4	1, 42, 63.	21	151, 153, 154, 156, 159, 163, 164
5	42, 43, 45, 47, 49, 50, 55, 57, 64.	22	24, 144, 145.
6	42, 45, 46, 152, 174.	23	165.
7	64, 90.	24	134, 135.
8	42, 61, 64.	25	134, 137.
9	173	26	67, 69, 104.
10	175	27	112.
11	176	28	170.
12	141.	29	101.
13	149.	30	171.
14	146, 152, 158.	31	23, 135, 178.
15	61, 146, 154, 158.	32	135, 173, 178, 180.
16	25, 155.	33	183.
17	158.	56	50, 52, 53, 60.

II. Законик о поступку војних судова.

§§-и	Страна.	§§-и	Страна
11—14	42.	77	30.
11	47.	80—84	30.
12	50, 51, 53, 54, 55, 56, 60, 89	89	158.
13	44, 55.	143	120.
14	44, 46, 47.	145	120.
15	27, 147, 154, 155.	166	158.
16	42, 61.	230	103, 151.
18	42.	245	148.
20	46, 60.	270	148.
66	30.	276	165.
76	29, 30.	277	148, 149.

§§-и Страна.	§§-и Страна.
279 147.	309 101.
282 164.	319 150.
281 149.	320 150.
283 149.	324 150.
284 149, 150.	325 150.
285 149.	326 150.
287 147, 149.	327 150.
296 57, 58, 61.	328 150.
296—298 42.	329 149.
297 27, 63, 152.	330 161.
298 63, 64.	

III. Закон о устројству војске и морнарице.

Чл. Страна.	Чл. Страна.
3 63.	129 115.
6 87.	138 115, 116.
9 87.	146 47, 50, 102.
10 47, 51, 87, 102.	149 43.
15 55.	154 49, 113.
17 43, 45.	156 115.
36 45, 115, 163.	182 43.
42 47.	187 43.
43 102.	189 43.
46 48.	190 44.
58 49, 114.	206 49.
59 49, 114.	207 49.
60 115.	216 44, 45, 46.
67 48.	217 44.
78 61.	218 45, 57, 115.
106 59.	219 57.
110 43.	220 44, 57.
113 43.	222 115.
118 43, 60, 61.	254 51.
124 43.	296 55.
127 44, 156.	

IV. Уредба о војној дисциплини.

Чл. Страна.	Чл. Страна.
4 44, 51, 59, 60, 62, 63, 65.	47 38.
5 33.	56 27.
6 26.	61 31.
13 38.	73 38.
24 156.	78 38.
45 116.	83 27.
46 27.	

V. Закон о војном дисциплинском суду.

Чл. Страна.	Чл. Страна.
2 30, 34.	15 38, 43.
12 30.	18 38.
13 30.	

VI. Уредба о положајима старешина у војсци.

Чл. Страна.	Чл. Страна.
12 120.	75 118.
62 116.	99 117.

VII. Правила службе.

1. I део.

Т. Страна.	Т. Страна.
7 104.	89 48, 114.
57 78.	391—401 77.
58 78.	396 78.
70 113.	397 78.
71 112.	530 153.
74 113.	534 153.
75 120.	537 157.
76 120.	538 163.
77 120.	539 147.
78 121.	542 165.
79 121.	542—560 149.
80 122.	574 161.
87 116, 117.	606 ст. г. 54, 55.

2. IV део.

Т. Страна.	Т. Страна.
69 104.	75 75.
73 74.	76 72, 75.
74 74.	

VIII. Ратна служба.

Т. Страна.	Т. Страна.
54 120.	81 120.
69 120.	802 74.
79 120.	808 74, 75.

РЕГИСТАР САДРЖИНЕ

—:—

А

Акцесорна природа саучешћа и консеквенце исте 129.
Амнестија 25.

Б.

Бегство 65; бегство ван отаџбине 173.
Бесчастије војни преступи 156.
Биће опште и посебно кривичног дела 20.
Бојиште 89, појам б. 176.
Бунтовник из § 11 в. к. з., појам 177.

В.

Важење в. к. з. у погледу места (просторно) 90, у погледу времена 87.
Ванобласност (екстратериторијалитет) 58.
Виност 101, у погледу на радњу 101, у погледу на последицу 101.
Вежба војна 51, 53.
Војни злочин 25, преступ 25, иступ 26; в. преступ, за који се може дисциплински казнити 27; в. дисциплински иступи 22, 33.
Војни Казнени Законик, постанак и систематика истога 12.
Војни казнени закони 86, мешовити 87, мирнодобски 88, ратни 88.
Војни кривац 99, в. дисциплински кривац 35.
Војничка част 146, 153, 155, појам исте 165.

Војно кривично дело, појам 19, право (чисто) и неправо (мешовито) 20, у ширем смислу 23, двојна деоба истих 25, квалифицирано последицом и с тешком последицом 105.

Војно кривично законодавство, историја 8, као извор в. к. права 86.

Војно кривично право, појам 1, историја 3, извори 10.

Војно Кривично Право (наука), појам 1, историја 3, извори 10.

Војно лице 42; активна: официри 43, особље грађанског реда 44, војни свештеници и чиновници 45, редови кадрава 47, жандарми 48, питомци војних установа 49, гранична трупа 48, подофицири 49, каплари 49, војници на привременом одсуству или отпуну 50; резервна 50; в. лица, која припадају војсци 57; пензионисани официри 60; ратни заробљеници 61; војни инвалиди 63; грађанска лица 63.

Време извршења војног кривичног дела 41.

Г.

Грађанска част, појам 164, губитак исте 143, 153, 163.
Грађанска лица 1, 129, 155.
Гранична трупа 48.
Губитак војничке части 163, 164, као закон. последица осуде 164,

Губитак звања 161.
Губитак чина 43, 156, 161, свештеничког чина 164.

Д.

Дисциплина војна, поправна и чистећа 36.
Дисциплински иступи војни 33, преступи 27, 31.
Дисциплинска казна војна 23, 142.
Дисциплинско кажњавање за војне преступе 27.
Добровољци 47, 58.
Договорно извршење кривичног дела 175.
Достављање пресуде 141.
Душанов Законик 9.

З.

Забрана радње 146.
Заводи казнени 158.
Законске последице осуде 141.
Заповест претпостављеног 111.
Заробљеници ратни 61.
Застарелост 183.
Затвор 155, затвори војни 158.
Заточење 154.
Заштитни објект в. к. дела 20, 40.

И.

Извршење кривичног дела пред скупљеним војницима 173, пред бунтовницима 176, у мобилном и ратном стању 178.
Издавање (екстрадиција) криваца 25.
Иступи из к. з. 26, војни дисциплински 22.

К.

Казна, дисциплинска 26, „судска“ 38, појам к. 141, главне и споредне к. 144.
Казнени систем, војних судова 144, В. К. Законика 144.
Карађорђев Криминални Законик 9.
Коловођа, општи појам 134, вој-

ни к. 134, као пооштравна околност 177.

Кривац војни, појам 99, покушајни 125, саучесник 128.
Кривични Законик Србије 10, обим важења истога за в. к. дела 4.

Л.

Легалитет, принцип л. в. к. дела 86, кривца 108, казне 141.
Лишење слободе, казне л. с. 151.

М.

Малолетник 101, 151, 164.
Мере безбедности 4.
Место извршења в. к. дела 41.
Мобилно стање 87, почетак и престанак истога 89.

Н.

Накнада штете 141.
Намера 108.
Неправилно оптерећење војном службом 171.
Нехат, код в. дисц. криваца 35, код в. криваца 106; небрежење крајње 108.
Новчана казна у в. к. з. 145.
Нужна одбрана 67, за заштиту војничке части официра 67, 81, прекорачење (експес) 84.
Nullum crimen sine lege 86, Nullus delinquens sine lege 108, nulla poena sine lege 141.

О.

Објект в. к. дела, нападни 40, заштитни 40, граматички 40.
Објективни лични услови кривичне одговорности, испуњавање истих као 3. елемент в. кривца 35.
Облици в. к. дела (свршено и покушано) 99, кривца (свршени, покушајни и саучесник) 99.
Одмеравање казне, законско 168, судско 169.

Однос претпостављености пре-
ма суделовачима 172.
Одузимање ствари 143, 165.
Одустанак од покушаја 127.
Оков 152.

Окупирана непријатељска о-
бласт 64.

Олакшавне околности, из к. з.
169, из в. к. з. 170.

Основи искључења противправ-
ности 67, 70, подобности за
урачуњљивост (виност) 101,,
ништење права на казну 181.
Основни војни кривично-правни
појмови 2, 15.

Особље грађанског реда на служ-
би у војсци и морнарици 44.
Отежавне околности из к. з. 169.
Официри, активни 43, резервни
50, пензионисани 43, 60, на
расположењу 43, у оставци
43, почасни 61.

П.

Подобност за урачуњљивост 35,
101, основи искључења исте
101, смањена 103, 104.

Подржавање 23.

Подстрекавање 40, 128.

Покушај и покушајни војни кри-
вац 24, 125, 151.

Полицијски надзор 146.

Помагање 24.

Помиловање 25, 183.

Пооштровне околности из к. з.
170, из в. к. з. 172, одређене и
неодређене 179, дејство по-
оштровних околности 180.

Последица 41.

Пратња страних официра 58.

Преки војни суд 150.

Прекорачење (експес) нужне од-
бране 84, заповести претпо-
стављеног 123.

Претпостављени 54, појам 112,
општи и посебни однос прет-
постављености 113, 114, дис-
циплински пр. 117.

Припремна радња 126.

Пристанак повређеног 69.

Продужено к. дело 181.

Проте Матије Казнени Зако-
ник 9.

Протеривање 146.

Противправност, појам 66, о-
снови искључења исте 67, из
§ 26 в. к. з. 70.

С.

Саучешће, акцесорна природа и-
стога 1, кривац код с. 128, с.
грађанских лица у в. к. де-
лима 1, 129.

Свештеници војни 45.

Службена кривична дела из
к. з. 65.

Службени однос 52.

Смрт кривчева 182.

Смртна казна 148, случајеви
немогућности изрицања и-
сте 150.

Становници непријатељске о-
бласти 63.

Стање бесвесности, употребом
опијајућих средстава 103, а-
фектним стањима произве-
дено 104.

Стање нужде 68.

Стање редовно, мобилно и рат-
но 87.

Стварно кајање 182.

Стицај к. дела 181.

Страни официри при с. х. с.
војсци 58.

Т.

Тужба повређеног 94.

У.

Ублажавне околности из к. з.
170, из в. к. з. 172, 179, одре-
ђене и неодређене 179.

Узрок 41.

Умишљај, код в. дисцп. криваца
35, код војних криваца 106.

Униформа 53.

Ч.

Част, грађанска 143, 146, 153,
војничка 146, 153, губитак
истих 163.

Чин, губитак чина 161, губитак
свештеничког чина 164.

Чиновници, војни 45, грађанског
реда на служби у војсци и
морнарици 44.

Ш.

Штрајк железнички 56, рудар-
ски 56.

Ц.

Циљ војног кривичног права 2.

Урачунавање дисц. казне у „суд-
ску“ 31, одлежаног притво-
ра 158.

Услови инкриминације, испуња-
вање истих као 4. елеменат
в. к. дела 93.

Условни отпуст 161.

Утврђење 64.

ПРЕГЛЕД САДРЖИНЕ

—:—

У В О Д.

§ 1. Појам војног кривичног права	1
§ 2. Обим важења Кривичног Законика Краљевине Србије за војна кривична дела и за војна лица	4
§ 3. Историја војног кривичног законодавства, страног и домаћег	8
§ 4. Извори с.х.с. војног кривичног права, Страни војни казнени законици.	10
§ 5. Постапак и систематика Војног Казненог Законика	12
§ 6. Појам и систематика Науке војног кривичног права (Војног Кривичног Права).....	15

ОДЕЉАК I.

ВОЈНО КРИВИЧНО ДЕЛО.

У В О Д.

§ 7. Појам војног кривичног дела.....	19
§ 8. Двојна деоба војних кривичних дела.....	25
§ 9. Дисциплинско кажњавање за војне преступе.....	27
§ 10. Војни дисциплински иступи.....	33

ГЛАВА I.

Војно кривично дело као проузроковање последице (као људско дело) од војног лица.

§ 11. Војно кривично дело као проузроковање последице људском радњом	39
§ 12. Војно кривично дело као проузроковање последице од војног лица (важење в. к. з. у погледу лица).....	42

ГЛАВА II.

Војно кривично дело као противправно проузроковање последице од војног лица (као противправно дело војног лица).

§ 13. Појам противправности.....	66
§ 14. Основи искључења противправности из § 26 в. к. з.....	70

ГЛАВА III.

Војно кривично дело као у војном казненом закону предвиђено проузроковање последице од војног лица (као у војном казненом закону предвиђено дело војног лица).

§ 15. Појам предвиђености у војном казненом закону.....	86
§ 16. Мирнодопски и ратни војни казнени закони.....	87
§ 17. Важење в. к. з. у погледу места (просторно).....	90

ГЛАВА IV.

Војно кривично дело као условима инкриминације одговарајуће проузроковање последице од војног лица (као условима инкриминације одговарајуће дело војног лица).

§ 18. Појам услова инкриминације.....	93
§ 19. Тужба повређеног.....	94

ОДЕЉАК II.

ВОЈНИ КРИВАЦ.

У В О Д.

§ 20. Појам војног кривца.....	99
--------------------------------	----

ГЛАВА I.

Војни кривац као вини извршилац.

§ 21. Појам виности.....	101
§ 22. Умишљај и нехат у в. к. з.....	106

ГЛАВА II.

Војни кривац као извршилац, који испуњује објективне личне услове кривичне одговорности.

§ 23. Појам објективних личних услова кривичне одговорности.	110
§ 24. Заповест претпостављеног.....	111

ГЛАВА III.

Војни кривац код покушаног војног кривичног дела.

§ 25. Покушајни војни кривац.....	125
-----------------------------------	-----

ГЛАВА IV.

Војни кривац код саучешћа.

§ 26. Војни кривац саучесник.....	128
§ 27. Војни коловођа.....	133

ОДЕЉАК III. ВОЈНА КАЗНА.

У В О Д.

§ 28. Појам казне.....	141
------------------------	-----

ГЛАВА I.

Врсте војних казни.

§ 29. Војни казнени систем.....	143
§ 30. Смртна казна.....	148
§ 31. Казне лишења слободе.....	151
I. 1. Робија.....	152
2. Заточење.....	154
3. Затвор.....	155
II. Почетак рачуњања.....	157
III. Урачунавање.....	158
IV. Казнени заводи и војни затвори.....	158
V. Поступање с осуђеницима у казним заводима и војним затворима	160
VI. Условни отпуст.....	161
VII. Одлагање извршења.....	161
§ 32. Губитак чина и звања.....	161
§ 33. Губитак грађанске и војничке части.....	163
§ 34. Одузимање ствари.....	166

ГЛАВА II.

Одмеравање војних казни.

§ 35. Законско одмеравање војних казни.....	168
§ 36. Судско одмеравање војних казни.....	169

ГЛАВА III.

Основи ништења државног права на војну казну.

§ 37. Основи ништења државног права на војну казну.....	182
---	-----

